

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και
Διεθνών Σχέσεων**

ΠΕΔΙΣ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών:
«ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ και ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ»**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
«ΝΟΜΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ
ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ ΤΗΣ 5^{ης} ΙΟΥΛΙΟΥ 2015»**

**ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ
Α.Μ.: 3033201501007**

**Επιβλέπων Καθηγητής:
ΕΠ. ΚΑΘ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΤΣΙΛΙΩΤΗΣ**

ΚΟΡΙΝΘΟΣ – ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2016

**University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of political Studies and
International Relations**

**Master Program in
«GOVERNANCE and PUBLIC POLICIES»**

**THESIS on
«LEGAL EVALUATION and POLITICAL
EFFECTS of the
REFERENDUM OF JULY 5th, 2015»**

**DIMITRIOS CHR. DIAMANTIS
Registration number : 3033201501007**

**Supervisor:
ASSISTANT PROFESSOR CHARALABOS TSILLOTIS**

Corinth, September 2016

Διπλωματική Εργασία:
«Νομική Αξιολόγηση και Πολιτικές Διαστάσεις του
Δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου 2015»

Σημαντικοί Όροι: {Αξιολόγηση, διαστάσεις, δημοψήφισμα, δικαστικός έλεγχος, κυβερνητική πράξη, πολιτική χειραγώγηση, διαβούλευση, δεσμευτικότητα}

Περίληψη

Το ερευνητικό μας ενδιαφέρον εστιάζεται στο θεσμό του δημοψηφίσματος και επικεντρώνεται η έρευνα μας στη νομική αξιολόγηση και τις πολιτικές διαστάσεις του δημοψηφίσματος, το οποίο διεξήχθη στη χώρα μας την 5^η Ιουλίου 2015. Σκοπός είναι η διερεύνηση της Συνταγματικής νομιμότητας και της πολιτικής σκοπιμότητας του δημοψηφίσματος, καθώς και η εκτίμηση των αποτελεσμάτων του στην πολιτική ζωή της χώρας.

Thesis on:
**«Legal Evaluation and Political Effects of the Referendum of
July 5th, 2015»**

Keywords: {Evaluation, dimensions, referendum, judicial review, act of government, political manipulation, consultation, binding}

Abstract

Our research interest focuses on the institution of the referendum and our research focuses on the legal assessment and the political dimensions of the referendum, held in Greece on 5 July 2015. The aim is to investigate the constitutional legitimacy and political feasibility of the referendum, as and assessment of the results of the country's political life.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	13
Εισαγωγή.....	15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ **Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ**

A. Τυπική και ουσιαστική έννοια του Δημοψηφίσματος.....	19
1. Ορισμός του δημοψηφίσματος– τυπική και ουσιαστική έννοια.....	19
B. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δημοψηφίσματος.....	20
1. Υποκείμενο - Το δημοψήφισμα ως απόφαση του λαού.....	21
2. Αντικείμενο -Το δημοψήφισμα ως απόφαση του λαού για ουσιαστικά θέματα.....	21
3. Διαδικασία - Το δημοψήφισμα ως απόφαση με γραπτή ψηφοφορία.....	21
Γ. Η δημοψηφισματική διαδικασία.....	22
1. Η δημοψηφισματική πρωτοβουλία.....	23
2. Η δημόσια συζήτηση.....	24
3. Η λήψη της απόφασης.....	25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ **ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ**

A. Το δημοψήφισμα στην ελληνική συνταγματική ιστορία.....	27
B. Οι τύποι δημοψηφίσματος.....	31
Γ. Το αντικείμενο του δημοψηφίσματος του άρθρου 44 παρ. 2 Σ.....	32
Δ. Η δεσμευτικότητα του δημοψηφίσματος του άρθρου 44 παρ. 2 Σ.....	34
E. Ο δικαστικός έλεγχος του δημοψηφίσματος.....	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ **ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΤΟΥ 2015**

A. Το δημοψήφισμα της 5 ^{ης} Ιουλίου 2015.....	37
B. Κρίσιμα συνταγματικά ζητήματα.....	39
Γ. Το αντικείμενο του δημοψηφίσματος: κρίσιμο εθνικό θέμα με δημοσιονομικό χαρακτήρα.....	40
Δ. Η αμφισημία – αμφιλογία του ερωτήματος.....	41
E. Ο ελλείπων χρόνος της διαβούλευσης.....	43
ΣΤ. Περαιτέρω διαστάσεις της πολιτικής χειραγώγησης.....	45
Z. Αίτηση ακύρωσης του Π.Δ. προκήρυξης του δημοψηφίσματος.....	48

Η. Η απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ επί της προσβολής του ΠΔ προκήρυξης δημοψηφίσματος – Κυβερνητική πράξη	49
Θ. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος και οι νομικοπολιτικές συνέπειες.....	54
Συμπεράσματα.....	57
Παράρτημα.....	61
Βιβλιογραφία.....	107

Άρθρο 44, παρ. 2 Σ

“Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προκηρύσσει με διάταγμα δημοψήφισμα για κρίσιμα εθνικά θέματα, ύστερα από απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών, που λαμβάνεται με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου. Δημοψήφισμα προκηρύσσεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με διάταγμα και για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, εκτός από τα δημοσιονομικά, εφόσον αυτό αποφασιστεί από τα τρία πέμπτα του συνόλου των βουλευτών, ύστερα από πρόταση των δύο πέμπτων του συνόλου και όπως ορίζουν ο Κανονισμός της Βουλής και νόμος για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής. Δεν εισάγονται κατά την ίδια περίοδο της Βουλής περισσότερες από δύο προτάσεις δημοψηφίσματος για νομοσχέδιο. Αν νομοσχέδιο υπερψηφιστεί, η προθεσμία του άρθρου 42 παράγραφος 1 αρχίζει από τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος”.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία εστιάζουμε το ερευνητικό μας ενδιαφέρον στο θεσμό του δημοψηφίσματος και επικεντρώνουμε τη προσοχή μας στη νομική αξιολόγηση και στις πολιτικές διαστάσεις του δημοψηφίσματος, το οποίο διεξήχθη στη χώρα μας την 5^η Ιουλίου 2015. Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση της Συνταγματικής νομιμότητας και της πολιτικής σκοπιμότητας του δημοψηφίσματος και η εκτίμηση των αποτελεσμάτων του στην πολιτική ζωή της χώρας.

Η εργασία είναι διαρθρωμένη σε τρία (3) κεφάλαια και ακολούθως παρατίθενται τα συμπεράσματα. Το πρώτο κεφάλαιο, το οποίο ως τίτλο έχει *”Η έννοια του δημοψηφίσματος”*, χωρίζεται σε τρία (3) επιμέρους μέρη και γίνεται προσπάθεια παρουσίασης και ανάλυσης του δημοψηφισματικού θεσμού, με βάση το Σύνταγμα της Ελλάδας: ορίζεται η τυπική και η ουσιαστική έννοια του όρου του Δημοψηφίσματος, γίνεται παράθεση και αναλύονται τα βασικά εννοιολογικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα που διαμορφώνουν την εννοιολογική υπόσταση του δημοψηφίσματος και λειτουργούν ως ειδοποιό διαφορά συγκριτικά με συναφείς θεσμούς και τέλος μελετάται η διαδικασία που ακολουθείται σε ένα δημοψήφισμα (δημοψηφισματική - νομοθετική πρωτοβουλία, συζήτηση - επεξεργασία και ψήφιση).

Στο δεύτερο κεφάλαιο - αφού γίνεται περιληπτική αναφορά στο δημοψήφισμα κατά την ελληνική συνταγματική ιστορία - αναλύονται οι δύο (2) τύποι δημοψηφίσματος, οι οποίοι είναι: α) για κρίσιμο εθνικό θέμα και β) για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα εκτός από τα δημοσιονομικά. Στη συνέχεια ερευνάται το αντικείμενο του δημοψηφίσματος του άρθρου 44 παρ. 2 Συντάγματος (Σ), η δεσμευτικότητα του δημοψηφίσματος του άρθρου 44 παρ. 2 Σ και ο δικαστικός έλεγχος που προβλέπεται για το δημοψήφισμα.

Στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται εκτενή αναφορά για το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015, εξετάζοντας αρχικά εάν το δημοψήφισμα διενεργήθηκε σύμφωνα με τα οριζόμενα στο Σύνταγμα και την ισχύουσα νομοθεσία και δεύτερον, αν πληρούσε τους διεθνώς αποδεκτούς όρους και προδιαγραφές δημοκρατικής διεξαγωγής των δημοψηφισμάτων. Στη συνέχεια εξετάζεται η νομική φύση του Προεδρικού Διατάγματος (Π.Δ.) προκήρυξης δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα κατ’ άρθρο 44 παρ. 2 εδ. α’ Σ, η δικαστική προσβολή του Π.Δ. της προκήρυξης δημοψηφίσματος και τα νομικά ζητήματα που περιλήφθηκαν στην απόφαση του

Συμβουλίου της Επικρατείας, σύμφωνα με το άρθρο 45 παρ. 5 του Π.Δ. 18/1989 που αφορούν τις Κυβερνητικές πράξεις. Επίσης, παρατίθενται συγκεκριμένα ερωτήματα, τα οποία αφορούν την αποκλειστική ή εν μέρει συντρέχουσα δικαιοδοσία του ΑΕΔ κατ' άρθρο 100 παρ. 1 περ. β' Σ για το αν είναι το δημοψήφισμα εθνικό θέμα με δημοσιονομικό χαρακτήρα, αν το ερώτημα του δημοψηφίσματος ήταν αμφίσημο, αν υπήρχε αρκετός χρόνος διαβούλευσης και αν υπήρχε στρέβλωση του θεσμού. Επιπρόσθετα, εξετάζουμε τις νομικοπολιτικές συνέπειες του αποτελέσματος του Δημοψηφίσματος και ενσκήπτουμε στις απόψεις ειδικών - πολιτικών, συνταγματολόγων και πολιτικών αναλυτών- πάνω στο θέμα της συνταγματικότητας του δημοψηφίσματος, του ερωτήματος και του χρόνου διαβούλευσης.

Τέλος, η παρούσα εργασία καταλήγει στη διατύπωση των συμπερασμάτων σχετικά με το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015, υπό το πρίσμα της ανάδειξης ζητημάτων - για περαιτέρω συζήτηση και έρευνα στο μέλλον- και κυριότερα το απροσδόκητο δημοψήφισμα, τους κανόνες διεξαγωγής, το χρόνο διαβούλευσης και τις βασικές διαδικαστικές εγγυήσεις, διατυπώνοντας παράλληλα προσωπικές απόψεις.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην Ελλάδα, μέχρι πρόσφατα, και σε αντίθεση με άλλες χώρες (π.χ. Η.Π.Α., Γαλλία, Ιταλία), δεν είχε μελετηθεί αναλυτικά ο θεσμός του δημοψηφίσματος. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι το τελευταίο δημοψήφισμα που είχε προκηρυχθεί ήταν το 1974 (με αντικείμενο τον καθορισμό του πολιτεύματος), ενώ τα προηγούμενα δημοψηφίσματα που είχαν διενεργηθεί είχαν και αυτά ως αντικείμενο πολιτειακά ζητήματα. Το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015 ήταν συνεπώς αφενός το πρώτο που διεξήχθη στην μεταπολίτευση και αφετέρου το μοναδικό στην ελληνική πολιτική ιστορία, όπου το αντικείμενο του δεν αφορούσε πολιτειακό ζήτημα.

Η ανάλυση και μελέτη του δημοψηφίσματος στην νεότερη ελληνική ιστορία οφείλει να διεξαχθεί έχοντας κατά νου το ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο της κάθε εποχής. Από μια επισκόπηση των δημοψηφισμάτων που έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα, προκύπτει ότι η χρήση του θεσμού γινόταν σε περιόδους οξείας πολιτικής κρίσης, με αντικείμενο την επίλυση πολιτειακών ζητημάτων και επιδιωκόμενο σκοπό την επικύρωση της κατατιθέμενης πρότασης – με ιδιαίτερη σημασία για την εκάστοτε κυβέρνηση - μετά από διαδικασία άμεσης ψηφοφορίας του εκλογικού σώματος. Από το 1975 όμως και μετά – μετά και την ισχύ του Συντάγματος του 1975, και τις αναθεωρήσεις του το 1986, το 2001 και το 2008– ο δημόσιος διάλογος σχετικά με το δημοψήφισμα και τις επιμέρους διαστάσεις του ατόνησε.

Παρόλα αυτά, η παρατεταμένη οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια και ο συνακόλουθος στοχασμός περί των αντοχών και ορίων του Συντάγματος, σε συνδυασμό με το πολιτικό αίτημα για περαιτέρω εκδημοκρατισμό του κράτους και τις κατά καιρούς εξαγγελίες ή προτροπές για προκήρυξη δημοψηφίσματος, αναθέρμαναν το ενδιαφέρον σχετικά με το θεσμό αυτό. Η ενασχόληση της θεωρίας με τον θεσμό του δημοψηφίσματος επανέρχεται σε κάποιο βαθμό τόσο στο πολιτικό προσκήνιο όσο και στη δημόσια συζήτηση γενικότερα, εμβαθύνοντας περισσότερο στα ίδια χαρακτηριστικά του θεσμού. Άλλωστε, η ανάγκη της μελέτης των θεσμών λαϊκής συμμετοχής στη νομοπαραγωγική διαδικασία – όπως είναι το δημοψήφισμα - προκύπτει αφενός από την οικονομική, κοινωνική και πολιτική κρίση και από τους συνακόλουθους προβληματισμούς σχετικά με τα όρια

των συνταγματικών θεσμών, αφετέρου από την αυξημένη χρήση των συμμετοχικών αυτών θεσμών κατά την τελευταία τριακονταετία διεθνώς¹.

Η παρούσα εργασία αξιολογεί το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015 από την άποψη της νομικής επιστήμης και προσπαθεί να αναζητήσει και να ερμηνεύσει τις νομικοπολιτικές του διαστάσεις. Η προκήρυξη του δημοψηφίσματος έφερε στο προσκήνιο ουσιώδη ζητήματα σχετικά με το κύρος και το νόημα του και παράλληλα ανέκυψαν επιφυλάξεις για την εκπλήρωση των βασικών διαδικαστικών εγγυήσεων που προβλέπει ο εκτελεστικός του Συντάγματος Νόμος 4023/2011 “*Διεύρυνση της άμεσης και συμμετοχικής δημοκρατίας με τη διενέργεια δημοψηφίσματος*” (ΦΕΚ 220/τ.Α’/24-10-2011) ως προς τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 2 Σ. Κατά μια άποψη, η εισαγωγή στο Σύνταγμα θεσμών λαϊκής συμμετοχής στη νομοπαραγωγική διαδικασία συχνά γίνεται αντιληπτή ως διάσπαση του αντιπροσωπευτικού χαρακτήρα του πολιτεύματος. Ουσιαστικά όμως δεν πρόκειται περί διασπάσεως του αντιπροσωπευτισμού, αλλά για εμπλουτισμό του. Τα αμεσοδημοκρατικά χαρακτηριστικά των θεσμών αυτών, διαθλώνται και επικαθορίζονται σε τελική ανάλυση από τον αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα των σύγχρονων πολιτευμάτων.

Με την προκήρυξη του δημοψηφίσματος, ήρθε στο προσκήνιο ο διαξιφισμός δύο αντικρουόμενων απόψεων σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του θεσμού του δημοψηφίσματος. Οι διαφορετικές απόψεις άλλωστε είναι ορατές και στη βιβλιογραφία, όπου γίνεται αντιπαραβολή των προτερημάτων και των μειονεκτημάτων της άμεσης και έμμεσης δημοκρατίας, ως θεμέλιο για την αιτιολόγηση και κατανόηση του θεσμού του δημοψηφίσματος. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, η παρούσα εργασία ερευνά την δημοψηφισματική διαδικασία της 5^{ης} Ιουλίου 2015 ως ένα θεσμό του αντιπροσωπευτικού πολιτεύματος στην διακυβέρνηση της σύγχρονης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, που φέρει λιγότερα «αμεσοδημοκρατικά» χαρακτηριστικά από όσα συνήθως του αποδίδονται, ή τουλάχιστον από όσα η κυβερνητική πρωτοβουλία ήθελε να καταδείξει ότι του αποδίδει. Σύμφωνα με τον **Δημητρόπουλο (1997)** το θεμέλιο της αιτιολόγησης των θεσμών που περιγράφονται υπό τον όρο «δημοψήφισμα» συχνά αναζητείται στην ενισχυόμενη ωριμότητα του λαού. Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για ένα λαό ωριμότερο από ότι στο παρελθόν, πολιτικά πιο διαπαιδαγωγημένο, έτοιμο και

¹ Σε πολλές χώρες, είναι σύνηθες και απλό να διενεργούνται δημοψηφίσματα με πρόταση βουλευτών ή συλλογή υπογραφών, σε εθνική ή τοπική κλίμακα.

πρόθυμο να αναλάβει πολιτικές ευθύνες, ένα λαό «ποιότητας». Και συνεχίζει ότι χωρίς να υποτιμώνται όσα συνεισφέρει στην πολιτική ζωή η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου, θεωρούσε ότι η ποιοτική αξιολόγηση του λαού όχι μόνο είναι δυσχερής, αλλά δεν έχει επιστημονική αξία. Άλλωστε, η πολιτική διαπάλη καθ' αυτή δεν ανάγεται σε μια υποτιθέμενη διαμάχη «ποιοτικού» μη «ποιοτικού». Μια τέτοια άποψη, δια της διολισθήσεως, μάλλον αποπολιτικοποιεί τις αντιπαραθέσεις και αγνοεί το χαρακτήρα της πολιτικής. Το *θεωρητικό θεμέλιο* της καθιέρωσης και χρήσης των δημοψηφισμάτων, πέραν του προφανούς, της γενεαλογίας δηλαδή του θεσμού και της αδιαμφισβήτητης επίδρασης της άμεσης δημοκρατίας όπως αυτή παρουσιάστηκε κατά το παρελθόν, αναζητείται κυρίως με κριτήρια «εσωτερικά». Εντοπίζεται δηλαδή στις επιδράσεις που έχουν οι θεσμοί αυτοί στη συνταγματική αρχιτεκτονική του σύγχρονου κράτους, στην πολιτική πράξη και στη νομοθεσία. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, στη συνέχεια της εργασίας θα μελετηθεί το ισχύον ελληνικό νομικό πλαίσιο που αφορά το δημοψήφισμα – και ιδίως το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015- σε σχέση με την προθεσμία και την διατύπωσή του με μεθοδολογική προσέγγιση με βάση πρωτογενείς και δευτερογενείς νομικές πηγές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ

Α. Η Τυπική και ουσιαστική έννοια του Δημοψηφίσματος

1. Ορισμός του δημοψηφίσματος – τυπική και ουσιαστική έννοια

Αρκετοί ορισμοί έχουν αποδοθεί για το δημοψήφισμα (στα λατινικά ονομάζεται referendum, όρος που χρησιμοποιείται διεθνώς). Ο **Σγουρίτσας (1929)** όρισε το δημοψήφισμα ως εξής:

“Δημοψήφισμα σημαίνει τον θεσμόν εκείνον, καθ’ όν νόμοι ή αποφάσεις ληφθείσαι υπό του νομοθετικού σώματος, υποβάλλονται εις τον λαόν προς έγκρισιν ή απόρριψιν αυτών”.

Αν και από το μακρινό 1929 έχει περάσει αρκετό χρονικό διάστημα, η ελληνική βιβλιογραφία δεν μπορεί να θεωρηθεί πλούσια και επαρκής όσον αφορά το συγκεκριμένο θέμα, με λίγους ακαδημαϊκούς να έχουν ασχοληθεί ερευνητικά ως προς το δημοψήφισμα. Ως αποτέλεσμα, οι ορισμοί που έχουν δοθεί είναι λίγοι. Ο **Βενιζέλος (1991)** απέδωσε το δημοψήφισμα ως εξής:

“Δημοψήφισμα είναι η διατύπωση της βούλησης του εκλογικού σώματος για συγκεκριμένο ζήτημα κατά τρόπο άμεσο κι ευθύ και με τη μορφή της άμεσης, καθολικής και μυστικής ψηφοφορίας”.

Επιπρόσθετα, ο **Δημητρόπουλος (1997)** έδωσε έναν ορισμό που περιέχει συνοπτικά τα κρίσιμα χαρακτηριστικά του δημοψηφίσματος και κρίνεται από την ακαδημαϊκή κοινότητα αρκετά ικανοποιητικός. Σύμφωνα λοιπόν με τον Δημητρόπουλο:

“Δημοψήφισμα είναι η για βασικά θέματα και σύμφωνα με τις συνταγματικές αρχές, που διέπουν τη γραπτή ψήφο και ψηφοφορία, λαμβανόμενη κρατική απόφαση από το εκλογικό σώμα ως ανώτατο όργανο του κράτους”.

Από τη σύνθεση των ανωτέρω ορισμών, γίνεται σαφές ότι το δημοψήφισμα αφορά ζητήματα που έχουν ιδιαίτερη σημασία για το κράτος και οι προτάσεις αντιμετώπισης τους τίθενται προς άμεση ψηφοφορία σε ολόκληρο το εκλογικό σώμα για επικύρωση ή απόρριψη.

Από τους ανωτέρω παρατιθέμενους ορισμούς του δημοψηφίσματος, είναι αντιληπτό ότι ως θεσμός διακρίνεται από δυο αλληλένδετες έννοιες: α) την τυπική και β) την ουσιαστική έννοια. Ο **Δημητρόπουλος (1997)** υποστήριξε ότι η **τυπική έννοια** ουσιαστικά αφορά το διαδικαστικό ζήτημα, δηλαδή αφορά τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθηθεί ώστε το δημοψήφισμα να διεξαχθεί νόμιμα και να μην αμφισβητείται το κύρος του. Από την άλλη πλευρά, η **ουσιαστική έννοια** επικεντρώνεται στα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος, δηλαδή στην απόφαση στην οποία κατέληξε ο λαός – το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας δηλαδή. Η ουσιαστική και η τυπική έννοια μπορεί να είναι διακριτές, αλλά παράλληλα είναι έννοιες αλληλοσυμπληρούμενες. Ο **Δημητρόπουλος (2004)** χαρακτήρισε την ουσιαστική και την τυπική έννοια ως στοιχεία που πρέπει να συνυπάρχουν ώστε το δημοψήφισμα να αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο.

B. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δημοψηφίσματος

Ο ορισμός του δημοψηφίσματος και οι διακριτές – πλην άρρηκτα συνδεδεμένες – έννοιες (ουσιαστική και τυπική) διαμορφώνουν αφενός την έννοια του θεσμού του δημοψηφίσματος και αφετέρου το διαφοροποιούν από άλλους θεσμούς που σχετίζονται με την άμεση δημοκρατία. Από τα ανωτέρω απορρέουν και τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δημοψηφίσματος, τα οποία και το ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους “αμεσοδημοκρατικούς” και όχι μόνο θεσμούς. Ο **Δημητρόπουλος (1997)**, που όπως είδαμε ανωτέρω έδωσε έναν άρτιο ορισμό του δημοψηφίσματος, κατηγοριοποίησε τα βασικά χαρακτηριστικά του στα ακόλουθα: υποκείμενο, αντικείμενο και διαδικασία. Όσον αφορά το **υποκείμενο**, αυτός είναι ο λαός και ειδικότερα το εκλογικό σώμα στο οποίο απευθύνεται άλλωστε και το ερώτημα (σύμφωνα με την επιταγή της “*λαϊκής κυριαρχίας*”). Το **αντικείμενο** ή περιεχόμενο του δημοψηφίσματος είναι θέματα βαρύνουσας σημασίας (δεν αφορούν εκλογή προσώπων) και η **διαδικασία** της λήψης απόφασης γίνεται κατ’ επιταγή των συνταγματικών κανόνων. Παρακάτω, παρατίθενται πιο αναλυτικά τα τρία (3) βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δημοψηφίσματος.

1. Υποκείμενο - Το δημοψήφισμα ως απόφαση του λαού

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, ο λαός και ειδικότερα το εκλογικό σώμα - που είναι και το ανώτατο όργανο του κράτους- αποτελεί το υποκείμενο του δημοψηφίσματος και στην προκειμένη περίπτωση αποτελεί τον φορέα της λήψης της απόφασης. Ο **Δημητρόπουλος (1977)** υποστηρίζει ότι το εκλογικό σώμα σχηματίζει μια κρατική απόφαση μετά από μια επίσημη διαδικασία που ακολουθείται και σε καμία περίπτωση δεν εκφράζει απλώς τη θέλησή του. Είναι ακριβώς αυτή η διαδικασία – που χαρακτηρίζεται από αμεσότητα, χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπων- που προσδίδει την πλήρη και ξεκάθαρη απόφαση της ετυμηγορίας του λαού, χωρίς περαιτέρω τοποθετήσεις και αξιολογικές κρίσεις. Αυτός είναι και ο λόγος που η απόφαση του λαού περιβάλλεται με αυξημένο κύρος και οφείλει να γίνεται σεβαστό από όλους.

2. Αντικείμενο - Το δημοψήφισμα ως απόφαση του λαού για ουσιαστικά θέματα

Όσον αφορά το αντικείμενο ή περιεχόμενο του δημοψηφίσματος, αυτό δεν μπορεί να συνδέεται σε καμία περίπτωση με εκλογή προσώπων (αφορά την εκλογική διαδικασία), αφού ρητά αναφέρεται ότι το αντικείμενο του είναι αποκλειστικά ζήτημα βαρύνουσας σημασίας για ένα κράτος (**Δημητρόπουλος, 1997**). Αυτό άλλωστε προκύπτει από το άρθρο 44, παρ. 2 Σ, όπου ρητά αναφέρεται ότι το δημοψήφισμα προκηρύσσεται για κρίσιμα εθνικά θέματα ή για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα. Δεν καταλείπεται καμία απολύτως αμφιβολία ότι αποκλειστικά ουσιαστικά θέματα τίθενται στην κρίση του λαού σε ένα δημοψήφισμα. Από την διενεργηθέντα δημοψηφίσματα στη χώρα μας – πλην του τελευταίου - το αντικείμενο περιελάμβανε πολιτειακά ζητήματα, τα οποία και ρύθμιζαν σε πολύ μεγάλο βαθμό την οικονομική, πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας.

3. Διαδικασία - Το δημοψήφισμα ως απόφαση με γραπτή ψηφοφορία

Η ακολουθούμενη διαδικασία αποτελεί ουσιώδη παράμετρο του δημοψηφίσματος που διαφυλάττει το κύρος των αποτελεσμάτων και διασφαλίζει τις βασικές διαδικαστικές εγγυήσεις, όπως αυτό αναφέρεται στο άρθρο 44, παρ. 2 Σ.

Προς αποφυγή νομικών και πολιτικών προβληματισμών, θεσπίστηκε ο Ν. 4023/2011 “Διεύρυνση της άμεσης και συμμετοχικής δημοκρατίας με τη διενέργεια δημοψηφίσματος” (ΦΕΚ 220/τ.Α’/24-10-2011), όπου αναλυτικά αναφέρεται η οργάνωση της διαδικασίας προσφυγής σε δημοψήφισμα για κρίσιμο εθνικό θέμα ή για ψηφισμένο νομοσχέδιο που ρυθμίζει σοβαρό κοινωνικό ζήτημα με εξαίρεση τα δημοσιονομικά, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 44 του Συντάγματος. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν διατάξεις που ρυθμίζουν τα κάτωθι:

- Αντικείμενο –Προκήρυξη - Ερώτημα – Ψηφοφόροι - Συμμετοχή
- Οικονομική διαχείριση (έσοδα, δαπάνες)
- Δημόσια προβολή (μετάδοση μηνυμάτων)
- Ψηφοφορία (ημέρες, ώρες)
- Διαλογή των ψηφοδελτίων (έγκυρα, άκυρα ψηφοδέλτια κλπ.)
- Αποτέλεσμα της ψηφοφορίας (συγκέντρωση, κατάταξη αποτελεσμάτων)
- Έλεγχος του κύρους του δημοψηφίσματος και του αποτελέσματος της ψηφοφορίας (ΑΕΔ του άρθρου 100)

Σύμφωνα με τον ανωτέρω Νόμο, προκύπτει ότι η υποβολή του ερωτήματος και οι απαντήσεις (ψήφος) πραγματοποιούνται με γραπτή διαδικασία με τη χρήση ψηφοδελτίων. Η διαδικασία της ψηφοφορίας είναι μυστική (άλλωστε η γραπτή ψήφος καθιερώνεται με το άρθρο 51 παρ. 3 εδ. α του ισχύοντος Σ).

Γ. Η δημοψηφισματική διαδικασία

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, ο εκτελεστικός του Συντάγματος Νόμος 4023/2011 κωδικοποιεί σε ένα μεγάλο βαθμό τη δημοψηφισματική διαδικασία και ορίζει τα της οργάνωσης της διαδικασίας προσφυγής στο δημοψήφισμα. Η ακολουθούμενη διαδικασία αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα του θεσμού του δημοψηφίσματος και αρχίζει ουσιαστικά από τη στιγμή της προκήρυξης² και εκτείνεται έως την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων³. Μπορεί να χωριστεί σε τρία (3) στάδια: τη δημοψηφισματική-νομοθετική πρωτοβουλία, την επεξεργασία που ακολουθεί και την ολοκλήρωση (συζήτηση και ψήφιση). Παρακάτω εξετάζεται πιο αναλυτικά το κάθε στάδιο.

² βλ. άρθρο 2 Ν. 4023/2011

³ βλ. άρθρο 19 Ν. 4023/2011

1. Η δημοψηφισματική πρωτοβουλία

Σύμφωνα με τον **Δημητρόπουλο (1997)** η δημοψηφισματική πρωτοβουλία μπορεί να διακριθεί ανάλογα με το ποιος αναλαμβάνει την πρωτοβουλία υποβολής της σχετικής πρότασης και κίνησης της δημοψηφισματικής πρωτοβουλίας. Συνεπώς, το δημοψήφισμα μπορεί να διακριθεί σε:

- Λαϊκό (πρωτοβουλία των πολιτών)
- Κρατικό (πρωτοβουλία κρατικών οργάνων)
 - Προεδρικό (Πρόεδρος της Δημοκρατίας)
 - Κυβερνητικό (Κυβέρνηση ή Συμπολίτευση)
 - Αντιπολιτευτικό (Αντιπολίτευση)
 - Ομόσπονδων κρατών (προβλέπεται στο ελβετικό και ιταλικό Σύνταγμα).

Στη συνέχεια, ακολουθεί η σχετική κυβερνητική πράξη που παραπέμπει το προτεινόμενο, επιτρεπόμενο συνταγματικά και σαφώς ορισμένο, θέμα στην κρίση του λαού (εκλογικό σώμα). Ιδιαίτερης σημασίας θέμα είναι η επιλογή, η διατύπωση και η διαμόρφωση του ερωτήματος (όπου το ψηφοφόροι θα κληθούν να απαντήσουν συνήθως με τη μορφή ΝΑΙ/ΟΧΙ), καθώς αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την επιτυχή διεξαγωγή του δημοψηφίσματος.

Ο **Δημητρόπουλος (1997)** αναφέρει ότι η διατύπωση του ερωτήματος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, καθώς ασκεί επιρροή στην απάντηση που θα δοθεί από το εκλογικό σώμα. Αυτός είναι και ο λόγος όπου το πρόσωπο ή το όργανο που έχει την εξουσία επιλογής και επιβολής του ερωτήματος φέρει μεγάλη ευθύνη⁴. Ζητήματα που άπτονται της διατύπωσης είναι ο τρόπος έκφρασης, οι λέξεις που θα χρησιμοποιηθούν, ύπαρξη και σειρά υποερωτημάτων⁵, τα οποία ασκούν καθοριστική επίδραση. Χαρακτηριστικά, η θετική ή η αρνητική διατύπωση είναι δυνατόν, υπό προϋποθέσεις, να διαφοροποιήσει σημαντικά τις απαντήσεις από το εκλογικό σώμα, καθώς προκαταβάλλει θετικά ή αρνητικά τους ψηφοφόρους (**Παπαχρίστου, 1986**).

⁴ Η διατύπωση του ερωτήματος έπεται της επιλογής του θέματος, το οποίο και θα πρέπει να προβλέπεται σύμφωνα με τη συνταγματική έννομη τάξη.

⁵ Σε αυτή την περίπτωση, το δημοψήφισμα διακρίνεται σε απλό (ένα συγκεκριμένο και σαφώς διατυπωμένο ερώτημα), πολλαπλό και σύνθετο. Σύνθετο είναι το δημοψήφισμα που αναφέρεται σε ένα ορισμένο θέμα διατυπωμένο με υποερωτήματα. Πολλαπλό είναι το δημοψήφισμα στο οποίο περιέχονται περισσότερα ερωτήματα για ζητήματα ανεξάρτητα μεταξύ τους

Βέβαια, ο **Τσάτσος (1994)** υποστηρίζει ότι ίσως είναι υπερβολή να θεωρηθεί ότι μπορεί να εκμαιευθεί η ψήφος του λαού εξαιτίας πιθανής παραποίησης του ερωτήματος, καθώς καταδεικνύεται ότι με αυτό τον τρόπο το κυρίαρχο όργανο της Δημοκρατίας, δηλαδή ο λαός είναι δυνατό να παρασυρθεί και να παραπλανηθεί. Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η διατύπωση του ερωτήματος πρέπει να γίνεται με σαφήνεια, καθαρότητα και ακρίβεια, χωρίς να ενυπάρχει αμφιβολία ή να υποκρύπτεται αμφισημία και ο ψηφοφόρος να αντιληφθεί το πρόβλημα στην πραγματική του διάσταση, ώστε να δώσει και τη λύση στο πρόβλημα που προέκυψε.

Η ανωτέρω διαδικασία δεν μπορεί να θεωρηθεί σε καμία περίπτωση ότι διακρίνεται από απλότητα. Ενδεικτικά, σύμφωνα με τον **Παπαχρίστου (1986)** η επιλογή του «ναι» ή του «όχι» δεν αποκλείει τον συνυπολογισμό όλων των παραμέτρων και των υποπεριπτώσεων, καθώς απαιτείται σύνεση, περίσκεψη και υπευθυνότητα για την διατύπωση του ερωτήματος. Σε κάθε περίπτωση, η οριστική μορφή του ερωτήματος δεν διαμορφώνεται από το λαό, παρόλο που η πρωτοβουλία μπορεί να ανήκει σε αυτόν.

2. Η δημόσια συζήτηση

Η δημόσια συζήτηση αποτελεί το επόμενο στάδιο της δημοψηφισματικής διαδικασίας μετά την πρωτοβουλία. Ουσιαστικά εμπίπτει στις διατάξεις του Τρίτου Κεφαλαίου του Ν. 4023/2011 με τον τίτλο “*ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΡΟΒΟΛΗ*”. Αφορά την περίοδο από τη δημοσίευση του Π.Δ. της προκήρυξης διενέργειας του δημοψηφίσματος μέχρι την Παρασκευή πριν από τη διεξαγωγή της ψηφοφορίας. Όπως υποστηρίζει ο **Δημητρόπουλος (1997)**, στο στάδιο αυτό κυριαρχούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα οποία φιλοδοξούν να μεταβάλλουν τον λαό της χώρας σε μια οιονεί απέραντη «*Εκκλησία του Δήμου*» και ο ρόλος τους είναι σημαντικός για την ευρύτερη δυνατή ενημέρωση όλων των πολιτών. Για το λόγο αυτό εκδίδεται Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) από τον Υπουργό Εσωτερικών & Διοικητικής Ανασυγκρότησης και του αρμόδιου για τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας Υπουργού (δηλαδή Επικρατείας) που ρυθμίζει ειδικότερα θέματα για το χρόνο και τη μετάδοση των μηνυμάτων, κατ’ εξουσιοδότηση του Ν. 4023/2011. Για την ευρύτερη δυνατή δημοσιότητα και ενημέρωση, που έχουν ως σκοπό την προαγωγή της δημόσιας συζήτησης, η μετάδοση των μηνυμάτων και η παρουσίαση της δραστηριότητας διενεργείται δωρεάν και απαλλάσσεται από κάθε τέλος.

3. Η λήψη της απόφασης

Η λήψη της απόφασης είναι το τελευταίο στάδιο της δημοψηφισματικής διαδικασίας και επιμέρους ζητήματα αναφέρονται στα ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΕΤΑΡΤΟ, ΠΕΜΠΤΟ, ΕΚΤΟ και ΕΒΔΟΜΟ του Ν. 4023/2011. Ιδιαίτερης σημασίας αποτελεί το θέμα της δεσμευτικότητας, καθώς απαιτείται η συμμετοχή τουλάχιστον του 40% των εγγεγραμμένων στους εκλογικούς καταλόγους (για κρίσιμο εθνικό θέμα) ή του 50% (για σοβαρό κοινωνικό ζήτημα). Ο πίνακας των αποτελεσμάτων συντάσσεται από το οικείο Πρωτοδικείο και Ανώτατη Εφορευτική Επιτροπή εκδίδει το γενικό οριστικό πίνακα αποτελεσμάτων⁶ και η απόφαση λαμβάνεται σύμφωνα με την αρχή της πλειοψηφίας.

Η αρχή της πλειοψηφίας αποτελεί μια τεχνική λήψης της συλλογικής απόφασης και είναι εφαρμοζόμενος κανόνας στις διαδικασίες για τη διαπίστωση της λαϊκής θέλησης. Συνεπώς, πρόκειται για ένα σταθερό ουσιαστικό στοιχείο του βασικού νοήματος της δημοκρατίας (**Κασιμάτης, 1980**). Τέλος, ο έλεγχος του κύρους και του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος ανήκει στην δικαστική εξουσία και πιο συγκεκριμένα στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (άρθρο 100 παρ. 1 εδ. β Σ), όπως ορίζει το άρθρο 20 του Ν. 4023/2011.

⁶ Άρθρο 19 Ν. 4023/2011

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Α. Το δημοψήφισμα στην ελληνική συνταγματική ιστορία

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015 διενεργήθηκε μετά από 40 περίπου χρόνια. Θα περίμενε λοιπόν κανείς ότι το δημοψήφισμα αποτελεί ένα θεσμό που στην πράξη δεν χρησιμοποιείται συχνά. Αν όμως ανατρέξουμε στην νεότερη ελληνική ιστορία, θα παρατηρήσουμε ότι διενεργήθηκαν εννέα (9) δημοψηφίσματα από το 1862 έως το 1974⁷. Όλα τους είχαν ως θέμα πολιτειακά ζητήματα, γεγονός που έχει αξία αν το μελετήσουμε στο πλαίσιο που όριζαν οι εξελίξεις της εποχής. Σύμφωνα με τους **Μαυριά και Παντελή (1990)**, το δημοψήφισμα καθιερώθηκε με συνταγματική διάταξη στο Σύνταγμα της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας το 1927⁸. Συνεπώς τα προηγούμενα από το 1927 δημοψηφίσματα διενεργήθηκαν παρότι δεν προβλεπόταν από τα Συντάγματα που ήταν σε ισχύ. Μπορεί όμως να κατανοηθεί η σημασία τους και η απόφαση των ηγεσιών της εποχής να καταφύγουν σε δημοψηφίσματα, εξαιτίας των συνθηκών που επικρατούσαν εκείνες τις περιόδους. Παρακάτω παραθέτουμε περιληπτικά τα δημοψηφίσματα που διενεργήθηκαν στο ελληνικό κράτος από το 1862 έως το 1974.

❖ Το δημοψήφισμα του 1862

Μετά από τριάντα (30) περίπου χρόνια από τη σύσταση του ελληνικού κράτους διενεργήθηκε το πρώτο δημοψήφισμα. Το 1862 ο Βασιλιάς Όθων αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Ελλάδα μετά από κοινωνικές αναταραχές τον Οκτώβριο και κατόπιν τον Νοέμβριο ο ελληνικός λαός κλήθηκε σε δημοψήφισμα για την εύρεση νέου Βασιλιά. (**Δημητρόπουλος, 1997**). Σύμφωνα με τον **Αλιβιζάτο (1981)**, το δημοψήφισμα διενεργήθηκε σε όλη την ελληνική επικράτεια (ακόμα και σε προξενεία) και σε αυτό είχαν δικαίωμα συμμετοχής μόνο οι άνδρες άνω των 20 ετών. Με σχεδόν καθολική αποδοχή⁹, επιλέχθηκε ο Αλφρέδος, αν και τελικά δεν εστέφθη λόγω αντιρρήσεων από τη Ρωσία και τη Γαλλία, με αποτέλεσμα να συγκληθεί η Δεύτερη Εθνοσυνέλευση (**Πετρίδης, 1984**).

⁷ Τα δημοψηφίσματα διενεργήθηκαν τα εξής έτη: 1862, 1920, 1924, 1926, 1935, 1946, 1968, 1973, 1974

⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 125, παρ. 5

⁹ 240.016 ψήφοι σε σύνολο 241.702 ψηφισάντων

➤ Το δημοψήφισμα του 1920

Στις 22 Νοεμβρίου 1920 διενεργήθηκε το δεύτερο δημοψήφισμα στην ιστορία του ελληνικού κράτους. Το αντικείμενο του δημοψηφίσματος ήταν η αποδοχή της επιστροφής του Βασιλιά Κωνσταντίνου στον ελληνικό θρόνο. Ήταν δηλαδή ένα καθαρά πολιτειακό ζήτημα. Και σε αυτή την περίπτωση το αποτέλεσμα ήταν συντριπτικά υπέρ της μιας επιλογής – 98% περίπου ψήφισε υπέρ της επιστροφής του Κωνσταντίνου (**Δημητρόπουλος, 1997**). Το υψηλό αυτό ποσοστό σε συνδυασμό με την ανέλπιστα μεγάλη συμμετοχή των ψηφοφόρων συνετέλεσαν στο να θεωρηθεί το συγκεκριμένο δημοψήφισμα από αρκετούς ερευνητές και ιστορικούς ως νόθο. Και σε αυτή την περίπτωση, οι μεγάλες δυνάμεις της εποχής (Αγγλία, Γαλλία και Ιταλία) δεν ενέκριναν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος (**Αλιβιζάτος, 1981**), ενώ δεν διαφαινόταν συνταγματική επιταγή για τη διενέργεια του δημοψηφίσματος, παρά μόνο η απόσπαση της λαϊκής ετυμηγορίας από τον Κωνσταντίνο για την εμπέδωση της κυριαρχίας του¹⁰.

➤ Το δημοψήφισμα του 1924

Σε λιγότερα από τέσσερα χρόνια από το δημοψήφισμα του 1920, διενεργήθηκε νέο δημοψήφισμα τον Απρίλιο του 1924. Ο **Δημητρόπουλος (1997)** αναφέρει πως το συγκεκριμένο δημοψήφισμα υπήρξε – σε σχέση με τα υπόλοιπα – υποδειγματικό όσον αφορά τόσο τους τύπους όσο και τις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν, με το περιεχόμενο να αφορά την αλλαγή του πολιτεύματος από βασιλευόμενη σε αβασίλευτη δημοκρατία. Πριν τη διενέργεια του δημοψηφίσματος είχαν προκηρυχθεί εκλογές της Συντακτικής Εθνοσυνελεύσεως τον Δεκέμβριο του 1923, χωρίς τη συμμετοχή της φιλοβασιλικής πλευράς (**Αλιβιζάτος, 1981**). Δεδομένου του μη επιθυμητού αποτελέσματος από τον Βασιλιά Γεώργιο Β', αυτός αποχώρησε από την Ελλάδα και η κυβέρνηση που σχηματίστηκε κήρυξε έκπτωτη τη δυναστεία των Γλύξμπουργκ και έθεσε σε δημοψήφισμα την απόφασή της για καθιέρωση του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος (**Μάνεσης, 1981**). Τα αποτελέσματά του υπήρξαν ευνοϊκά για την κυβέρνηση – 69,95% υπέρ της αβασίλευτης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας - και το ελληνικό κράτος έφερε πλέον το όνομα Ελληνική Δημοκρατία (**Πετρίδης, 1984**). Παρόλα αυτά, το φιλοβασιλικό κόμμα της εποχής αναγνώρισε το

¹⁰ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΕ', σελ. 150.

πολίτευμα οκτώ χρόνια αργότερα (**Αλιβιζάτος, 1981**). Στο μεσοδιάστημα - και συγκεκριμένα το 1927 - καθιερώθηκε το δημοψήφισμα στο Σύνταγμα.¹¹ Σε αυτό περιγράφηκαν τα στάδια του δημοψηφίσματος (αποδοχή της πρότασης αναθεώρησης από τη Βουλή και τη Γερουσία, στη συνέχεια από την εθνική συνέλευση και θέση της πρότασης στην κρίση του λαού). Σημαντικό στοιχείο του συγκεκριμένου άρθρου ήταν η **δεσμευτικότητα** της απόφασης του λαού (**Δημητρόπουλος, 1997**).

➤ Το δημοψήφισμα του 1935

Έντεκα χρόνια μετά το δημοψήφισμα του 1924, το πολιτειακό ζήτημα ήταν και πάλι στο προσκήνιο. Όπως υποστηρίζει ο **Δημητρόπουλος (1997)**, ήδη από τις αρχές του 1935 είχαν ξεκινήσει οι διεργασίες για την αλλαγή του πολιτεύματος και την επάνοδο σε βασιλευόμενη δημοκρατία. Το δημοψήφισμα διενεργήθηκε από την κυβέρνηση του Γεωργίου Κονδύλη που είχε καταλάβει με πραξικόπημα την εξουσία τον Οκτώβριο του ίδιου έτους και στη συνέχεια συγκάλεσε την Ε΄ Εθνική Συνέλευση για να καταργήσει το πολίτευμα της αβασίλευτης δημοκρατίας. Για το λόγο αυτό, το αποτέλεσμα απέβη συντριπτικά υπέρ της βασιλευόμενης δημοκρατίας¹² (**Μάνεσης, 1981; Πετρίδης, 1984**). Το δημοψήφισμα του 1935 έμεινε γνωστό ως *νόθο δημοψήφισμα* ή *δημοψήφισμα – παρωδία* (**Αλιβιζάτος, 1981**).

➤ Το δημοψήφισμα του 1946

Η νοθεία και το διαβλητό του αποτελέσματος της διαδικασίας αποτέλεσαν κυρίαρχα χαρακτηριστικά του δημοψηφίσματος του 1946. Και σε αυτό το δημοψήφισμα το πολιτειακό ζήτημα τίθεται στην κρίση των πολιτών και μάλιστα σε μια ιδιαίτερα ταραγμένη περίοδο, με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την απελευθέρωση της χώρας από την Κατοχή (**Δημητρόπουλος, 1997, Μάνεσης, 1981**).

Σε αυτό το δημοψήφισμα – που διενεργήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1946 – το ερώτημα ήταν αν θα έπρεπε να γίνει αποδεκτή η επάνοδος του Βασιλιά Γεωργίου Β΄ στην Ελλάδα ή όχι, καθώς επίσης υπήρχε και τρίτη επιλογή υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας. Η πρώτη επιλογή (επάνοδος βασιλιά) απέσπασε 68,8%, το λευκό 19,8% και η τρίτη επιλογή (αβασίλευτη δημοκρατία) 11,4% με αρκετά μεγάλη συμμετοχή (1.679.813 ψηφοφόροι). Οι συνθήκες διενέργειας του δημοψηφίσματος δεν ήταν ομαλές και υπήρξαν καταγγελίες για κλίμα εκφοβισμού (**Καλτσόγια-Τουρναβίτη,**

¹¹ Σύμφωνα με το άρθρο 125, παρ. 5

¹² 97,88% υπέρ της βασιλευόμενης έναντι 2,12% υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας

1981). Οι απόψεις των συνταγματολόγων δίστανται σχετικά με τον χαρακτήρα του δημοψηφίσματος: ο **Αλιβιζάτος (1981)** το χαρακτηρίζει “προσωπικό”, ενώ ο **Μάνεσης (1981)** το χαρακτηρίζει “συνταγματικό”.

➤ **Το δημοψήφισμα του 1968**

Η δικτατορία που προέκυψε μετά από το πραξικόπημα του 1967 έθεσε σε δημοψήφισμα σχέδιο συντάγματος το οποίο είχε επεξεργαστεί το 1968. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, ο κύριος στόχος δεν ήταν η κατάργηση της βασιλείας – που ουσιαστικά δεν ήθελαν οι συνταγματάρχες – αλλά η απόφαση ότι το καθεστώς είναι “δημοκρατικό” και καταφεύγει στην ετυμηγορία του λαού για κρίσιμα θέματα. Το νέο σχέδιο Συντάγματος, στο οποίο οριζόταν ως πολίτευμα η βασιλευόμενη δημοκρατία (δηλαδή το ΝΑΙ) ψηφίστηκε από το 92,91% των ψηφισάντων, ενώ το ΟΧΙ υποστηρίχτηκε από το 7,79%. Χαρακτηριστικό του δημοψηφίσματος η μεγάλη συμμετοχή – ψήφισαν πάνω από πέντε εκατομμύρια ψηφοφόροι (**Δημητρόπουλος, 1997, Μαυριάς & Παντελής, 1990**).

➤ **Το δημοψήφισμα του 1973**

Τελικά, η «συγκατοίκηση» της δικτατορίας με τη βασιλεία δεν ήταν ήρεμη και αρμονική. Τον Ιούνιο του 1973 ο Γ. Παπαδόπουλος προκήρυξε δημοψήφισμα το οποίο και διενεργήθηκε ενάμιση μήνα αργότερα. Το ουσιαστικό περιεχόμενό του ήταν το πολιτειακό ζήτημα και πιο συγκεκριμένα να εγκριθεί η πολιτειακή αλλαγή σε Προεδρική Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Ο λαός με 78,43% ενέκρινε την αλλαγή, ενώ το 21,57% που ψήφισε ΟΧΙ ήθελε τη δημοκρατία να είναι βασιλευόμενη. Αυτή ήταν και η «καταδίκη» του θεσμού της βασιλείας, που πλέον δεν είχε ευρεία λαϊκή υποστήριξη και έγινε ανήκει πλέον στην ιστορία. Και σε αυτό το δημοψήφισμα δεν έλειψαν οι διαμαρτυρίες για τις διαβλητές διαδικασίες (**Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1981**).

➤ **Το δημοψήφισμα του 1974**

Ένα χρόνο αργότερα, το δημοψήφισμα θα επαναληφθεί (τον Δεκέμβριο του 1974), καθώς κανένα κόμμα της μεταπολίτευσης δεν αναγνώρισε το αποτέλεσμα του προηγούμενου δημοψηφίσματος. Και σε αυτή την περίπτωση, η βασιλευόμενη δημοκρατία απέσπασε το 30,82% των ψήφων, έναντι 69,18% που ήταν οι ψήφοι κατά. Συνεπώς, με αυτό τον τρόπο καθορίστηκε η μορφή του πολιτεύματος –

προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία – που έχουμε μέχρι και σήμερα και ταυτόχρονα αποφασίστηκε να μην επιστρέψει στην Ελλάδα ο Κωνσταντίνος. Ταυτόχρονα, το δημοψήφισμα είχε και τον χαρακτήρα της αποκατάστασης της νομιμότητας και της συνταγματικής τάξης (Δημητρόπουλος, 1997; Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1981). Δεν αμφισβητήθηκε το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος και δεν υπήρξαν καταγγελίες για νοθεία ή διαβλητές διαδικασίες (Δημητρόπουλος, 1997). Αυτό ήταν και το τελευταίο δημοψήφισμα που διενεργήθηκε στη χώρα μας πριν το εξεταζόμενο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015. Μετά το δημοψήφισμα του 1974, ρυθμίστηκε συνταγματικά ο θεσμός του δημοψηφίσματος, καθώς στο άρθρο 44, παρ. 2 του Συντάγματος του 1975 προβλέφθηκε η δυνατότητα προκήρυξης δημοψηφίσματος με αποκλειστική αρμοδιότητα από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

B. Οι τύποι δημοψηφίσματος

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας αναφέρθηκαν οι λόγοι για τους οποίους μπορεί να προκηρυχθεί ένα δημοψήφισμα. Το Σύνταγμα του 1975, όπως αυτό αναθεωρήθηκε το 1986 προβλέπει δύο (2) τύπους δημοψηφίσματος. Σύμφωνα με τον Χρυσόγονο (2003), κάθε τύπος δημοψηφίσματος προκηρύσσεται υπό διαφορετικές προϋποθέσεις και παράλληλα παράγονται διαφορετικά έννομα αποτελέσματα. Οι τύποι των δημοψηφισμάτων στην ελληνική συνταγματική έννομη τάξη είναι οι ακόλουθοι δύο:

- ❖ για κρίσιμο εθνικό θέμα (εδ. α'), που προτείνει η Κυβέρνηση, αποφασίζει η Βουλή των Ελλήνων, χωρίς όμως να δεσμεύεται, καθώς μπορεί να το τροποποιήσει (σχετ. το άρθρο 115, παρ.4 του Κανονισμού της Βουλής (ΚτΒ)).
- ❖ για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα εκτός από τα δημοσιονομικά (εδ. β') που προτείνεται από τα 2/5 του συνόλου των βουλευτών και αποφασίζεται με πλειοψηφία των 3/5 του συνόλου των βουλευτών.

Κοινό σημείο των δυο τύπων δημοψηφισμάτων που αναφέρονται στο άρθρο 44 παρ. 2 είναι ότι η απόφαση λαμβάνεται με **ονομαστική ψηφοφορία** (σχετ. το άρθρο 115 παρ. 4 ΚτΒ σε συνδυασμό με άρθρο 116 παρ. 4 ΚτΒ). Επίσης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει αρμοδιότητα ελέγχου της σκοπιμότητας προκήρυξης του δημοψηφίσματος και δεν είναι στις αρμοδιότητές του να συναποφασίζει το περιεχόμενο του τιθέμενου ερωτήματος. Απλώς ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας

προσυπογράφει το σχετικό διάταγμα προκήρυξης του δημοψηφίσματος (σχετ. άρθρο 35 παρ. 3 Σ), ενώ σε περίπτωση δημοψηφίσματος για ψηφισμένο νομοσχέδιο, η πρόταση για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος υποβάλλεται αμέσως μετά την ψήφιση του νομοσχεδίου για έκδοση (ή αναπομπή) και δημοσίευση πριν αυτό διαβιβαστεί στον ΠτΔ (σχετ. άρθρο 42 Σ) (Χρυσόγονος, 2003).

Γ. Το αντικείμενο του δημοψηφίσματος σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 2 Σ

Στο άρθρο 44 παρ.2 Σ αναφέρεται ρητά το αντικείμενο του δημοψηφίσματος. Όπως είδαμε περιληπτικά και στο πρώτο κεφάλαιο, το δημοψήφισμα μπορεί να διεξαχθεί για “**κρίσιμα εθνικά θέματα**” καθώς και για “**ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, εκτός από τα δημοσιονομικά**”. Όσον αφορά το δεύτερο εδάφιο της παρ. 2 του άρθρου 44, ο Βενιζέλος (1991) υποστηρίζει ότι στον όρο “ψηφισμένα νομοσχέδια” περιλαμβάνονται και οι ψηφισμένες προτάσεις νόμων, καθώς έχουν την ίδια τυπική ισχύ. Επιπρόσθετα, στο άρθρο 42 παρ. 2 Σ - που ορίζεται η διαδικασία μετά την αναπομπή “νομοσχεδίου” από τον ΠτΔ σύμφωνα με το άρθρο 42 παρ. 1 εδ β’ Σ – το οποίο συνδέεται με το άρθρο 44 παρ. 2 εδ δ’ - γίνεται αναφορά τόσο για “πρόταση νόμου” όσο και για “νομοσχέδιο”. Την αντίθετη γνώμη – όσον αφορά το ότι στα ψηφισμένα νομοσχέδια εννοούνται και οι ψηφισμένες προτάσεις νόμων έχουν υποστηρίξει ο Βολουδάκης (1983) και ο Παντελής (1994).

Επίσης, στο άρθρο 44 παρ.2 Σ ορίζεται ότι το δημοψήφισμα δεν μπορεί να διεξαχθεί για ψηφισμένο νομοσχέδιο που αφορά στα δημοσιονομικά της χώρας. Βέβαια εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι η πλειοψηφία των νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων έχει άμεσο αντίκτυπο στα δημοσιονομικά της χώρας, καθώς σχεδόν κάθε ρύθμιση έχει είτε κόστος είτε όφελος για τα δημόσια οικονομικά. Για αυτό το λόγο άλλωστε είναι απαραίτητη η κατάθεση έκθεσης του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους μαζί με το νομοσχέδιο, όταν αυτό κατατίθεται στη Βουλή. Προκειμένου να αρθεί οποιαδήποτε αμφισβήτηση σχετικά με το αν ένα νομοσχέδιο είναι “δημοσιονομικό”, αυτό πρέπει να εξετάζεται σε σχέση με τα άρθρα 78 – 80 Σ. Από τη διατύπωση του άρθρου 44 παρ. 2 Σ προκύπτει ένα ερώτημα, το οποίο και πρέπει να εξεταστεί: αν δύναται να προκηρυχθεί δημοψήφισμα, για κρίσιμο εθνικό θέμα, σύμφωνα με το εδ. α’ της παρ. 2 του άρθρου 44 Σ, δηλαδή για τα δημοσιονομικά ζητήματα.

Από τη διατύπωση του εδαφίου δε φαίνεται να αποκλείεται. Ο **Γαζής (1975)** υποστηρίζει ότι σύμφωνα με την τελλολογική ερμηνεία της διάταξης, τα δημοψηφίσματα για δημοσιονομικά ζητήματα πρέπει να τίθενται εκτός, καθώς τα μέτρα οικονομικής πολιτικής είναι “*αντιδημοκρατικά*” και συνεπώς δεν πρέπει να γίνεται δεκτή μια ερμηνεία σαν και αυτή που διατυπώθηκε στο πρώτο εδάφιο της παρούσας παραγράφου. Όμως, σύμφωνα με τη συσταλτική ερμηνεία του εδαφίου β’ του άρθρου 44 παρ.2 Σ, μπορεί να υποστηριχτεί ότι κρίσιμα εθνικά θέματα μπορεί να αφορούν πολλά ζητήματα (π.χ. εξωτερική πολιτική) στα οποία συμπεριλαμβάνονται και δημοσιονομικά ζητήματα και που υπερβαίνουν τα οριζόμενα με τα άρθρα 78-80 Σ, συνεπώς μπορούν να τεθούν σε δημοψήφισμα. Πρέπει ακόμα να αναφερθεί ότι το αντικείμενο του δημοψηφίσματος δεν μπορεί να αφορά σε καμία περίπτωση πρόσωπο - τα οποία και ψηφίζονται σε εκλογές - αλλά μόνο θέμα.

Επίσης, εκτός από τα ρητώς οριζόμενα στο άρθρο 44 παρ.2 Σ ζητήματα για τα οποία μπορεί να διενεργηθεί δημοψήφισμα, το Σύνταγμα προβλέπει και επιπλέον ζητήματα, όπως αυστηρώς πολιτικά ζητήματα. Για παράδειγμα, σε περίπτωση αδυναμίας σχηματισμού κυβέρνησης, το Σύνταγμα προβλέπει σχετικές διαδικασίες. Βέβαια, σημαντικό πολιτικό ζήτημα είναι και η συνταγματική αναθεώρηση, το οποίο όμως δεν προβλέπεται να τεθεί σε δημοψήφισμα, δεδομένου ότι το άρθρο 110 Σ ορίζει ρητά τη διαδικασία συνταγματικής αναθεώρησης. Περαιτέρω, τοπικής σημασίας ζητήματα δεν τίθεται σε δημοψήφισμα – παρά μόνο εθνικά – καθώς οι τοπικές υποθέσεις είναι στη δικαιοδοσία των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) του άρθρου 102 Σ. Τα *τοπικά δημοψηφίσματα* αναφέρονται στον Ν. 3463/2006 «*Κύρωση του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων*» (ΦΕΚ 114/τ.Α’/08-06-2006). Για αυτά έχουν αρμοδιότητα τα οικεία συμβούλια ενώ μπορεί η διαδικασία να εκκινήσει και με τη λαϊκή πρωτοβουλία. Τα αντικείμενα για τα οποία μπορεί να διενεργηθούν είναι καθαρά τοπικά ζητήματα (εξαιρούνται ο προϋπολογισμός και η επιβολή τελών) που ανήκουν στη δικαιοδοσία των Δήμων – όχι Περιφερειών και Αποκεντρωμένων Διοικήσεων. Έγκυρο θεωρείται το δημοψήφισμα με συμμετοχή άνω του 50% των εγγεγραμμένων στους εκλογικούς καταλόγους, όπου έχει και αποφασιστικό χαρακτήρα.

Τέλος, ο **Παραράς (1980)** προσπάθησε να οριοθετήσει το κρίσιμο εθνικό θέμα, υποστηρίζοντας ότι για να διενεργηθεί δημοψήφισμα για κρίσιμο εθνικό θέμα πρέπει να υπάρχει έντονη διαφωνία μεταξύ των άμεσων οργάνων του κράτους. Συνεχίζοντας, ο **Βενιζέλος (1991)** θεωρεί ότι πρόκειται για ζητήματα που άπτονται

της εξωτερικής πολιτικής και της εθνικής άμυνας- και όχι εθνικής παιδείας και εθνικής οικονομίας - σύμφωνα με το άρθρο 82 παρ. 1 Σ. Ο **Χρυσόγονος (2003)** υποστηρίζει ότι το “κρίσιμο εθνικό θέμα” και το “σοβαρό κοινωνικό ζήτημα” είναι αόριστες έννοιες και είναι δύσκολο να είναι χρήσιμα ως κριτήρια δικαστικού ελέγχου, ενώ ο **Ε. Σπηλιωτόπουλος (2011)** ορίζει τα ανωτέρω ως θέματα για τα οποία είναι απαραίτητη η λήψη πολιτικής απόφασης.

Δ. Η δεσμευτικότητα του δημοψηφίσματος του άρθρου 44 παρ. 2 Σ

Το κατά πόσο το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος είναι δεσμευτικό αποτέλεσε πεδίο αντιπαράθεσης, δεδομένου ότι από τη γραμματική διατύπωση της διάταξης προκύπτουν διαφορετικές ερμηνείες. Σύμφωνα με τον **Ε. Σπηλιωτόπουλο (2011)** το δημοψήφισμα είναι συμβουλευτικό, ενώ σύμφωνα με τον **Παραρά (1980)** το δημοψήφισμα είναι αποφασιστικό. Ο **Παντελής (1994)** υποστηρίζει τον συμβουλευτικό χαρακτήρα, καθώς σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ. 1 Σ, η αρμοδιότητα της νομοθετικής λειτουργίας ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ενώ οι μόνες εξαιρέσεις προβλέπονται στο άρθρο 26 παρ. 1 Σ.¹³ Συνεπώς, η συστηματική ερμηνεία οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το δημοψήφισμα έχει συμβουλευτικό χαρακτήρα, ενώ σύμφωνα με την τελολογική ερμηνεία του άρθρου 44 παρ. 2 Σ, όπως αυτές παρουσιάζονται στις εργασίες της Βουλής για το Σύνταγμα του 1975, υποστηρίζεται το αντίθετο. Προκειμένου να αρθούν οι όποιες αμφιβολίες, το άρθρο 16 του Ν. 4023/2011 ορίζει ότι το αποτέλεσμα είναι δεσμευτικό για κρίσιμο εθνικό θέμα αν συμμετέχει το 40% του εκλογικού σώματος και για σοβαρό κοινωνικό ζήτημα αν συμμετέχει το 50% του εκλογικού σώματος.

Ε. Ο δικαστικός έλεγχος του δημοψηφίσματος

Το προεδρικό διάταγμα που προκηρύσσει το δημοψήφισμα δεν υπάγεται στη γνωμοδοτική αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ), καθώς αν και είναι κανονιστικού χαρακτήρα, αποτελεί κυβερνητική πράξη¹⁴ (**Παραράς, 1980**).

¹³ α) Η έκδοση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου κατά τα άρθρα 44 παρ. 1 Σ και β) το Π.Δ. που κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 48 παρ. 2 Σ μπορεί να εκδοθεί ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, προς λήψη των μέτρων του άρθρου 48 παρ. 1 Σ.

¹⁴ Σχετ. η υπ' αριθ. 2468/1968 απόφαση του ΣτΕ

Ο Ν. 345/1976 “Περί κυρώσεως του Κώδικος περί του κατά το άρθρον 100 του Συντάγματος Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου” (ΦΕΚ 141/τ. Α’/10-06-1976) και συγκεκριμένα το άρθρο 36 προβλέπει τους λόγους ενστάσεως σχετικά με το κύρος του δημοψηφίσματος που είναι: «.. α) η παράβασις του νόμου περί την διενέργειαν του δημοψηφίσματος και β) λάθος περί την αρίθμωσιν των ψήφων...», ενώ σύμφωνα με το άρθρο 37 προβλέπει διαταγή του Ειδικού Δικαστηρίου για επανάληψη του στην εκλογική περιφέρεια ή στις εκλογικές περιφέρειες στις οποίες έγινε η σχετική παράβαση. Όμως σύμφωνα με τον **Ε. Σπηλιωτόπουλο (2011)**, οι λόγοι ακύρωσης που αναφέρονται στο άρθρο 36 δεν είναι περιοριστικοί, αλλά είναι ενδεικτικοί. Τα ζητήματα σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία του δικαστηρίου ορίζονται με ειδικό νόμο σύμφωνα με το άρθρο 100 παρ. 3 Σ. Από τη γραμματική ερμηνεία του ανωτέρω άρθρου, ο **Ε. Σπηλιωτόπουλος (2011)** υποστηρίζει ότι όπως προκύπτει, το ΑΕΔ δεν έχει την εξουσία να καθορίσει κατά τρόπο αποκλειστικό τους λόγους για τους οποίους μπορεί να προσβληθεί το κύρος του δημοψηφίσματος, ενώ η απαρίθμηση των λόγων στο άρθρο 36 σημαίνει ότι η έκταση της δικαιοδοσίας του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου για τον έλεγχο του κύρους του δημοψηφίσματος καθορίζεται από το Σύνταγμα, χωρίς παραπομπή σε νόμο. Συνεπώς, το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο έχει δικαιοδοσία ελέγχου στην προκήρυξη του δημοψηφίσματος, και στο αποτέλεσμα (ακόμα και στις συνθήκες διενέργειας, π.χ. χρόνος συμμετοχής στα Μ.Μ.Ε.), όχι όμως στην απόφαση της Βουλής σχετικά με το αν το δημοψήφισμα είναι κρίσιμο εθνικό θέμα ή σοβαρό κοινωνικό ζήτημα (άρθρο 44, παρ. 2 Σ).

Τέλος, όσον αφορά τη δυνατότητα κατασταλτικού ελέγχου, ο **Ε. Σπηλιωτόπουλος (2011)** υποστηρίζει ότι ενδεχόμενη ακύρωση θα είχε περιορισμένη σημασία, δεδομένου ότι ο λαός έχει ήδη εκφραστεί, αν και η σχετική δικαστική απόφαση θα πρέπει να εκτελεστεί από τα αρμόδια όργανα, σύμφωνα άλλωστε με σχετική συνταγματική διάταξη.

ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

της 5ης Ιουλίου 2015

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΑΠΟΔΕΚΤΟ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ, ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΚΑΤΕΘΕΣΑΝ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΣΤΟ EUROGROUP ΤΗΣ 25.06.2015 ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΔΥΟ ΜΕΡΗ, ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΟΥΝ ΤΗΝ ΕΝΙΑΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΟΥΣ:

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΙΤΛΟΦΟΡΕΙΤΑΙ «REFORMS FOR THE COMPLETION OF THE CURRENT PROGRAM AND BEYOND» («ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΤΡΕΧΟΝΤΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΑΝ ΑΥΤΟΥ») ΚΑΙ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ «PRELIMINARY DEBT SUSTAINABILITY ANALYSIS» («ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΧΡΕΟΥΣ»).

ΔΕΝ ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/
ΟΧΙ

ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/
ΝΑΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΤΗΣ 5^{ης} ΙΟΥΛΙΟΥ 2015

Α. Το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015

Το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015 ήταν το πρώτο που διενεργήθηκε μετά από 40 περίπου χρόνια (το τελευταίο διενεργήθηκε το 1974) και μάλιστα δεν αφορούσε πολιτειακό ζήτημα. Πιο συγκεκριμένα, με το υπ' αριθ. 38 Προεδρικό Διάταγμα του 2015 (ΦΕΚ 63/τ.Α'/28-06-2015) «Προκήρυξη Δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα» προκηρύχθηκε δημοψήφισμα για την **Κυριακή 5η Ιουλίου 2015**, προκειμένου ο ελληνικός λαός να αποφανθεί δια της άμεσης και ελεύθερης έκφρασης της βούλησής του επί του ακόλουθου ερωτήματος: *«Πρέπει να γίνει αποδεκτό το σχέδιο συμφωνίας, το οποίο κατέθεσαν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στο Eurogroup της 25.06.2015 και αποτελείται από δύο μέρη, τα οποία συγκροτούν την ενιαία πρότασή τους; Το πρώτο έγγραφο τιτλοφορείται «Reforms for the completion of the Current Program and Beyond» («Μεταρρυθμίσεις για την ολοκλήρωση του τρέχοντος προγράμματος και πέραν αυτού») και το δεύτερο «Preliminary Debt sustainability analysis» («Προκαταρκτική ανάλυση βιωσιμότητας χρέους»).* Όσοι από τους πολίτες της χώρας απορρίπτουν την πρόταση των τριών θεσμών ψηφίζουν: *ΔΕΝ ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/ΟΧΙ*. Όσοι από τους πολίτες της χώρας συμφωνούν με την πρόταση των τριών θεσμών ψηφίζουν: *ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/ΝΑΙ*». Είχε βέβαια προηγηθεί πρόταση της Κυβέρνησης ως προς την διεξαγωγή Δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα, όπως αυτό διατυπώθηκε στην από **26.06.2015 απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου**, την οποία επικύρωσε η Βουλή των Ελλήνων - με την από 27.06.2015 απόφαση της Ολομέλειας - ως προς τη διεξαγωγή Δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα, σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 2 εδ. α' του Συντάγματος.

Η απόφαση της Ολομέλειας δημοσιεύτηκε στο υπ' αριθ. 62/τ.Α'/28-06-2015 Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως (Αριθμ. Πρωτ.: 9319/ Αριθ.διεκπ.: 5901) όπου κατά την ΞΕ' συνεδρίαση της 27ης Ιουνίου 2015 δέχθηκε με απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των Βουλευτών και, ειδικότερα, **με 178 θετικές ψήφους**¹⁵ την από

¹⁵ Υπέρ ψήφισαν οι Βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ, των ΑΝΕΛ και της Χρυσής Αυγής και κατά οι Βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας, του ΠΑΣΟΚ, του Ποταμιού και του ΚΚΕ.

26/06/2015 Πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου περί διεξαγωγής δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 2 εδ. α' του Συντάγματος.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της ανωτέρω απόφασης «...το Δημοψήφισμα προτείνεται από το Υπουργικό Συμβούλιο προκειμένου ο ελληνικός λαός, αφού ενημερωθεί αναλυτικά για την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων που διαρκούν από την 20/02/2015 έως σήμερα εντατικά σε όλα τα θεσμικά επίπεδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης, να πάρει θέση για το περιεχόμενο της πρότασης των ως άνω τριών θεσμών και να εξουσιοδοτήσει την Κυβέρνησή του στους περαιτέρω χειρισμούς της κρίσιμης εθνικής υπόθεσης. Κατά συνέπεια, το Δημοψήφισμα εντάσσεται στην διαδικασία της διαπραγμάτευσης για τη σύναψη της συμφωνίας και ο λαός καλείται από την Κυβέρνηση να έχει τον πρώτο λόγο για τη συμφωνία αυτή. Το Δημοψήφισμα θα διενεργηθεί σε ολόκληρη την χώρα την Κυριακή, 05/07/2015, σύμφωνα με την εκλογική νομοθεσία όπως αναλόγως εφαρμόζεται. Η εκλογική περίοδος αρχίζει την επομένη της δημοσίευσης του προεδρικού διατάγματος του άρθρου 44 παρ. 2 εδ. α' του Συντάγματος και λήγει την ημέρα διενέργειας του Δημοψηφίσματος...».

Σύμφωνα με τα επίσημα αποτελέσματα του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, που έχουν αναρτηθεί στο <http://www.referendum2015.gov.gr>, το ΟΧΙ απέσπασε 61,31% και το ΝΑΙ 38,69%. Συνολικά ψήφισε το 62,50% των εγγεγραμμένων ενώ υπήρξαν και 5,8% άκυρα/λευκά.. Το αποτέλεσμα συνεπώς ήταν απορριπτικό όσον αφορά την πρόταση του σχεδίου συμφωνίας. Στο παράρτημα της παρούσας εργασίας, επισυνάπτεται το Δελτίο Τύπου της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας της 29/06/2015 στο οποίο και δημοσιοποιείται μεταφρασμένη η **πλήρης πρόταση των θεσμών**. Στο έγγραφο της πρότασης των θεσμών παρουσιάζεται μία πλήρης περίληψη των μεταρρυθμίσεων και των νομοθετικών σχεδίων που πρέπει να αναλάβει και να ολοκληρώσει η ελληνική κυβέρνηση σύμφωνα με τους όρους της Παράτασης της Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης της 20ης Φεβρουαρίου. Αντιλαμβάνεται συνεπώς κανείς ότι μέχρι τα τέλη Ιουνίου δεν υπήρξε συμφωνία στις διαπραγματεύσεις που διεξάγονταν μεταξύ των θεσμών και της ελληνικής κυβέρνησης και για αυτό το λόγο η τελευταία κατέφυγε στη λύση της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος. Βέβαια, η ελληνική κυβέρνηση είχε αιτηθεί δύο φορές να δοθεί μια σύντομη παράταση ώστε να γίνει ομαλά η διεξαγωγή του δημοψηφίσματος.

Για το δημοψήφισμα εκφράστηκαν πολλοί προβληματισμοί. Σύμφωνα με τους **Κοντιάδη και Φωτιάδου (2015)**, η διαδικασία διεξαγωγής του δημοψηφίσματος δεν ήταν σύμφωνη με τις διεθνώς αποδεκτές προδιαγραφές, ενώ το ερώτημα που είχε τεθεί ήταν αμφίσημο και συνεπώς το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ενδεχομένως να μη μπορούσε να γίνει σεβαστό από την κυβέρνηση. Στις επόμενες ενότητες, θα αναφερθούμε εκτενέστερα για ζητήματα που ανέκυψαν κατά την προκήρυξη και τη διαδικασία του δημοψηφίσματος καθώς και για τις πολιτικές προεκτάσεις τους.

B. Κρίσιμα συνταγματικά ζητήματα

Η ανωτέρω συνοπτική παράθεση των γεγονότων και των επιμέρους σταδίων που προηγήθηκαν του δημοψηφίσματος αναδεικνύει κρίσιμα συνταγματικά ζητήματα που θα πρέπει να συζητηθούν. Πιο συγκεκριμένα, εγείρουν ερωτήματα, σχετικά με το για το αν το ερώτημα αφορούσε «κρίσιμο εθνικό θέμα», την αμφισημία του ερωτήματος και τον ελάχιστο χρόνο διαβούλευσης και συζήτησης.

Καταρχήν, η ανακοίνωση διεξαγωγής του δημοψηφίσματος έγινε από τον πρωθυπουργό τις 26 Ιουνίου 2015 και η διενέργεια στις 5 Ιουλίου 2015, δηλαδή μεσολάβησαν μόνο εννέα μέρες, χρονικό διάστημα το οποίο δεν επαρκεί σε καμία περίπτωση για την διεξαγωγή ουσιαστικού διαλόγου. Επίσης, το αντικείμενο του δημοψηφίσματος αφορούσε αποδοχή ή απόρριψη άτυπων σχεδίων συμφωνίας που είχαν υποβληθεί στο πλαίσιο διαπραγματεύσεων για το πρόγραμμα δανεισμού, το οποίο έληγε στο τέλος Ιουνίου, δηλαδή 4 ημέρες αργότερα. Επιπρόσθετα, το αντικείμενο του δημοψηφίσματος που συζητήθηκε στο Υπουργικό Συμβούλιο αφορούσε αμετάφραστα στα ελληνικά έγγραφα. Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα από την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου (26/06/2015), συζητήθηκε το θέμα στη Βουλή (27/06/2015) και δημοσιεύτηκε το Προεδρικό Διάταγμα 38/2015 διεξαγωγής του δημοψηφίσματος (28/06/2015), ημέρα κατά την οποία και δημοσιεύτηκε και Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου με θέμα “*Κατεπείγουσα ρύθμιση για την οργάνωση της διαδικασίας διεξαγωγής του δημοψηφίσματος της 5ης Ιουλίου 2015*” (ΦΕΚ 64/τ. Α’/28-06-2015), με το οποίο εισάγονται ρυθμίσεις για τη διαδικασία του δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου 2015 (προβλέπονται ρυθμίσεις για σύντμηση προθεσμιών, δαπάνες κατά παρέκκλιση κλπ.), καθώς και θέματα δημοσκοπήσεων. Στις 29/06/2015 δόθηκε με δελτίο τύπου η μετάφραση των κειμένων (βλ. Παράρτημα), με ορθή επανακοινοποίηση λόγω σφαλμάτων την

30/06/2015, ημέρα κατά την οποία έληξε το σχετικό πρόγραμμα που είχε συμφωνηθεί, χωρίς να καταβληθεί από την ελληνική πλευρά η συμφωνημένη δόση στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, με συνέπεια η Ελλάδα να καταστεί η πρώτη ανεπτυγμένη οικονομία που δεν έχει καταβάλει κάποια οφειλή προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Ενδεικτικό του κλίματος των ημερών είναι και το γεγονός της επιβολής capital controls, καθώς και η επιβολή των τραπεζικών αργιών (**Πατσίκας, 2015**).

Από τα ανωτέρω, προκύπτει το ερώτημα του αν το δημοψήφισμα διενεργήθηκε σύμφωνα με τις συνταγματικές επιταγές και επίσης αν πληρούσε τους όρους που περιγράφονται στους εφαρμοστικούς νόμους και ήταν σύμφωνο με τους διεθνώς αποδεκτούς όρους.

Γ. Το αντικείμενο του δημοψηφίσματος: κρίσιμο εθνικό θέμα με δημοσιονομικό χαρακτήρα

Σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 2 εδ. α' Σ, απαιτείται απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών ώστε να προκηρυχθεί δημοψήφισμα για κρίσιμο εθνικό θέμα. Το αντικείμενο του δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου 2015 αφορούσε «*κρίσιμο εθνικό θέμα*», καθώς σε περίπτωση δημοψηφίσματος για σοβαρό κοινωνικό ζήτημα εκτός από τα δημοσιονομικά, απαιτείται νομοσχέδιο, κάτι που δεν υφίστατο στην προκειμένη περίπτωση. Βέβαια, σε αυτή την περίπτωση το νομοσχέδιο αφορά ουσιαστικά δημοσιονομικό ζήτημα και άρα προκύπτει το ερώτημα μήπως εμπίπτει στις απαγορευτικές διατάξεις του εδαφίου β' του άρθρου 44, παρ.2 Σ. Δηλαδή, αν ο όρος «*δημοσιονομικός χαρακτήρας*» υπάγεται στην έννοια του «*κρίσιμου εθνικού θέματος*» και τη συμφωνία του με το Σύνταγμα, ως προς την διεξαγωγή δημοψηφίσματος με αυτή την αιτίαση ή μήπως η απαγόρευση που προβλέπεται στο εδάφιο β' του άρθρου 44 παρ. 2 του Συντάγματος αφορά και τα δημοψηφίσματα που προκηρύσσονται για εθνικό θέμα, που υποκρύπτουν εν κυριαρχία δημοσιονομικό ζήτημα.

Σύμφωνα με τον **Γεραπετρίτη (2015)** ένα δημοσιονομικό θέμα μπορεί να ενταχθεί στην κατηγορία των κρίσιμων εθνικών θεμάτων και μάλιστα αν αυτό εξεταστεί υπό το πρίσμα πρόωρης διάλυσης της Βουλής, όπως στο παρελθόν με την επίκληση “εθνικού θέματος εξαιρετικής σημασίας”, που αφορούσε όμως οικονομικά ζητήματα. Το ζητούμενο όμως στη δημοψηφισματική διαδικασία, είναι μήπως τα

δημοσιονομικού ενδιαφέροντος ζητήματα, ακόμα και αν συνιστούν εθνικό θέμα κατά το άρθρο 44 παρ. 2 Σ., δεν επιτρέπεται να τεθούν σε δημοψήφισμα, για τον ίδιο ακριβώς λόγο που αυτό απαγορεύεται ρητά στο εδάφιο β' του άρθρου 44 παρ 2 Σ., καθώς όταν τίθεται στο εκλογικό σώμα ένα ερώτημα - ακόμη και όταν διακυβεύονται ύψιστα εθνικά συμφέροντα που επιβάλουν φορολογικές επιβαρύνσεις στους πολίτες- το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος είναι προκαθορισμένο.

Αντίθετα, ο **Αλιβιζάτος (2015)** υποστηρίζει ότι ακόμα και εάν ένα δημοσιονομικό θέμα είναι εθνικό θέμα σύμφωνα με το άρθρο 41, παρ. 2 Σ, απαγορεύεται να τεθεί σε δημοψήφισμα για τους λόγους που αναφέρονται στο εδάφιο β' του άρθρου 44, παρ. 2 Σ. Άλλωστε, σε ζητήματα που πρόκειται να έχουν δυσμενείς οικονομικές συνέπειες για τους πολίτες, το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος είναι σε μεγάλο βαθμό προδιαγεγραμμένο. Οι **Κοντιάδης και Φωτιάδου (2015)** υποστήριξαν ότι το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου αφορούσε να μιν σε μεγάλο βαθμό δημοσιονομικό ζήτημα και ήταν πολύ πιθανό να ψηφιστεί το ΟΧΙ, αλλά πολλοί θεωρούσαν ότι «υποκρύπτεται» το ερώτημα της παραμονής ή εξόδου της Ελλάδας στην ευρωζώνη και συνεπώς σε αυτή την περίπτωση πιο πιθανό να ψηφιστεί το ΝΑΙ (άλλωστε οι έρευνες κοινής γνώμης έδειχναν ποσοστά συντριπτικά υπέρ της παραμονής στην ευρωζώνη). Δηλαδή, το ερώτημα είχε δημοσιονομικό χαρακτήρα με πιο πιθανή απάντηση το ΟΧΙ και εθνικό χαρακτήρα (παραμονή της χώρας στην ευρωζώνη) με πιο πιθανή απάντηση το ΝΑΙ. Οι ανωτέρω κατέληξαν στο ότι ο δημοσιονομικός χαρακτήρας επισκίασε το χαρακτήρα του εθνικού θέματος και έτσι παραπλανητικά αναδείχτηκε το ΟΧΙ.

Δ. Η αμφισημία – αμφιλογία του ερωτήματος

Η διατύπωση του ερωτήματος σε ένα δημοψήφισμα δεν εξειδικεύεται στις διατάξεις του άρθρου 44 Σ. Το Σύνταγμα δεν αναφέρεται ρητά ούτε στη σαφήνεια του ερωτήματος ούτε στα χρονικά όρια για τη διεξαγωγή του.

Με τις διατάξεις του Ν. 4023/2011 επιχειρείται να εξειδικευτεί το συγκεκριμένο ζήτημα και να αναδειχθούν μέσω της νομοθετικής ερμηνείας οι ειδικότερες συνταγματικές δεσμεύσεις, ορίζοντας ότι: “...*Το ερώτημα ή τα ερωτήματα και οι απαντήσεις τους διατυπώνονται κατά τρόπο σαφή και σύντομο. Το ερώτημα ή τα ερωτήματα και οι απαντήσεις τους αναφέρονται ειδικά στο προεδρικό διάταγμα*

προκήρυξης του δημοψηφίσματος...”¹⁶, καθώς επίσης ρυθμίζονται θέματα σχετικά με τη διαδικασία και την προβολή, ώστε το ερώτημα να γίνει αφενός κατανοητό, αλλά και να εξαντληθεί η δυνατότητα διαλόγου και ανταλλαγής απόψεων (π.χ. δημιουργία και συμμετοχή σε Επιτροπή Υποστήριξης).. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 12 του ανωτέρω Νόμου “...*Η ψηφοφορία διεξάγεται εντός τριάντα ημερών από τη δημοσίευση του προεδρικού διατάγματος...*”. Παρόλα αυτά, σε περίπτωση θεμάτων μείζονος σημασίας, είναι δυνατό η συζήτηση να διεξαχθεί και πριν από την προκήρυξη του δημοψηφίσματος (με Προεδρικό Διάταγμα).

Σύμφωνα με τους **Κοντιάδη και Φωτιάδου (2015)**, ανακύπτει θέμα συνταγματικότητας και νομιμότητας του τιθέμενου ερωτήματος. Ο βασικός λόγος είναι ότι την ημερομηνία διεξαγωγής, ήτοι την 5^η Ιουλίου 2015, η πρόταση των θεσμών που αποτέλεσε το ερώτημα **δεν ίσχυε πλέον** από τις 30 Ιουνίου 2015 (σύμφωνα με δήλωση του εκπροσώπου του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας) και είχε καταστεί άνευ αντικειμένου, καθώς η πρόταση των δανειστών είχε πλέον αποσυρθεί και το πρόγραμμα δανεισμού της Ελλάδας είχε λήξει από την επαύριον της 30ης Ιουνίου. Συνεπώς, επρόκειτο για ένα ερώτημα, στο οποίο η απάντηση δεν μπορούσε να παράγει αποτελέσματα και η αξιολόγηση της απάντησης από την κυβέρνηση δεν μπορούσε να προβλεφθεί με ακρίβεια, καθώς η απάντηση δεν υποδείκνυε κάποια στρατηγική ή πολιτική επιλογή που θα έπρεπε να ακολουθηθεί. Ήταν ένα ερώτημα ασαφές και διφορούμενο και η διατύπωση του συνιστούσε **παράβαση του Συντάγματος και του εφαρμοστικού Ν. 4023/2011**.

Η αμφισημία του ερωτήματος προκύπτει και από τις αντιφατικές δηλώσεις αξιωματούχων. Ο **Αλιβιζάτος (2015)** υποστήριξε ότι το νόημα του δημοψηφίσματος ήταν η παραμονή της χώρας στην Ευρωζώνη. Όμως, χρησιμοποιήθηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποκτά στην αντίληψη του κάθε ψηφοφόρου μια διφορούμενη σημασία και τελικά να γίνεται το ερώτημα κατανοητό με δύο διαφορετικούς τρόπους ανάγνωσης και κατανόησης, νοηματικά έγκυρους και αποδεκτούς. Αυτό έδειξαν και οι δηλώσεις του Προέδρου της Κομισιόν Ζαν Κλωντ Γιούνκερ λίγες μέρες μετά την προκήρυξη του δημοψηφίσματος, καθώς προέτρεψε τον ελληνικό λαό να ψηφίσει ΝΑΙ, ως ένδειξη θέλησης παραμονής στην ευρωζώνη. Αντιφατικές ήταν οι δηλώσεις του πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα, ο οποίος δήλωσε ότι το ΟΧΙ δεν σήμαινε έξοδο

¹⁶ Άρθ. 3, παρ. 2,3

της Ελλάδας από την ευρωζώνη, αλλά προσπάθεια για εξεύρεση συμβιβαστικής λύσης εντός του ευρώ. Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι το ερώτημα επαφίεται στην υποκειμενική ανάγνωση από τον κάθε πολίτη και συνεπώς δεν γίνεται κατανοητό με τον ίδιο τρόπο από όλους τους πολίτες, τόσο ως προς το νόημα όσο και ως προς τις επιπτώσεις για την επαύριο του δημοψηφίσματος.

Συμπερασματικά, το ερώτημα του δημοψηφίσματος δεν ήταν σαφές, κατανοητό και έγινε αντιληπτό με διαφορετικούς τρόπους από τους πολίτες, την ελληνική πολιτική ηγεσία και αξιωματούχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι δεν προκάλεσε σε κανέναν έκπληξη ότι η απόφαση του λαού ερμηνεύτηκε ως απόφαση παραμονής της Ελλάδα στην Ευρωζώνη. Η έλλειψη κουλτούρας δημοψηφίσματος, εμπειρίας και σαφούς νομοθετικού πλαισίου κατέδειξε την αδυναμία που χαρακτηρίζει τη χώρα μας σε σχέση με τις άλλες χώρες (π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο για έξοδο της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση) στο να καταστήσει την δημοψηφισματική διαδικασία διαφανή και αντικειμενική, όσον αφορά το ερώτημα, τον χρόνο διαβούλευσης και τη διαδικασία που ακολουθείται. Άλλωστε, η απάντηση στο ερώτημα δεν κατέληγε σε ασφαλές αποτέλεσμα, ούτε μπορούσε να βοηθήσει την κυβέρνηση στη χάραξη μιας συγκεκριμένης στρατηγικής ή στην λήψη πολιτικής επιλογής.

E. Ο ελλείπων χρόνος της διαβούλευσης

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, το ερώτημα, ο χρόνος διαβούλευσης και η ακολουθούμενη διαδικασία αποτελούν κρίσιμα στοιχεία για την επιτυχή διεξαγωγή ενός δημοψηφίσματος. Στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015, εκτός από την αμφισημία του ερωτήματος, υπήρξε ξεκάθαρη **έλλειψη ευλόγου και επαρκούς χρόνου διαβούλευσης**. Το γεγονός αυτό δημιουργεί αμφιβολίες και υποψίες, καθιστά δε το δημοψήφισμα ευάλωτο σε επιρροές και χειραγωγήσιμο από τις πολιτικές δυνάμεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι **Κοντιάδης και Φωτιάδου (2015)** υποστηρίζουν ότι ο χρόνος της μιας εβδομάδας υπήρξε πάρα πολύ μικρός, καθώς - πλην άλλων παραγόντων - ο ελληνικός λαός κλήθηκε να αποφασίσει επί ασαφών και δυσκολοκατανόητων ερωτημάτων, τεχνικά διατυπωμένων και με εξειδικευμένη ορολογία, σχετικά με τους δανειακούς όρους διάσωσης της χώρας, εντός περιορισμένου χρονικού διαστήματος προκειμένου να διαβουλευτεί και να μορφώσει γνώμη. Σε σύγκριση με δημοψηφίσματα που διενεργήθηκαν σε άλλες χώρες, κατ'

επιταγή της συνταγματικής εννόμου τάξεώς των, ο χρόνος διαβούλευσης και οι διαδικαστικές εγγυήσεις που τα περιέβαλαν, ουδεμία ομοιότητα παρουσιάζουν με το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου, που θεωρείται βεβιασμένο. Η έλλειψη επαρκούς χρόνου διαβούλευσης και μόρφωσης γνώμης δεν επέτρεψε στον ελληνικό λαό να συνειδητοποιήσει σε ολόκληρο το εύρος του τι ακριβώς διακυβευόταν, ακόμα και αν θεωρηθεί ότι ο λαός είχε μορφώσει άποψη προ του δημοψηφίσματος και είχε συγκροτήσει συγκεκριμένη βούληση, όχι όμως με το κύρος και την ευρύτητα που προσήκει σε μια κορυφαία δημοκρατική διαδικασία.

Και οι υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις της χώρας επέλεξαν – λανθασμένα κατά τους Κοντιάδη και Φωτιάδου - να λάβουν μέρος στη συνοπτική διαδικασία δημόσιας διαβούλευσης και όχι να αρνηθούν να συμμετάσχουν στην “προσχηματική” διαδικασία διαβούλευσης, αν και η άλλη άποψη έγκειται στο ότι έπρεπε να συμμετέχουν για να ακουστούν τα επιχειρήματα τους και να καταδείξουν παράλληλα και τον μικρό χρόνο διαβούλευσης. Ο χρόνος διαβούλευσης δεν ορίζεται ρητά στο Σύνταγμα, παρά μόνο ο εκτελεστικός του συντάγματος νόμος 4023/2011 θέτει μόνο το μέγιστο όριο των 30 ημερών, **χωρίς όμως να ορίζει το κατώτερο**. Σε κάθε περίπτωση, ο χρόνος δεν κρίνεται επαρκής και ιδιαίτερα για να συζητηθεί το θέμα σε ειδικές επιτροπές, να ενημερωθούν επαρκώς οι πολίτες και να διεξαχθούν οι εκστρατείες ενημέρωσης των πολιτών. Συνεπώς, κρίνεται επιβεβλημένη η προσθήκη διατάξεως στον εκτελεστικό του συντάγματος ν. 4023/2011 προκειμένου τα ερωτήματα των μελλοντικών δημοψηφισμάτων να επεξεργάζονται από ανεξάρτητη επιτροπή πριν από τη συζήτηση στο Υπουργικό Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο, όπως συμβαίνει στις περισσότερες σύγχρονες δημοκρατίες (**Κοντιάδης και Φωτιάδου, 2015**).

Η έλλειψη της επαρκούς επεξεργασίας διαπιστώθηκε τόσο στη διατύπωση του δημοψηφισματικού ερωτήματος και την ισορροπία των λέξεων που χρησιμοποιήθηκαν όσο και στην ψηφοδελτική χωροθεσία, όπου το «όχι» προτάχθηκε του «ναι». Απότοκο των ανωτέρω παραλείψεων είναι η παρεμπόδιση σε ένα βαθμό των ορθολογικών επιλογών των πολιτών και η απόφαση τους με έντονο το συναισθηματικό στοιχείο, που μάλλον εξηγείται από την επικράτηση του ΟΧΙ, ως πιο «πολωτική και αντιδραστική», παρά ορθολογική επιλογή¹⁷. Ακόμα και η ερμηνεία και οι συνέπειες του αποτελέσματος ήταν διφορούμενα, δεδομένου της

¹⁷ Ερμηνεύθηκε από μερίδα του Τύπου ως στάση αντίστασης απέναντι στους δανειστές-«κατακτητές» που επέβαλαν την περαιτέρω συρρίκνωση της εθνικής κυριαρχίας

πολλαπλότητας των σημασιών του ερωτήματος. Ακόμα και το διπολικό αφήγημα «μνημόνιο-αντιμνημόνιο» που κυριαρχούσε στον συναισθηματισμό του έλληνα πολίτη, μετασχηματίστηκε μέσω της αμφισημίας του ερωτήματος.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι παρά τον ελάχιστο χρόνο συζήτησης και διαβούλευσης, τρεις μέρες πριν από την προκήρυξη του δημοψηφίσματος είχαν διενεργηθεί δύο δημοσκοπήσεις με ερωτήματα συναφή με την αποδοχή προτάσεων από τους δανειστές και την περίπτωση δημοψηφίσματος. Τα ευρήματα των δημοσκοπήσεων απείχαν πολύ από τα αποτελέσματα της 5^{ης} Ιουλίου, καθώς το ΟΧΙ επικράτησε αρκετά σε σχέση με το ΝΑΙ.

ΣΤ. Περαιτέρω διαστάσεις της πολιτικής χειραγώγησης

Ο αιφνιδιασμός των πολιτών με τις συνοπτικές διαδικασίες προκήρυξης και διεξαγωγής δημοψηφίσματος, το ασαφές και αμφίσημο ερώτημα, ο ελλείπων χρόνος διαβούλευσης και η μη πλήρωση των συνταγματικών προϋποθέσεων αποτέλεσαν παράγοντες που εγείρουν ερωτήματα γύρω από πιθανή χειραγώγηση ή μεροληψία. Από μόνη της, η αιφνίδια μεταβίβαση της ευθύνης μιας κυβέρνησης στον λαό πρέπει τουλάχιστον να γίνεται σε ένα πλαίσιο όπου πρέπει να τηρηθούν οι εγγυήσεις που θωρακίζουν τη διαδικασία αλλά και κάθε υπόνοια πολιτικής χειραγώγησης. Ένα πλαίσιο που απαιτείται να διαθέτει κατ' ελάχιστο ξεκάθαρο ερώτημα, χωρίς υπόνοιες, μεροληψία και πολιτική χειραγώγηση, επαρκή χρόνο και κατάλληλους όρους και περιβάλλον διαβούλευσης.

Στο ανωτέρω συμπέρασμα του πρώτου εδαφίου της ανωτέρω παραγράφου, οδηγούν και άλλα γεγονότα που έλαβαν χώρα τη συγκεκριμένη περίοδο (26 Ιουνίου – 5 Ιουλίου). Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, στο διάστημα αυτό επιβλήθηκε αναγκαστική τραπεζική αργία και έλεγχος κεφαλαίων (επιβολή capital controls). Οι πολίτες κλήθηκαν να αποφασίσουν – ουσιαστικά ανέτοιμοι και απροετοίμαστοι- σε ένα περιβάλλον πανικού, φόβου, διαρροών και συγκεχυμένων πληροφοριών και συνεπώς εχθρικό για τη διαμόρφωση ορθολογικής σκέψης.

Επίσης, ο έλληνας πρωθυπουργός υπονόησε ότι σε περίπτωση που επικρατούσε το ΝΑΙ θα αποχωρούσε από την πρωθυπουργία. Η δήλωση αυτή αποτέλεσε μια επιπλέον παράμετρο για το δημοψηφισματικό δίλημμα και ήταν από μόνη της ικανή ώστε να προκαλέσει σύγχυση, να επηρεάσει ευρύ κύκλο προσώπων και να προσδώσει στο δημοψήφισμα μια έντονη πολιτική χροιά. Ορισμένοι απέδωσαν

σε αυτή την ουσιώδη παράμετρο ως κίνηση στρέβλωσης του θεσμού του δημοψηφίσματος.

Και από τη μεριά της Ευρώπης, υπήρξε πίεση. Το απόγευμα της Κυριακής 28 Ιουνίου, το διοικητικό συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, λαμβάνοντας υπόψη την απόφαση για το δημοψήφισμα και τη μη παράταση του προγράμματος, αποφάσισε να μην αυξήσει το ποσό της ρευστότητας που χορηγεί στις ελληνικές τράπεζες (ELA), γεγονός που οδήγησε στην απόφαση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου της 28 Ιουνίου 2015 για τραπεζική αργία και έλεγχο κεφαλαίων, αλλά και την απόφαση του Χρηματιστηρίου Αθηνών για αναστολή των δραστηριοτήτων.

Οι **Κοντιάδης και Φωτιάδου (2015)** υποστήριξαν ότι το δημοψήφισμα χρησιμοποιήθηκε όχι ως απάντηση για να δοθεί σε ένα ερώτημα – δίλημμα, αλλά ως ένα *διαπραγματευτικό ατού* από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης, το οποίο και στην πράξη δεν λειτούργησε και δεν απέδωσε τα αναμενόμενα. Αυτή η πρακτική θεωρήθηκε ως η σημαντικότερη στρέβλωση του θεσμού. Το δημοψήφισμα αποτελεί θεσμό κορυφαίας σημασίας και χρησιμοποιείται ώστε η απάντηση του λαού να αποτελέσει τη λύση σε ένα ερώτημα αποφασιστικής σημασίας για το μέλλον του ελληνικού λαού, ενώ δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να μετασχηματιστεί λόγω της αμφισημίας του και να χρησιμοποιηθεί κατά υποκειμενική ερμηνεία.

Επίσης, λόγω του μικρού χρονικού διαστήματος στο οποίο έλαβε χώρα το δημοψήφισμα, δεν κατέστη δυνατό να συσταθεί ανεξάρτητη εκλογική επιτροπή, που θα είχε σημαντικό ρόλο τόσο στη διατύπωση του ερωτήματος, ώστε να γίνει πιο σαφές και κατανοητό και να αποφεύγεται η αμφίσημη διατύπωση δεχόμενη πολλαπλών ερμηνειών, όσο και στη διευθέτηση ζητημάτων και προβλημάτων κατά την διαδικασία του διαλόγου και του δημοψηφίσματος, αλλά και να διαφυλάξει το κύρος του θεσμού. Σημαντικό στοιχείο που συνηγορεί υπέρ ενδεχόμενης χειραγώγησης είναι και οι συνθήκες ακραίας πόλωσης που επικρατούσαν την εβδομάδα μεταξύ της προκήρυξης και της διενέργειας. Δεν έλειπαν διαμαρτυρίες σχετικά με απόψεις συνταγματολόγων που επικρίθηκαν επειδή είχαν επιφυλάξεις ως προς τη συνταγματικότητα του δημοψηφίσματος. Τα ανωτέρω επισημάνθηκαν και από τον Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης Th. Jagland, όπου εξέφρασε προβληματισμούς σχετικά με το αν οι όροι του δημοψηφίσματος πληρούσαν τους διεθνείς προδιαγραφές σχετικά με το χρόνο διαβούλευσης και τη διατύπωση του ερωτήματος.

Ο **Κοντιάδης (2015)** εκφράζει προβληματισμούς σχετικά με το αν είναι συνταγματική η επίλυση, μέσω δημοψηφίσματος, ενός ζητήματος που ενδέχεται να αφορά έξοδο της χώρας από την ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Περαιτέρω, θέτει στον δημόσιο διάλογο το ερώτημα αν η εκάστοτε κυβέρνηση δύναται να θέτει παραπλανητικά ερωτήματα, προκειμένου να αποφανθεί ο λαός, καθώς τα ερωτήματα των δημοψηφισμάτων πρέπει να απαντούνται καθαρά, χωρίς υποθέσεις και υποκειμενικές ερμηνείες. Χαρακτηρίζει ως έντιμα, τα δημοψηφισματικά ερωτήματα που επιτρέπουν καθαρές απαντήσεις, χωρίς «αν» και «εφόσον», ίδιον των προηγμένων δημοκρατικών χωρών με θεσμούς και διαδικασίες αυξημένου κύρους, που συμβάλλουν στη διατύπωση των ερωτημάτων. Προτείνει επίσης, την επανεξέταση των όρων, αλλά και της διαδικασίας διεξαγωγής δημοψηφισμάτων, ώστε να μην εκμαιεύεται η απάντηση των πολιτών με αντιφατικά και σύνθετα διλήμματα, που με τη σειρά τους οδηγεί στην πολιτική αστάθεια και στη μείωση της αξιοπιστίας των θεσμών, με συνακόλουθες οικονομικές και κοινωνικές προεκτάσεις. Ο θεσμός του δημοψηφίσματος δεν θα πρέπει να συγχέεται σε καμία περίπτωση με το σύστημα του κοινοβουλευτισμού.

Επίσης, προβληματισμοί εκφράστηκαν και για τη διαδικασία που ακολουθήθηκε και ιδιαίτερα την ημέρα του δημοψηφίσματος. Ο Βουλευτής Επικρατείας της Νέας Δημοκρατίας και Καθηγητής Νομικής του ΕΚΠΑ Θεόδωρος Φορτσάκης, κατέθεσε ένσταση κατά του κύρους του διενεργούμενου δημοψηφίσματος ενώπιον της εφορευτικής επιτροπής του 95^{ου} εκλογικού τμήματος Αθηνών, γιατί την ώρα που πήγε να ασκήσει το δικαίωμά του, δεν υπήρχε το πλήρες κείμενο του ερωτήματος που τίθεται προς έγκριση ή απόρριψη από τους ψηφοφόρους. Ο Δικαστικός Αντιπρόσωπος δήλωσε πως το κείμενο δεν διατίθεται στους ψηφοφόρους, καθώς δεν αποτελούσε μέρος του εκλογικού υλικού που παραδόθηκε από το αρμόδιο Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης. Ο κ.Φορτσάκης πάντως τόνισε ότι κάτι τέτοιο ήταν αναγκαίο, καθώς δεν έχουν όλοι οι πολίτες πρόσβαση στα ηλεκτρονικά μέσα για να μπορέσουν να διαβάσουν το πλήρες κείμενο.

Το απόγευμα της Κυριακής 28 Ιουνίου, το διοικητικό συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, λαμβάνοντας υπόψη την απόφαση για το δημοψήφισμα και τη μη παράταση του προγράμματος, αποφάσισε να μην αυξήσει το ποσό της ρευστότητας που χορηγεί στις ελληνικές τράπεζες μέσω του ELA, αλλά να το διατηρήσει στο επίπεδο της Παρασκευής

Ζ. Αίτηση ακύρωσης του Π.Δ. προκήρυξης του δημοψηφίσματος

Την 1 Ιουλίου 2015 δύο πολίτες στράφηκαν κατά της πράξης του υπουργικού συμβουλίου (Π.Υ.Σ.) για την πρόταση διεξαγωγής δημοψηφίσματος, και κατά του Προεδρικού Διατάγματος (Π.Δ.) για την προκήρυξη του δημοψηφίσματος. Στην αίτηση ακυρώσεως που υπέβαλλαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας παραθέτουν σειρά λόγων για τους οποίους τόσο η Π.Ν.Π. και το Π.Δ. είναι αντισυνταγματικά. Παραθέτουμε απόσπασμα από το κείμενο της προσφυγής¹⁸, καθώς έχει ενδιαφέρον η επιχειρηματολογία που αναπτύχθηκε και συνοψίζει σε πολύ μεγάλο βαθμό τα ερωτήματα που υποβάλλαμε στις ανωτέρω ενότητες. Οι δυο πολίτες ισχυρίστηκαν ότι “...οι νομοθετικές προπαρασκευαστικές πράξεις διεξαγωγής του δημοψηφίσματος προσκρούουν στο άρθρο 44 του Συντάγματος και στο νόμο 4023/2011 που αφορά τους κανόνες διεξαγωγής των δημοψηφισμάτων....από τις συνταγματικές επιταγές δεν επιτρέπεται να τίθεται σε δημοψήφισμα ερωτήματα τα οποία ανάγονται στην διαχείριση της δημοσιονομικής πολιτικής και την αντιμετώπιση ζητημάτων που προκύπτει ή επηρεάζουν άμεσα (δυσμενώς ή ευμενώς) την δημοσιονομική κατάσταση του κράτους..Τα έγγραφα των τριών διεθνών οργανισμών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) του Eurogroup της 25.6.2015, για τα οποία ο Ελληνικός λαός καλείται να αξιολογήσει και να αποφασίσει αν θα τα δεχθεί ή αν θα απορρίψει, έχουν σαφέστατο και σχεδόν αποκλειστικό οικονομικό αντικείμενο και άμεσο δημοσιονομικό αντικείμενο στην λειτουργία του κράτους και την χρηματική επάρκεια για αντιμετώπιση των κρατικών δαπανών...Κατά συνέπεια το δημοψήφισμα είναι παράνομο, καθώς «παραβιάζονται ρητές διατάξεις του Συντάγματος..Επιπρόσθετα παραβιάζεται η νομοθεσία που αφορά την διεξαγωγή των δημοψηφισμάτων (νόμο 4023/2011), καθώς το ερώτημα που τίθεται και καλείται να αποφανθεί ο Έλληνας πολίτης, δεν διατυπώνεται με τρόπο σαφή και σύντομο -όπως απαιτεί ο νόμος- αλλά είναι πολυσύνθετο, περιγράφεται με ειδικούς τεχνικούς και επιστημονικούς όρους, οι οποίοι είναι αδύνατον να γίνουν κατανοητοί από την συντριπτική πλειοψηφία των ψηφοφόρων. Όμως, από την διατύπωση του ερωτήματος δεν προσδιορίζονται «έστω κατά προσέγγιση» οι νομικές και οι οικονομικές συνέπειες στην κρατική λειτουργία και την κοινωνική ζωή του τόπου «εκ της υιοθέτησεως της

¹⁸ Το κείμενο της προσφυγής είχε δημοσιευτεί στο διαδίκτυο και τον ελληνικό Τύπο

μίας ή της άλλης εκ των δύο ζητούμενων απαντήσεων». Έτσι, λόγω του τρόπου διατύπωσης του ερωτήματος οι νομοθετικές πράξεις για την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος είναι μη νόμιμες και άκυρες. Παράλληλα, είναι παράνομες λόγω του σύντονου χρόνου διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, που έχει ως αποτέλεσμα να καθιστά αδύνατη την ενημέρωση του εκλογικού σώματος. Για έναν ακόμη λόγο είναι παράνομη η διαδικασία διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, αφού στο επίμαχο Προεδρικό Διάταγμα δεν δημοσιεύονται τα κείμενα των διεθνών οργανισμών του Eurogroup της 25.6.2015.....η πράξη του υπουργικού συμβουλίου και το Προεδρικό Διάταγμα, είναι άκυρα, καθώς έχουν εκδοθεί «κατά κατάχρηση εξουσίας», αφού εκδοθήκαν για «σκοπό τελείως διάφορο από εκείνον για τον οποίο προβλέφθηκε συνταγματικώς ο θεσμός του δημοψηφίσματος και άσχετο προς την έννοια του εθνικού ζητήματος, όπως αυτή γίνεται δεκτή από την επιστήμη και στην κοινή αντίληψη....».

Η προσφυγή των πολιτών έλαβε ευρεία δημοσιότητα και απασχόλησε έντονα την κοινή γνώμη και σύσσωμη την πολιτική ηγεσία και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Για το λόγο αυτό και προκειμένου να μην πλανώνται ερωτήματα και αμφιβολίες, το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) συνεδρίασε και εξέδωσε την απόφαση του σε χρόνο ρεκόρ για τα δικαστικά χρονικά. Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι η ταχύτητα λειτουργίας του ΣτΕ συγχρονίστηκε με την ταχύτητα των αποφάσεων της κυβέρνησης και των συνακόλουθων πράξεων και διαδικασιών, που όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, κάθε άλλο παρά αρμόζουσα ήταν για μια κορυφαία διαδικασία, όπως το δημοψήφισμα.

Η. Η απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ επί της προσβολής του ΠΔ προκήρυξης δημοψηφίσματος – Κυβερνητική πράξη

Η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας συνεδρίασε δυο ημέρες αργότερα, την 3 Ιουλίου 2015, με 21 Συμβούλους Επικρατείας για να δικάσει την από 1 Ιουλίου 2015 αίτηση των δυο πολιτών, η οποία εισήχθη κατόπιν της από 2 Ιουλίου 2015 πράξης του αρχαιότερου Αντιπροέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, ελλείποντος Προέδρου, λόγω της σπουδαιότητάς της, σύμφωνα με τα άρθρα 14 παρ. 2 εδάφ. α, 20 και 21 του Π.Δ. 18/1989 και δεδομένου ότι η κρινόμενη υπόθεση, λόγω της φύσεώς της και του κατεπείγοντος χαρακτήρα της, εξαιρείται από τις υποθέσεις, η εκδίκαση των οποίων αναστέλλεται δυνάμει της 52626/29.6.2015 εγκυκλίου του Υπουργού Δικαιοσύνης. Η σπουδή του προεδρεύοντος

ερμηνεύεται από την πρόθεση του ΣτΕ να αποφύγει ενδεχόμενες αιτιάσεις ότι το Δικαστήριο αργοπόρησε εσκεμμένα, με σκοπό να αποφύγει να απαντήσει στην προσφυγή των πολιτών σχετικά με την συνταγματικότητα και νομιμότητα του Προεδρικού Διατάγματος προκήρυξης του δημοψηφίσματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ΣτΕ δεν έκανε κάποια διάκριση μεταξύ της Πράξης του Υπουργικού Συμβουλίου και του Προεδρικού Διατάγματος προκηρύξεως του δημοψηφίσματος, αν και θα μπορούσε να κρίνει ότι το Π.Δ. είναι η τελική πράξη που απορροφά την Π.Υ.Σ. και είναι ουσιαστικά η μόνη ελεγχόμενη πράξη¹⁹, ενώ ενδεχόμενες πλημμέλειες της Π.Υ.Σ. (δηλαδή της προγενέστερης από το Π.Δ. πράξης) επηρεάζουν την τελική πράξη για ζητήματα νομιμότητας και συνταγματικότητας²⁰

Στο σκεπτικό της απόφασης του ΣτΕ, με αριθμό 2787/2015, αναφέρεται ότι η Π.Υ.Σ. και το Π.Δ. που αφορούν την προκήρυξη του δημοψηφίσματος “...συνιστούν κυβερνητικές πράξεις αναγόμενες στη διαχείριση της πολιτικής εξουσίας κατά την έννοια του άρθρου 45 παρ. 5 του π.δ. 18/1989. Επομένως, οι πράξεις αυτές δεν υπόκεινται στον ακυρωτικό έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας και, συνεπώς, η κρινόμενη αίτηση πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη. Σε κάθε περίπτωση, ο έλεγχος του κύρους και των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος υπάγεται, σύμφωνα με το άρθρο 100 παρ. 1 περ. β’ του Συντάγματος, στην αρμοδιότητα του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου...”. Για τους ανωτέρω λόγους, η αίτηση κρίθηκε ως απαράδεκτη. Ο **Τσιλιώτης (2015)** αναφέρει πως ναι μεν μπορεί η ανωτέρω απόφαση να μην πρωτοτυπεί στο διατακτικό και στο σκεπτικό της, αλλά υπάρχει μια μοναδικότητα εξαιτίας του αντικειμένου που δίκασε (δημοψήφισμα είχε άλλωστε σαράντα χρόνια να διενεργηθεί στη χώρα μας. Το ΣτΕ για πρώτη φορά δίκασε αίτηση ακυρώσεως κατά του Διατάγματος προκήρυξης δημοψηφίσματος²¹) αλλά και της ταχύτητας των δυο ημερών από τον ορισμό δικασίμου με την οποία ορίστηκε η συνεδρίαση και της έκδοσης της απόφασης την ίδια ημέρα. Βέβαια, εξαιρετικά

¹⁹ Σχετ: ΟλστΕ 2811/1984, ΟλστΕ 237/2015, ΟλστΕ 520/2015, ΣτΕ 4458/2001, ΣτΕ 1388/2006, ΣτΕ 3509/2007.

²⁰ Σχετ: ΟλστΕ 902/1981, ΟλστΕ 903/1981, ΣτΕ 1270/1977, ΣτΕ 4129-4130/1980, ΣτΕ 1721/1991, ΣτΕ 2185/1994

²¹ Το ΣτΕ έχει εξετάσει αιτήσεις ακυρώσεως Προεδρικών Διαταγμάτων με παρεμφερές αντικείμενο (π.χ. διάλυση της Βουλής, προκήρυξη εκλογών και σύγκλησης νέας Βουλής), τις οποίες απέρριψε με την αιτιολογία ότι φέρουν τον χαρακτήρα κατ’ εξοχήν κυβερνητικής πράξεως που ανήκει στην διαχείριση της πολιτικής εξουσίας, μη υποκείμενα, λόγω της φύσεως τους αυτής, στον έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας (**Τσιλιώτης, 2015**).

γρήγορος ήταν και ο χρόνος διεξαγωγής του δημοψηφίσματος σε σχέση με την προκήρυξή του, γεγονός που «επέβαλλε» στο ΣτΕ να ακολουθήσει τη ροή των γεγονότων.

Σχολιάζοντας την ανωτέρω απόφαση, ο **Δερβιτσιώτης (2015)** ανέφερε πως το ΣτΕ δεν εισήλθε στον έλεγχο του κύρους του δημοψηφίσματος και τα μέλη του διαμόρφωσαν συγκλίνουσα γνώμη περί της απορρίψεως ως απαραδέκτου της αιτήσεως, καθώς ο έλεγχος του κύρους δημοψηφίσματος ανήκει στην αρμοδιότητα του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου. Ιδιαίτερη σημασία έχει ότι τόσο το Π.Δ. όσο και το Υ.Σ. συνιστούν κυβερνητικές πράξεις - που έχουν νομολογιακή προέλευση και δυσχεραίνει τη δογματική θεμελίωσή τους - οι οποίες ανάγονται στη διαχείριση της πολιτικής εξουσίας. Για το λόγο αυτό, οι κυβερνητικές πράξεις διακρίνονται από τις άλλες διοικητικές πράξεις λόγω της φύσης τους και μάλιστα εκφεύγουν του δικαστικού ελέγχου, σε αντίθεση με το άρθρο 20, παρ. 1 Σ, που κατοχυρώνει το δικαίωμα σε δικαστική προθεσμία. Επίσης, σύμφωνα με την πάγια νομολογία του ΣτΕ, το ίδιο το ΣτΕ είναι το μοναδικό όργανο που είναι αρμόδιο για τον χαρακτηρισμό μιας πράξης ως κυβερνητικής. Άλλωστε, σύμφωνα με το άρθρο 46 παρ. 3 του Ν. 3713/1928 «περί Συμβουλίου Επικρατείας», σε συνδυασμό με τις διατάξεις του άρθρου 45 παρ. 5 Ν.Δ. 170/1973 και του άρθρου 45 παρ. 5 ΠΔ 18/1989, ισχύει το απρόσβλητο με αίτηση ακυρώσεως κατά των κυβερνητικών πράξεων

Στο συμπέρασμα ότι το Π.Δ. προκήρυξης του δημοψηφίσματος είναι κυβερνητική πράξη συνηγορούν και απόψεις νομικών. Τόσο ο **Σπυρόπουλος (2006)**, όσο και ο **Δημητρόπουλος (2009)** υποστηρίζουν ότι το ανωτέρω Προεδρικό Διάταγμα εμπίπτει στις νομοθετικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 26, παρ. 1 Σ. Αντίθετα, ο **Χρυσόγονος (2003)** υποστηρίζει ότι εμπίπτει στις νομοθετικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 30, παρ. 1 Σ, με την ιδιότητα του ρυθμιστή του πολιτεύματος. Ωστόσο, ο **Βενιζέλος (2008)** σε νεότερη άποψη, υποστηρίζει η πράξη προκήρυξης του δημοψηφίσματος για κρίσιμα εθνικά θέματα (εδ. α΄ του άρθρου 44 παρ. 2 Σ) αποτελεί ρυθμιστική αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 30, παρ. 1 Σ ενώ η πράξη για σοβαρό κοινωνικό ζήτημα (εδ. β΄ του άρθρου 44 παρ. 2 Σ) εντάσσεται στη νομοθετική αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας σύμφωνα με τις διατάξεις του

άρθρου 26, παρ. 1 Σ. Περαιτέρω, ο **Τάχος (2008)** υποστηρίζει ότι η αρμοδιότητα έκδοσης όλων ανεξαιρέτως των Διαταγμάτων από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας εντάσσεται στο πλαίσιο της διοικητικής του αρμοδιότητας, συνεπώς το Διάταγμα προκήρυξης δημοψηφίσματος θα πρέπει να θεωρηθεί ως διοικητική πράξη. Ο **Ε. Σπηλιωτόπουλος (2011)** οριοθετεί τις κυβερνητικές πράξεις σε τρεις κατηγορίες: α) όσες αφορούν τις σχέσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας με τη Βουλή και την Κυβέρνηση, β) τις πράξεις κήρυξης επιστράτευσης και απονομής χάριτος και γ) τις πράξεις που ανάγονται στις διεθνείς σχέσεις της χώρας.

Συνεπώς, δεν καταλείπεται καμία αμφιβολία ότι η απόφαση σχετικά με το δημοψήφισμα ήταν κυβερνητική - στα πλαίσια ενάσκησης της διαχείρισης της πολιτικής εξουσίας - και άρα μη ελεγκτέα από το ΣτΕ. Δεν υπήρχαν δηλαδή άλλοι τρόποι δικαστικής προστασίας από όσους ήθελαν να ακυρώσουν το Προεδρικό Διάταγμα και την πράξη Υπουργικού Συμβουλίου για τη διενέργεια του δημοψηφίσματος.

Το Σ.τ.Ε δεν εισήλθε στην ουσία του ζητήματος, καθώς υπήρχε προηγούμενη νομολογία του σύμφωνα με την οποία οι κυβερνητικές πράξεις δεν προσβάλλονται με αίτηση ακυρώσεως σύμφωνα με το άρθρο 45 παρ. 5 του Προεδρικού Διατάγματος 18/1989. Αυτό αποτυπώθηκε ξεκάθαρα στην απόφασή του όπου αναφέρεται ότι *«...το προσβαλλόμενο διάταγμα, εκδοθέν βάσει του άρθρου 44 παρ. 2 του Συντάγματος, όπως και η προσβαλλόμενη πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου, αφορούν την προκήρυξη δημοψηφίσματος και συνιστούν, ως εκ τούτου, κυβερνητικές πράξεις αναγόμενες στη διαχείριση της πολιτικής εξουσίας κατά την έννοια του άρθρου 45 παρ. 5 του π.δ. 18/1989. Επομένως οι πράξεις αυτές δεν υπόκεινται στον ακυρωτικό έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας και, συνεπώς, η κρινόμενη αίτηση πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη» (Τσιλιώτης, 2015)*. Πήγε ένα βήμα όμως πιο πέρα, αλλά παραθέτει - για ενίσχυση προφανώς της απόφασης απόρριψης της αίτησης ακύρωσης - ότι *«... σε κάθε περίπτωση, ο έλεγχος του κύρους και των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος υπάγεται, σύμφωνα με το άρθρο 100 παρ. 1 στοιχ. β' του Συντάγματος, στην αρμοδιότητα του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου»*.

Η ανωτέρω παραδοχή ουσιαστικά σημαίνει μια νέα νομολογία που προστίθεται στην πάγια νομολογία του σχετικά με το Π.Δ. με το οποίο διαλύεται η Βουλή και σε αντίθεση με προηγούμενες αποφάσεις αρνείται τελικά την δικαιοδοσία και αρμοδιότητά του να εξετάζει παρόμοιες αιτήσεις ακυρώσεως στο μέλλον, που

είναι στη δικαιοδοσία και την αρμοδιότητα του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου (του άρθρου 100 παρ. 1 περ. β' Σ), καθώς το Π.Δ. προκήρυξης δημοψηφίσματος δεν έχει εκτελεστό χαρακτήρα και για αυτό τον λόγο δεν γίνεται να υποβληθεί αίτηση ακυρώσεως σύμφωνα με το άρθρο 45 παρ. 5 του Π.Δ. 18/1989. Το σκεπτικό της απόφασης διατύπωσαν και τα 7 μέλη του Δικαστηρίου με αποφασιστική ψήφο (Τσιλιώτης, 2015).

Από το σκεπτικό της ανωτέρω απόφασης, είναι σαφές ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν μπορεί να κρίνει τη συνταγματικότητα και νομιμότητα του Προεδρικού Διατάγματος προκήρυξης δημοψηφίσματος και της Πράξης Υπουργικού Συμβουλίου. Η αποκλειστική δικαιοδοσία ανήκει στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, παρόλο που σύμφωνα με το άρθρο 95 παρ. 1 Σ ορίζεται η ακυρωτική αρμοδιότητα του ΣτΕ, δεδομένου ότι το άρθρο 100 είναι ειδικότερη διάταξη σε σχέση με το άρθρο 95 και συνεπώς υπερισχύει.

Συμπερασματικά, καθίσταται δυσχερής ο δικαστικός έλεγχος του Π.Δ. προκήρυξης δημοψηφίσματος, αν λάβουμε υπόψη ότι το (αρμόδιο) Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο ασκεί (σύμφωνα με τη νομολογία του) περιορισμένο έλεγχο του Προεδρικού Διατάγματος διάλυσης της Βουλής, σύμφωνα με το άρθρο 58 Σ σε συνδυασμό με το άρθρο 100 παρ. 1 περ. α' Σ. Επιπρόσθετα, το Α.Ε.Δ. δεν έχει και τη δικαιοδοσία να ακυρώσει Προεδρικό Διατάγματα, παρά μόνο να το ελέγξει ως προς τα στοιχεία της εξωτερικής του νομιμότητας, κάτι που θα μπορούσε να συμβεί και στην περίπτωση του δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις²². Ο Τσιλιώτης (2015) υποστηρίζει την άποψη ότι η επέκταση της δικαιοδοτικής αρμοδιότητας του ΑΕΔ, έχει χωρική και ουσιαστική σημασία, δεδομένου ότι μπορεί υπό προϋποθέσεις και σε περίπτωση που διαπιστώσει σχετικές παραβάσεις, να ακυρώσει το δημοψήφισμα σε ολόκληρη την Επικράτεια. Στο ερώτημα κατά πόσο μπορεί το ΑΕΔ να κρίνει το κατά πόσο το ερώτημα του δημοψηφίσματος αφορά κρίσιμο εθνικό θέμα, ο Χρυσόγονος (2003) υποστηρίζει ότι το ΑΕΔ δεν μπορεί να ελέγξει εάν συντρέχει εξαιρετικής σημασίας εθνικό θέμα, διότι η έννοια «κρίσιμο εθνικό θέμα» είναι αόριστη νομική έννοια και εξειδικεύεται από την Κυβέρνηση, που καθορίζει την γενική πολιτική της χώρας (σύμφωνα με το άρθρο 82 παρ. 1 Σ).

²² Δηλ. σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ.2 εδ. α του Σ, το άρθρο 2 ν. 4023/2011 και του άρθρου 115 του Κανονισμού της Βουλής

Η εμπειρία του Δημοψηφίσματος του 2015, καταδεικνύει πως υπήρχε η δυνατότητα να επιλυφθεί το ΑΕΔ, όπως έχει ήδη φανεί από τις αντιδράσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά την διαδικασία, μεγάλης μερίδας του πολιτικού κόσμου, νομικούς και ακαδημαϊκούς και σκεπτόμενους πολίτες. (Σωτηρέλης, 2015).

Θ. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος και οι νομικοπολιτικές συνέπειες

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, το αποτέλεσμα ήταν υπέρ του «ΟΧΙ» σε ποσοστό 61,31% και υπέρ του «ΝΑΙ» σε ποσοστό 38,69% επί των έγκυρων ψηφοδελτίων²³ επί ερωτήματος βασισμένου στην πρόταση των τριών «Θεσμών», που λίγο μετά την προκήρυξη αποσύρθηκε.

Μετά την έκδοση των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος, ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Αλέξης Τσίπρας απηύθυνε τηλεοπτικά διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό και παρότι το ΟΧΙ επικράτησε με μεγάλο ποσοστό έναντι του ΝΑΙ, η εμφάνιση του δεν έδειχνε τον ενθουσιασμό κατά την προεκλογική περίοδο αλλά ήταν μάλλον καθησυχαστική, καθώς μεγάλη μερίδα του ελληνικού λαού βρισκόταν σε κατάσταση συγχύσεως και προβληματισμού για το μέλλον και την ακολουθούμενη στρατηγική της κυβέρνησης. Για αυτό δήλωσε – πλην των άλλων - ότι το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος “...δεν αποτελεί εντολή «ρήξης» με τους δανειστές μας, αλλά εντολή «ενίσχυσης της διαπραγματευτικής μας θέσης»...”²⁴. Δηλαδή, το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ερμηνεύτηκε ως ενίσχυση και υποστήριξη της διαπραγματευτικής θέσης της χώρας.

Από τη μεριά της αντιπολίτευσης, υπήρξε παραίτηση του Προέδρου της αξιωματικής αντιπολίτευσης Αντώνη Σαμαρά, καθώς είχε υποστηρίξει το ΝΑΙ και τα αποτελέσματα ερμηνεύτηκαν ως αποδοκιμασία της πολιτικής της απόφασης. Στη συνέχεια, ορίστηκε προσωρινός πρόεδρος στο κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης ο Ευάγγελος Μεϊμαράκης. Και από τη μεριά της κυβέρνησης υπήρξαν απώλειες, καθώς και ο υπουργός Οικονομικών Γιάννης Βαρουφάκης υπέβαλε την παραίτησή του, προκειμένου όπως είπε να διευκολύνει τον πρωθυπουργό στις διαπραγματεύσεις.

²³ Ψήφισαν 6.161.140 πολίτες (προσέλευση 62,50%) και τα έγκυρα ανήλθαν σε ποσοστό 62,50% (πηγή: ekloges.ypes.gr)

²⁴ Βλ. το διάγγελμα του Πρωθυπουργού, ιστοσελίδα του Πρωθυπουργού της Ελλάδας.

Το δημοψήφισμα απασχόλησε και τη διεθνή κοινότητα. Η Γερμανία και η Γαλλία εξέφρασαν τη λύπη τους για το αποτέλεσμα, η Ιταλία εξέφρασε την άποψη η Ένωση να γίνει πιο διαλλακτική όσον αφορά το ελληνικό χρέος, το Ηνωμένο Βασίλειο υποστήριξε πως η Ελλάδα θα ήταν καλύτερα να μείνει εκτός ευρώ και η Ισπανία δήλωσε ότι δεν πρέπει να ακολουθήσει το παράδειγμα της Ελλάδας. Εκδηλώσεις συμπαράστασης υπήρξαν από την Κύπρο (για παραμονή εντός του ευρώ), καθώς και χώρες εκτός Ευρώπης (Αργεντινή, Κούβα, Βενεζουέλα, Βολιβία, Ρωσία, Κίνα).

Η επόμενη κίνηση της κυβέρνησης ήταν η σύγκλιση του Συμβουλίου των Πολιτικών Αρχηγών υπό τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κατόπιν αιτήματος του Πρωθυπουργού, ο οποίος και το συγκάλεσε ήδη την επομένη 6 Ιουλίου 2015²⁵. Στο συμβούλιο συμμετείχαν οι αρχηγοί όλων των κομμάτων, που αναγνωρίζονται ως Κοινοβουλευτικές Ομάδες (Κ.Ο.) από τον Κανονισμό της Βουλής, εκτός από το κόμμα Λαϊκός Σύνδεσμος - Χρυσή Αυγή.

Ακολουθώντας, η κυβέρνηση οπλισμένη με την «κοινή γραμμή» που αποφασίστηκε στο συμβούλιο των πολιτικών αρχηγών έσπευσε για διαπραγματεύσεις με τους δανειστές και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης, οι οποίες έλαβαν χώρα την 12^η και 13^η Ιουλίου του 2015. Το αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης ήταν η δανειοδότηση της Ελλάδας με 85 δισεκατομμύρια ευρώ με την τήρηση όμως συμφωνημένων διαρθρωτικών και δημοσιονομικών υποχρεώσεων. Το συγκεκριμένο «πακέτο» ήταν πιο επαχθές από το πακέτο μέτρων που τέθηκε στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015 (πρόταση Juncker). Η συμφωνία εισήχθη στη Βουλή για κύρωση, μεσούσης των θερινών αδειών και ψηφίστηκε την 14^η Αυγούστου 2015 με 222 ψήφους υπέρ, 64 κατά και 11 «παρών». Την ίδια ημέρα αναρτήθηκε και στο ΦΕΚ τεύχος Α με αριθμό 94 με το Ν. 4336/2015 «*ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ - ΚΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ*». Η συμφωνία του Ιουλίου 2015 ήταν αναγκαία και ικανή συνθήκη ώστε η χώρα να αποφύγει περιπέτειες από

²⁵ Το γεγονός ότι ο Πρωθυπουργός ζήτησε από τον ΠτΔ τη σύγκληση του συμβουλίου των πολιτικών Αρχηγών μετά τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος και μάλιστα την επομένη και όχι πριν, δείχνει τη δυσκολία του να διαχειριστεί πολιτικά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, που αποτελούσε ένα θρίαμβο των υποστηρικτών του «ΟΧΙ», στους οποίους περιλαμβάνονταν ο Πρωθυπουργός, η Κυβέρνηση του και τα κόμματα ΣΥΡΙΖΑ και ΑΝΕΛ. (Τσιλιώτης, 2015).

ενδεχόμενη αποχώρηση από την Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση (Ο.Ν.Ε.) και την Ευρωζώνη και το κοινό νόμισμα, το ευρώ.

Συνεπώς, αν και η πλειοψηφία του ελληνικού λαού καταψήφισε στο δημοψήφισμα τη λεγόμενη «πρόταση Juncker», όπως διατυπώθηκε στο δημοψηφισματικό ερώτημα και ο έλληνας Πρωθυπουργός δήλωσε στο σχετικό διάγγελμά του πως θα σεβαστεί το όποιο αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, το αποτέλεσμα ήταν η υπογραφή μιας συμφωνίας δυσμενέστερη από τη συμφωνία που διαφαινόταν ότι θα υπογράφονταν πριν την λήξη του προγράμματος διάσωσης την 30 Ιουνίου 2015, πριν δηλαδή τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος. Επί της ουσίας, το δημοψήφισμα φαίνεται πως δεν έπαιξε κανένα απολύτως ρόλο, καθώς η επιλογή της Κυβέρνησης και η κύρωσή της από τη Βουλή δεν ευθυγραμμίζεται με τα οριζόμενα στις διατάξεις του άρθρου 16 παρ. 3 Ν. 4023/2011, σχετικά με τον δεσμευτικό χαρακτήρα του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος. Εδώ όμως υπεισέρχεται η ανωτέρω αναφερόμενη αμφισημία του δημοψηφισματικού ερωτήματος, που χρησίμευσε στο να ερμηνευτεί από τον Πρωθυπουργό ότι ερμηνεύσαμε και σεβαστήκαμε το αποτέλεσμα.

Μετά την ψήφιση του πακέτου διάσωσης, υπήρξαν αντιδράσεις εντός του ΣΥΡΙΖΑ. Άλλωστε, αρκετοί βουλευτές δεν είχαν ψηφίσει το Νόμο 4336/2015. Για το λόγο αυτό, ο Πρωθυπουργός ανακοίνωσε με διάγγελμά στις 20 Αυγούστου 2015, την πρόθεση παραίτησης αυτού και της κυβέρνησής του, που στη συνέχεια έγινε δεκτή από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Την επόμενη ημέρα υπήρξε ανεξαρτητοποίηση 25 βουλευτών του ΣΥΡΙΖΑ και σχηματισμός νέου κόμματος υπό τον τίτλο Λαϊκή Ενότητα. Μετά την παραίτηση της κυβέρνησης δόθηκαν διερευνητικές εντολές από τον ΠτΔ προκειμένου να σχηματιστεί κυβέρνηση και καθώς αυτές απέβησαν άκαρπες, σχηματίστηκε η υπηρεσιακή κυβέρνηση από την Βασιλική Θάνου. Έργο της υπηρεσιακής κυβέρνησης ήταν η προετοιμασία για τις προσεχείς βουλευτικές εκλογές, οι οποίες διεξήχθησαν την 20^η Σεπτεμβρίου, με αποτέλεσμα να αναδειχθεί και πάλι κυβέρνηση συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διεξαγωγή του δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου 2015 κατέδειξε τις αδυναμίες του θεσμού που θεσπίστηκε στο Σύνταγμα του 1975 στην πράξη, την έλλειψη ουσιαστικού διαλόγου και διαβούλευσης και οργανωτικές αστοχίες, όσον αφορά την διαδικασία από την προκήρυξη μέχρι και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων. Τα ανωτέρω προκύπτουν σαφώς από την έλλειψη ουσιαστικής εμπειρίας στη χώρα μας όσον αφορά τη διεξαγωγή δημοψηφισμάτων.

Η εμπειρία του δημοψηφίσματος κατέδειξε ζητήματα που οφείλουν να μελετηθούν από τον νομοθέτη και να αναληφθούν οι αναγκαίες εκείνες πρωτοβουλίες για επανεξέταση των όρων διεξαγωγής δημοψηφίσματος. Πιο συγκεκριμένα, το ερώτημα του δημοψηφίσματος ήταν διφορούμενο ως προς το αντικείμενο και τις επιπτώσεις του. Χαρακτηριζόταν από ασάφεια και έπασχε η διατύπωσή του. Η έλλειψη της σχετικής επιτροπής εξέτασης του ερωτήματος που υπάρχει σε άλλες δυτικές χώρες καταδεικνύει και την αναγκαιότητα σύστασής της ώστε να προλαμβάνονται φαινόμενα θέσεως ασαφών ερωτημάτων και να προτείνεται η διατύπωση εκείνη που να καταστεί το ερώτημα σαφές και να επιτρέπει την ορθολογική – και όχι συναισθηματική - επιλογή από τους πολίτες.

Οι κανόνες διεξαγωγής του μεταβλήθηκαν την ίδια μέρα με την προκήρυξή του, δείχνοντας με αυτό τον τρόπο ότι η απόφαση του λαού θα ήταν χωρίς ουσιαστικές συνέπειες για την κυβέρνηση. Επίσης, ο χρόνος διαβούλευσης ήταν ανεπαρκής. Η μια εβδομάδα που μεσολάβησε μεταξύ της προκήρυξης και της διεξαγωγής δημοψηφίσματος δεν ήταν αρκετή για ουσιαστικό διάλογο και παράθεση επιχειρημάτων. Ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη την πολυπλοκότητα του ερωτήματος, τους τεχνικούς όρους και τις λεπτομέρειες του ερωτήματος, το γεγονός ότι η πλειοψηφία των πολιτών δεν ήταν εξοικειωμένη με το αντικείμενο του δημοψηφίσματος, τον μεγάλο όγκο των συνοδευτικών κειμένων, καθώς και την μεταγενέστερη από την προκήρυξη μετάφραση των κειμένων στην ελληνική γλώσσα. Ακόμα και ο τρόπος χωροθέτησης του ψηφοδέλιου δεν ήταν ο ενδεικνύμενος, γεγονός που σημαίνει ότι βασικές και ουσιαστικές διαδικαστικές εγγυήσεις υποβαθμίστηκαν, αφήνοντας υπόνοιες για πιθανή χειραγώγηση των πολιτών.

Εκτός από τις διαδικαστικές παραλείψεις και τις αστοχίες που παρατηρήθηκαν, είναι πασιφανές ότι το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου αποτέλεσε όπλο στη φαρέτρα της κυβέρνησης, ώστε να χειραγωγήσει το εκλογικό σώμα και να

το κατευθύνει σε μια επιλογή που επιθυμούσε και την εξυπηρετούσε, σύμφωνα με τους δικούς της σχεδιασμούς. Είναι πρόδηλη η χρησιμοποίηση του θεσμού για εσωτερική πολιτική και ισχυροποίηση της κυβέρνησης, αφού το αποτέλεσμα δεν αξιοποιήθηκε ως σαφής απόφαση του λαού επί διαυγούς ερωτήματος, αλλά ως υποτιθέμενο άλλοθι διαπραγματεύσεως απέναντι στους δανειστές μας και απεγνωσμένη κίνηση τακτικής απέναντι σε μια ολοένα και μεγαλύτερη οικονομική και πολιτική πίεση της κυβέρνησης σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο. Αλλά και ως τακτική μάλλον δείχνει λανθασμένη, αφού από τον πολυεπίπεδο σχεδιασμό της Ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, εκλήφθηκε ως πρόθεση της Ελλάδας να εξέλθει της Ευρωζώνης, ανοίγοντας νέο κύκλο συζητήσεων περί Grexit, επιβραδύνοντας τους ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας, ακυρώνοντας επενδύσεις και ενισχύοντας το αίσθημα ανασφάλειας για την ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας.

Κατέστη εν τέλει φανερό ότι η όλη διαδικασία έπασχε και πρόσθετα αναδείχτηκαν ζητήματα αντισυνταγματικότητας. Άλλωστε, όταν η κυβέρνηση μεταβιβάζει την ευθύνη της στο λαό, θα έπρεπε στην ακολουθούμενη νομοθετημένη διαδικασία να τηρηθεί μια σειρά εγγυήσεων, ώστε να αποτραπεί κάθε υπόνοια πολιτικής χειραγώγησης.

Η στρέβλωση του θεσμού του δημοψηφίσματος αποδεικνύεται από τον σκοπό που χρησιμοποιήθηκε (διαπραγματευτικό ατού της κυβέρνησης) και την σύμπραξη με τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς.

Τα όσα συνέβησαν σε αυτό τον πυκνό πολιτικό χρόνο καταδεικνύουν και τις αδυναμίες του σχετικού συνταγματικού και νομοθετικού πλαισίου και θέτουν βάσιμα ερωτήματα για πρόσθετες εγγυήσεις που να διασφαλίζουν την αποφυγή μελλοντικών τακτικισμών. Συνεπώς, ο νομοθέτης, λαμβάνοντας υπόψη του όλα τα προβλήματα και τις αστοχίες που παρατηρήθηκαν στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015 θα πρέπει να επαναξιολογήσει και επανασχεδιάσει τους κανόνες της δημοψηφισματικής διαδικασίας επί τω τέλει ώστε να αποφευχθούν μελλοντικοί τακτικισμοί και να μην καταλείπεται κανένα περιθώριο παραβίασης των θεσμών. Άλλωστε, με την εδώ και σαράντα χρόνια αδράνεια των διατάξεων του Συντάγματος σχετικά με τα δημοψηφίσματα, πρέπει να προβλεφθεί η αναβάθμιση της διαδικασίας και η διαφύλαξη του κύρους της διαδικασίας και των αποτελεσμάτων. Μια ασφαλιστική δικλείδα και εγγύηση για τη διαφύλαξη των συνταγματικών εγγυήσεων θα μπορούσε να είναι μια ανεξάρτητη επιτροπή, η οποία θα επιφορτιστεί με τη συνδρομή της τεχνογνωσίας της στα αρμόδια όργανα πριν ακόμα συζητηθεί το θέμα στο Υπουργικό

Συμβούλιο και στη συνέχεια στο Κοινοβούλιο, πρακτική που ακολουθούν πολλά δυτικά κράτη.

Το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015, όπως σχεδιάστηκε και εκτελέστηκε αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης στο μέλλον, ιδιαίτερα ως προς τη μεταβίβαση ευθυνών της κυβέρνησης στο λαό, την χειραγώγησή του στην εκμείευση μιας προκαθορισμένης λαϊκής συναίνεσης, μέσω σύνθετων διλημάτων και χωρίς το εκλογικό σώμα να αντιλαμβάνεται επαρκώς τις προεκτάσεις του αποτελέσματος.

Το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015 ήταν ανορθολογικό διότι η απάντηση του ερωτήματος δεν εξαρτάτο από την βούληση του Ελληνικού λαού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Απόψεις για το δημοψήφισμα του 2015

1. α. *Απόψεις των Βουλευτών από την συνεδρίαση της Ολομέλειας της Βουλής των Ελλήνων της ΞΕ' συνεδρίασης της 27^{ης} Ιουνίου 2015 [πρακτικά Βουλής – ΙΣΤ' Περίοδος Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας – Σύνοδος Α' - Συνεδρίαση ΞΕ' - 27 Ιουνίου 2015]*

Αρχικά ο Ευ. Βενιζέλος, από την πλευρά της αντιπολίτευσης και συγκεκριμένα από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ έθεσε το ζήτημα της αντισυνταγματικότητας του υποστηρίζοντας, πως ενώ η Κυβέρνηση προτείνει να διεξαχθεί δημοψήφισμα για κρίσιμο εθνικό θέμα, σύμφωνα με το άρθρο 44 παράγραφος 2 εδάφιο, η ίδια διάταξη απαγορεύει ρητά τη διεξαγωγή νομοθετικού δημοψηφίσματος για δημοσιονομικά θέματα. Το περιεχόμενο της πρότασης του Υπουργικού Συμβουλίου είναι απολύτως δημοσιονομικό και καταστρατηγείται η απαγόρευση του νομοθετικού δημοψηφίσματος για δημοσιονομικά θέματα με την μετονομασία ενός επικείμενου δημοσιονομικού νομοσχεδίου σε ερώτημα για κρίσιμο εθνικό θέμα.

Επιπλέον αναφέρει, ότι το άρθρο 80 παράγραφος 2 του Συντάγματος προβλέπει διά νόμου να ρυθμίζονται τα σχετικά με την έκδοση νομίματος, τα σχετικά με τη νομισματική πολιτική και τη νομισματική ζώνη. Ο νόμος περί δημοψηφίσματος, ο Ν. 4023/2011, παραπέμπει στον εκλογικό νόμο. Επίσης το Σύνταγμα και για τις εκλογές προβλέπει ότι «διεξάγονται εντός τριάντα ημερών», όπως ακριβώς προβλέπει και ο νόμος για το δημοψήφισμα, αλλά υπάρχουν χρονοδιαγράμματα που απορρέουν από την εκλογική νομοθεσία.

Ακόμα υπάρχει αντισυνταγματικότητα όσον αφορά το άρθρο 28 παράγραφος 2 του Συντάγματος και την ερμηνευτική δήλωση που προσθέσαμε το 2001 με την Αναθεώρηση. Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της χώρας είναι συνταγματικά κατοχυρωμένος και εγγύηση είναι η ρήτρα αυξημένης πλειοψηφίας 3/5. Το να μετατρέπει κανείς τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό σε διχαστικό ερώτημα δημοψηφίσματος καταστρατηγεί τη συνταγματική υποχρέωση ευρείας πλειοψηφίας και συναίνεσης, διότι στο δημοψήφισμα εκφράζεται ο λαός με σχετική πλειοψηφία,

ούτε καν με απόλυτη. Άρα καταλύονται οι εγγυήσεις του άρθρου 28. Επίσης η αντισυνταγματικότητα αφορά στο εθνικό θέμα.

Για την μη συνταγματικότητα του δημοψηφίσματος μίλησε στην βουλή και ο βουλευτής της Ν.Δ. Θ. Φορτσάκης καταθέτοντας την άποψή ότι το άρθρο 44 προβλέπει ότι δημοψήφισμα διεξάγεται για δύο μεγάλες κατηγορίες ζητημάτων, για τα κρίσιμα εθνικά θέματα από τη μία πλευρά και για τα σοβαρά κοινωνικά ζητήματα από την άλλη. Συνεχίζει υποστηρίζοντας, ότι τα περί δημοσιονομικών καταγράφονται ως εξαίρεση της δεύτερης κατηγορίας ζητημάτων που μπορούν να παραπεμφθούν σε δημοψήφισμα. Την έννοια αυτή τη χρησιμοποιεί το Σύνταγμα στο άρθρο 41παρ. 2, όπου μιλάει για εθνικό ζήτημα εξαιρετικής σημασίας που επιτρέπει τη διάλυση της Βουλής. Υπάρχει και το άρθρο 82παρ. 1, το οποίο μιλάει για τη γενική πολιτική της χώρας. Αναφέρει ότι κρίσιμο εθνικό ζήτημα στον πυρήνα του είναι το ζήτημα εκείνο που αναφέρεται σε δύο υποκατηγορίες: είτε στην ασφάλεια της χώρας είτε στις διεθνείς σχέσεις. Μόνο εάν συμπλέκεται κατά τρόπο εντελώς αδιαχώριστο ένα οικονομικό ζήτημα με ζητήματα εξωτερικής πολιτικής ή με ζητήματα άμυνας της χώρας, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αποτελούν «κρίσιμα εθνικά θέματα».

Το τρίτο σημείο που αναφέρει είναι η έλλειψη του χρόνου προετοιμασίας. Η διαδικασία του δημοψηφίσματος προϋποθέτει ότι το δημοψήφισμα λαμβάνει χώρα όχι μόνο με σαφές ερώτημα αλλά και με μια χρονική διαδικασία, η οποία επιτρέπει στα εμπλεκόμενα μέρη και ειδικότερα βεβαίως στους ψηφοφόρους να κατανοήσουν περί τίνος πρόκειται και να τοποθετηθούν, μια διαδικασία, η οποία χρονικά δεν εγγυάται την αμεροληψία και την αντικειμενικότητα που απαιτούνται.

Τέλος το τέταρτο σημείο, είναι ότι υπάρχει ψευδής πληροφόρηση για τις συνέπειες που θα έχει η ψήφος του λαού. Αυτό συνιστά σημαντικό συνταγματικό πρόβλημα και συνταγματική στρέβλωση. Βεβαίως, με τα συνταγματικά ή καλύτερα τα αντισυνταγματικά ζητήματα συμπλέκονται και τα ζητήματα νομιμότητας. Η ψευδής πληροφόρηση έγκειται στο ότι αφήνεται η εντύπωση ότι μπορεί ο λαός να ψηφίσει «όχι» στη συμφωνία, μένοντας όμως μέσα στην Ευρώπη.

Με τα ανωτέρω συντάσσεται και η Φ. Γεννηματά πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, υποστηρίζοντας, ότι το δημοψήφισμα δεν μπορεί να γίνει. γιατί το Eurogroup ενημέρωσε ότι η πρόταση δεν υπάρχει πια στο τραπέζι και ότι το ανυπόγραφο κείμενο δεν ήταν το τελικό. Δεν μπορεί να γίνει δημοψήφισμα εντός πέντε ημερών, χωρίς καμία δυνατότητα ενημέρωσης των πολιτών και δημοκρατικού διαλόγου.

Με τις απόψεις αυτές συμφωνεί και ο πρόεδρος της Ν. Δ. Α. Σαμαράς καταθέτοντας την άποψή του, ότι η διαπραγματεύση τελείωσε και πως η παράταση που ζήτησε η κυβέρνηση δεν έγινε δεκτή. Θεωρεί ότι η δημοκρατία οδηγείται σε θεσμική παρωδία, διότι μόνο η κυβέρνηση το χαρακτηρίζει ως δημοψήφισμα. Η πρόταση αυτή της κυβέρνησης ισοδυναμεί με χρεοκοπία και έξοδο από το ευρώ. Θεωρεί ότι δημοψήφισμα που προτείνεται δεν έχει καμιά σχέση με τον θεσμό και τη δημοκρατία, αφού διατυπώνεται ένα ερώτημα που δεν είναι σαφές, όπου άλλοι θα ψηφίζουν υπέρ του ευρώ, αλλά θα είναι κατά της συμφωνίας και άλλοι θα καταψηφίζουν τη συμφωνία, αλλά θα είναι υπέρ του ευρώ. Εκφράζει τη θέση της ΝΔ και γνωστοποιεί και προτρέπει τους ψηφοφόρους της πως εάν γίνει, να ψηφίσουν ευθέως όχι οποιαδήποτε συμφωνία, αλλά ευθέως «ΝΑΙ» στην παραμονή της χώρας στο ευρώ, γιατί το «όχι» που η Κυβέρνηση του Αλ. Τσίπρα προτείνει ισοδυναμεί με έξοδο από το ευρώ και από την Ευρώπη.

Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και η άποψη του προέδρου του ΚΚΕ Δ. Κουτσούμπα χαρακτηρίζοντας «Το κάλπικο «όχι» που προτείνει η Κυβέρνηση, ότι ισοδυναμεί με «ναι» και ισοδυναμεί με «ναι» στο αντιλαϊκό μνημόνιο Τσίπρα.

Βέβαια υπήρχαν επιχειρηματολογίες περί της ορθότητας και της συνταγματικότητας του δημοψηφίσματος από την πλευρά της Κυβέρνησης, όπως του υπουργού Ν. Φίλη. Ξεκινά με το επιχείρημα ότι δημοσιονομικό ζήτημα δεν ισχύει. Ο συνταγματικός περιορισμός αφορά μόνον ψηφισμένο νομοσχέδιο δημοσιονομικού χαρακτήρα. Η πρόταση για δημοψήφισμα που κατέθεσε η Κυβέρνηση υπακούει στο άρθρο 44 παράγραφος 2 του Συντάγματος και πρόκειται για κρίσιμο εθνικό θέμα. Αυτό επικαλούμαστε, τονίζει, κρίσιμο εθνικό θέμα.

Το δεύτερο επιχείρημα που ακούστηκε και το οποίο θα έλεγε κανείς ότι και τυπικά δεν αφορά το Σύνταγμα είναι το θέμα των προθεσμιών. Δεν καθορίζει το Σύνταγμα προθεσμίες, αλλά καθορίζονται στον ειδικό νόμο για το δημοψήφισμα, στον ν. 4023/2011 που ψήφισε η Βουλή τον Οκτώβρη του 2011 και φέρει και την υπογραφή του κ. Βενιζέλου.

Το τρίτο θέμα το οποίο ετέθη είναι το θέμα του σύντομου χρόνου με την έννοια ότι παραβιάζεται μία δημοκρατική αρχή. Δυστυχώς, το επιχείρημα αυτό, ισχυρίζεται ότι παραβιάζει την απλή λογική.

Ακόμα για την συνταγματικότητα του δημοψηφίσματος μίλησε και ο Γ. Κατρούγκαλος (Αναπληρωτής Υπουργός Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης). Υποστηρίζοντας πως κανείς συνταγματολόγος της θεωρίας δεν

είχε ποτέ αμφισβητήσει ότι είναι εθνικό ζήτημα, που μπορεί να αποτελέσει όχι μόνο θέμα δημοψηφίσματος αλλά και λόγο διάλυσης της Βουλής, αν το ζητήσει η Κυβέρνηση, το ζήτημα που ανάγεται σε εθνική οικονομία. Ακόμα, υποστηρίζει, πως το Σύνταγμα δεν τάσσει προθεσμίες και αποσκοπεί να εξυπηρετήσει τη συμμετοχή του λαού στη λήψη των αποφάσεων.

Όπως παρατηρούμε από τις παραπάνω απόψεις σύσσωμα τα κόμματα τις αντιπολίτευσης τάσσονταν υπέρ του «ναι» θεωρώντας αντισυνταγματικό το δημοψήφισμα, αντισυνταγματική την όλη δημοψηφισματική διαδικασία, εστιάζοντας στα προφανή, περί του αμφίσημου διαφορούμενου και πολυσήμαντου ερωτήματος, του ανεπαρκούς χρόνου συζήτησης και επεξεργασίας του ερωτήματος, του άκαιρου και επικίνδυνου για την χώρα.

β. Αποσπάσματα από τις κυριότερες ομιλίες των αρχηγών των κομμάτων, των εισηγητών και των κοινοβουλευτικών εκπροσώπων των κομμάτων, όπως αναγράφηκαν στα πρακτικά της Βουλής της ΞΕ' συνεδρίασης της 27^{ης} Ιουνίου 2015 [πρακτικά Βουλής – ΙΣΤ' Περίοδος Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας – Σύνοδος Α' - Συνεδρίαση ΞΕ' - 27 Ιουνίου 2015].

Μαυρουδής Βορίδης (Βουλευτής Ν.Δ)

Σελ. 3835

Άρα, στην πραγματικότητα, τι είναι εκείνο το οποίο ζητάτε να σας πει ο ελληνικός λαός; Ζητάτε –πείτε το όμως στα αλήθεια, για να είναι καθαρή η κουβέντα– να εγκρίνει την έξοδο του από την Ευρώπη. Αυτό είναι που του ζητάτε. Όλα τα υπόλοιπα, όλες τις υπόλοιπες εντολές τις έχετε. Έρχομαι εγώ, διερωτώμαι...

Σελ. 3836

Άρα, λοιπόν, δύο πράγματι είναι τα ζητούμενα του δημοψηφίσματος και καμμία σχέση δεν έχουν με τις συμφωνίες. Πρώτο και μεγάλο: «Ευρώπη: ναι ή όχι», δεύτερο και μεγάλο: αυτή η Κυβέρνηση του «πρώτη φορά Αριστερά», που μας οδήγησε σε αυτά τα αδιέξοδα, «ναι» ή «όχι».

Ανδρέας Λοβέρδος (Βουλευτής ΠΑΣΟΚ)

Σελ 3888

Σας βλέπω ερεθισμένους. Όμως, αντί να ερεθίζεστε και να αντιμιλάτε, στον λόγο σας, έπρεπε να είχατε πει ποιο είναι το θέμα. Δεν το έχετε πει. Ψηφίζουμε, κυρίες και

κύριοι Βουλευτές, την πρόταση Τσίπρα συν τις προτάσεις της άλλης πλευράς, των αντισυμβαλλομένων; Για ποια διαφορά μεταξύ τους; Ακούμε άλλους να λένε «οκτώ η δική μας...» -η ελληνική δηλαδή- «δέκα η δική τους». Ακούμε και άλλους να λένε «οκτώ της ελληνικής πλευράς, οκτώμισι των άλλων». Για το υπερβάλλον γίνεται το δημοψήφισμα; Προτείνετε να γίνει δημοψήφισμα. Θα δούμε αν θα γίνει. Δεν πρέπει να γίνει. Γιατί δεν εξηγείτε για ποιον λόγο είμαστε εδώ...

Σελ. 3888

Με αόριστα ερωτήματα δεν γίνονται δημοψηφίσματα. Διότι, κυρίες και κύριοι Βουλευτές, ακόμα κι ένας πρωτοετής φοιτητής της νομικής ξέρει ότι το δημοψήφισμα είναι μία πάρα πολύ καλή, από δημοκρατικής απόψεως, ενέργεια στο πλαίσιο μιας δημοκρατίας αλλά είναι και μια ύποπτη διαδικασία, όταν η απάντηση, εκμαιεύεται από το ερώτημα. Και εσείς θέλετε να εκμαιεύσετε την απάντηση από τον τρόπο που θέτετε το μέχρις αυτήν τη στιγμή αόριστο ερώτημά σας

Σελ. 3889

Είναι ύποπτο το ερώτημα έτσι όπως το θέσατε. Και είναι ύποπτο, κυρίες και κύριοι Βουλευτές, γιατί ουδείς επιθυμεί να λάβει τη δυσάρεστη απόφαση επιβολής φόρου. Κανείς δεν το θέλει αυτό. Και πρέπει να ξέρει ο ερωτώμενος πολίτης, ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στις δύο προτάσεις ως προς τους φόρους που καλείται να αρνηθεί και ως προς εκείνους που καλείται να αποδεχθεί σύμφωνα με την πρόταση Τσίπρα.

Κυριάκος Μητσοτάκης (Βουλευτής ΝΔ)

Σελ 3892

Το δίλλημα, όπως διαμορφώθηκε και διαμορφώνεται σήμερα, εξακολουθεί να είναι πάρα πολύ ξεκάθαρο: επώδυνη συμφωνία ή χρεοκοπία. Αυτό είναι το πραγματικό δίλλημα το οποίο εξακολουθούμε να αντιμετωπίζουμε σήμερα και αυτό είναι και το δίλλημα στο οποίο ο ελληνικός λαός, εάν τελικά φτάσουμε στο δημοψήφισμα της επόμενης Κυριακής -και θα εξηγήσω στη συνέχεια γιατί λέω το εάν-, θα κληθεί να απαντήσει.

Σελ. 3894

Ας υποθέσουμε, όμως, χάριν του επιχειρήματος ότι φτάνουμε στην επόμενη Κυριακή χωρίς ιδιαίτερες αναταράξεις -κάτι για το οποίο έχω σοβαρές αμφιβολίες- και γίνεται το δημοψήφισμα. Το δημοψήφισμα μπορεί να οδηγήσει είτε στο «όχι» είτε στο «ναι». Εάν οδηγήσει στο «όχι», τι πραγματικά πιστεύετε ότι θα συμβεί στην Ευρώπη; Εδώ η επίκληση της λαϊκής εντολής, την οποία είχατε, δεν ήταν αρκετή για να μπορέσετε να

πείσετε τους πιστωτές να μας δώσουν μια καλύτερη συμφωνία. Γιατί το δημοψήφισμα θα μπορέσει να επιτελέσει κάτι πρόσθετο; Η πραγματικότητα είναι ότι το δημοψήφισμα αυτό δεν έγινε ποτέ και δεν θα γίνει ποτέ για την αποδοχή ή μη αυτών των κειμένων. Το δημοψήφισμα στην πραγματικότητα είναι ένα δημοψήφισμα για το «ναι» ή «όχι» στο ευρώ. Δεν τολμάτε να το πείτε, αλλά αυτή είναι η επιπρόσθετη νομιμοποίηση, την οποία ζητάτε από τον ελληνικό λαό και δεν έχετε καν το θάρρος να σηκωθείτε σ' αυτό το Βήμα και να πείτε ότι αυτό θέτετε στην κρίση του ελληνικού λαού: «Θέλετε ή δεν θέλετε να είμαστε μέρος της Ευρώπης;».

Και φέρνετε από την πίσω πόρτα ένα μεταμφιεσμένο δημοψήφισμα, προκειμένου να μπορέσετε στη συνέχεια, στην περίπτωση που ο ελληνικός λαός πει «όχι», να δρομολογήσετε το σχέδιο - το οποίο εξ αρχής είχατε στο μυαλό σας- της εξόδου της Ελλάδος από τη ζώνη του ευρώ. Αν παρ' ελπίδα, όμως, διεξαχθεί το δημοψήφισμα και ο ελληνικός λαός πει «ναι», τι θα κάνετε μετά; Θα συνεχίσετε; Θα σφυρίζετε αδιάφορα; Θα παραιτηθείτε την επόμενη μέρα; Οφείλετε να απαντήσετε. Θα υλοποιήσετε εσείς, οι αντιμνημονιακότεροι των αντιμνημονιακών που άσκησαν τόσο αυστηρή κριτική σε αυτό το κείμενο, ένα κείμενο το οποίο θα στηρίζει τελικά ο ελληνικός λαός;

Αλεξάνδρα Παπαρήγα (Βουλευτής ΚΚΕ)

Σελ. 3901

Το κυριότερο πρόβλημα για μας είναι για ποιον σκοπό κάνει το δημοψήφισμα. Αυτό φαίνεται κυρίως μέσα από το ερώτημα που θέτει. Το ερώτημα που θέτει μέσα στο δημοψήφισμα είναι πλάνο, αποπροσανατολιστικό και επικίνδυνο για το λαό, όχι από τη σκοπιά που ισχυρίζεται η Νέα Δημοκρατία και τα άλλα κόμματα. Μάλιστα για άλλη μια φορά σας αδικεί η Νέα Δημοκρατία και τα άλλα κόμματα, όταν σας λένε ότι θέλετε το δημοψήφισμα για να βγάλετε την Ελλάδα από την Ευρωζώνη

Σελ. 3902

Εν πάση περιπτώσει, αν θέλετε να κάνετε δημοψήφισμα, βάλτε συγκεκριμένα ζητήματα.....

Ευάγγελος Βενιζέλος (Βουλευτής και εισηγητής ΠΑΣΟΚ)

Σελ. 3915

Πρόκειται για μια μαγική εικόνα; Πρόκειται για ένα δημοψήφισμα-κινητή γιορτή και πάνω σ' αυτή τη βάση καλεί η Κυβέρνηση τη Βουλή και το λαό να οικοδομήσουν μία

νέα εθνική στρατηγική; Και βέβαια, όλα αυτά οδηγούν τώρα σε ένα ερώτημα το οποίο είναι: «ναι» ή «όχι» στην πρόταση. Ποια πρόταση; Τι σημαίνει το «ναι» ή το «όχι» στην πρόταση, όταν αυτή η πρόταση πλέον έχει θεσμικά πάψει να ισχύει, διότι έχουμε περάσει σε άλλη φάση των ευρωπαϊκών διαδικασιών

Σελ. 3916

Εμείς, λοιπόν, γι' αυτό λέμε ότι το δημοψήφισμα είναι βλαπτικό και δεν πρέπει να γίνει. Καταψηφίζουμε την πρόταση της Κυβέρνησης για τους λόγους που είπαμε, συνταγματικούς, θεσμικούς, πολιτικούς, εθνικούς, οικονομικούς

Εάν φτάσουμε να γίνει αυτό το δημοψήφισμα, το εξ υφαρπαγής δημοψήφισμα που συνιστά θεσμική εκτροπή, βεβαίως η θέση μας θα είναι να μην απαντήσουμε στο ερώτημα που εκβιαστικά και παγιδευτικά θέτει η Κυβέρνηση. Το δικό μας «ναι» δεν θα είναι «ναι» στην πρόταση των πιστωτών, που είναι αποτέλεσμα της βλαπτικής διαπραγμάτευσης που έκανε ο κ. Τσίπρας. Δεν μας ενδιαφέρει το κείμενο αυτό. Το δικό μας «ναι» το προσδιορίζουμε εμείς, με τους δικούς μας εθνικούς όρους. Εμείς δεν λέμε «ναι» στο κείμενο των πιστωτών. Εμείς λέμε «ναι» στην Ευρώπη, «ναι» στο ευρώ, «ναι» στην ανάγκη να υπάρξει, επιτέλους μια Κυβέρνηση που εκφράζει την εθνική ενότητα και έχει την ικανότητα να διαπραγματευτεί, ουσιαστικά, γρήγορα, αποτελεσματικά.

Πάνος Καμμένος (Πρόεδρος ANEΛ)

Σελ. 3906

Είναι οι τελευταίες ώρες της πατρίδας μας, οι τελευταίες ώρες που θα πρέπει όλοι να ενωθούμε. Πριν από λίγο, ο Πρωθυπουργός μίλησε με την πρόεδρο Μέρκελ και με τον πρόεδρο Ολάντ και τους είπε ότι εδώ και τέσσερεις αιώνες σε αυτόν εδώ τον τόπο υπάρχει δημοκρατία. Και αυτήν τη δημοκρατία δεν μπορεί κανείς να την εκβιάσει. Επί είκοσι τρεις αιώνες σε αυτόν εδώ τον τόπο, όποιος τόλμησε να απειλήσει το έθνος και την αξιοπρέπεια των Ελλήνων, έχασε. Θα χάσουν και αυτοί, λοιπόν. Ενωμένοι θα προχωρήσουμε στο αύριο, προκειμένου να αποδείξουμε ότι η Ελλάδα δεν εκβιάζεται, η Ελλάδα δεν γονατίζει, η Ελλάδα δεν παραδίδεται. Ενώνονται οι Έλληνες και νικούν!

Σταύρος Θεοδωράκης (Πρόεδρος ΠΟΤΑΜΙ)

Σελ. 3925- 3926

Μπορείτε να μας πείτε με μια φράση τι καλείτε τον ελληνικό λαό να ψηφίσει; Ή λέτε στους Έλληνες και στις Ελληνίδες να γράψουν γράμμα στους δανειστές, να ζητήσουν τα έγγραφα, να τα διαβάσουν και να πάρουν μία απόφαση; Το ερώτημα, λοιπόν, είναι

ένα και φοβάμαι ότι, εάν εξαιρέσεις ένα τμήμα δραχμολάγων, ακόμα και αρκετοί Βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ δεν το έχουν καταλάβει το ερώτημα, γιατί, αν το είχαν καταλάβει, θα είχαν εξεγερθεί. Το ψεύτικο, εκβιαστικό δίλημμα είναι: «Ναι» στην κακή Ευρώπη ή «όχι» στην κακή Ευρώπη; Ποια απάντηση, όμως, μπορεί να δώσει σε αυτό το ερώτημα ο ελληνικός λαός;

Φώφη Γεννηματά (Πρόεδρος ΠΑΣΟΚ)

Σελ. 3929

Το δημοψήφισμα δεν μπορεί να γίνει. Το Eurogroup ενημέρωσε ότι η πρόταση δεν υπάρχει πια στο τραπέζι, αλλά και ότι το ανυπόγραφο κείμενο που παρουσιάσατε δεν ήταν το τελικό. Επί ποίου, λοιπόν, κειμένου καλείτε τον ελληνικό λαό να αποφασίσει; Ανακαλέστε την απόφασή σας για δημοψήφισμα και προχωρήστε άμεσα σε εκλογές

Σελ. 3930

Και κλείνω, κύριε Πρωθυπουργέ, λέγοντας πως δεν χρειάζεται κανένα δημοψήφισμα. Μην προσπαθείτε να αποφύγετε τη λυτρωτική για την Ελλάδα και τους Έλληνες ομολογία αδυναμίας και αποτυχίας σας.

Αντώνης Σαμαράς (Πρόεδρος ΝΔ – Αρχηγός Αξιωματικής Αντιπολίτευσης)

Σελ. 3933

Και τι ακριβώς θέτετε ως κρίσιμο εθνικό θέμα; Ένα non paper, ένα working paper υπηρεσιακών παραγόντων της τρόικας; Είμαστε στα καλά μας; Χώρια που τώρα που οι δανειστές απορρίπτουν την παράταση δεν υπάρχει έτσι και αλλιώς αντικείμενο.

Και τι θα ζητήσετε από τον ελληνικό λαό να αποφασίσει; Μια πρόταση σε μία διαπραγμάτευση που έχει κλείσει; Έχετε οδηγηθεί σε τραγελαφική κατάσταση και οδηγείτε τη δημοκρατία μας σε θεσμική παρωδία.

Σελ. 3936

Το δημοψήφισμα, λοιπόν -εσείς το λέγατε- ισοδυναμεί με χρεοκοπία και έξοδο από το ευρώ. Το δημοψήφισμα αυτό δεν πρέπει, επομένως, να γίνει. Όμως, εάν γίνει, εμείς θα ψηφίσουμε ευθέως όχι οποιαδήποτε συμφωνία, αλλά θα ψηφίσουμε ευθέως την παραμονή της χώρας στο ευρώ, γιατί το «όχι» που εσείς προτείνετε ισοδυναμεί με έξοδο από το ευρώ και από την Ευρώπη. Μην κάνετε λάθος. Ισοδυναμεί με αυτοκτονία. Κάτι ακόμη θέλω να πω. Το δημοψήφισμα που προτείνετε δεν έχει καμιά σχέση ούτε με τη δημοκρατία ούτε με την εθνική κυριαρχία. Δεν έχει καμιά σχέση με τη δημοκρατία ένα δημοψήφισμα πάνω σε ένα ερώτημα που δεν είναι

σαφές, όπου άλλοι θα ψηφίζουν υπέρ του ευρώ, αλλά θα είναι κατά της συμφωνίας και άλλοι θα καταψηφίζουν τη συμφωνία, αλλά θα είναι υπέρ του ευρώ.

Δεν έχει σχέση με τη δημοκρατία ένα δημοψήφισμα, το οποίο κινδυνεύει μέσα σε λίγες μέρες να γκρεμίσει ό,τι η Ελλάδα έχτιζε και ο ελληνικός λαός επί σαράντα χρόνια κατακτούσε. Δεν έχει καμμία απολύτως σχέση με την εθνική κυριαρχία να ζητά μια χώρα συνεχώς δανεικά από τους εταίρους της. Εθνική κυριαρχία και αξιοπρέπεια -να το πούμε, επιτέλους- είναι να πάψεις να ζητάς δανεικά. Εκεί την είχαμε φτάσει την Ελλάδα. Ο ΣΥΡΙΖΑ την φέρνει ξανά στην ανάγκη του δανεισμού και έχει το θράσος τώρα, αυτήν τη στιγμή, να μιλά για εθνική κυριαρχία.

Αλέξης Τσίπρας (Πρόεδρος ΣΥΡΙΖΑ – Πρωθυπουργός)

Σελ. 3937

Ο ελληνικός λαός θα αποφασίσει κυρίαρχα και όλοι μας θα σεβαστούμε την ετυμηγορία του, όποια και αν είναι αυτή, γιατί έχουμε υποχρέωση πάνω απ' όλα να υπερασπιστούμε το ελληνικό Σύνταγμα, τη λαϊκή κυριαρχία και την εθνική ανεξαρτησία της πατρίδας μας. Έχουμε ιερή υποχρέωση απέναντι στους αγώνες και τις θυσίες του ελληνικού λαού. Θα υπερασπιστούμε τη δημοκρατία. Θα υπερασπιστούμε τη λαϊκή κυριαρχία, αλλά θα υπερασπιστούμε ταυτόχρονα και τις ιδρυτικές αξίες της Ευρώπης

Σελ 3939

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, είμαι βέβαιος ότι ο ελληνικός λαός θα σταθεί στο ύψος της ιστορίας του και θα πει το μεγάλο «όχι» στο τελεσίγραφο. Κι άλλες φορές, όταν έχει δοθεί τελεσίγραφο στον ελληνικό λαό, απάντησε όπως έπρεπε. Όμως, θα στείλει και μήνυμα δημοκρατίας και αξιοπρέπειας σε όλη την Ευρώπη. Διότι αυτό το «όχι» θα είναι ταυτόχρονα κι ένα μεγάλο «ναι», ένα μεγάλο «ναι» στην απόφαση της ελληνικής Κυβέρνησης να απορρίψει ένα τελεσίγραφο που προσβάλλει όχι μόνο τον ελληνικό λαό. Γι' αυτόν τον λόγο, ζητώ σήμερα την έγκριση της Εθνικής Αντιπροσωπείας στη χθεσινή απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος την Κυριακή 5 Ιουλίου, διαβεβαιώνοντας για μια ακόμη φορά τον ελληνικό λαό ότι αυτή η Κυβέρνηση δεν θα διαψεύσει τις προσδοκίες του, δεν θα σκοτώσει την ελπίδα του. Κι είμαι βέβαιος ότι όλοι και όλες θα σεβαστούν, μέσα κι έξω απ' τη χώρα, το δημοκρατικό δικαίωμα ενός λαού στις κρίσιμες επιλογές να έχει ευθύνη και να αποφασίζει αυτός. Το λέω αυτό, διότι έχω την αίσθηση πως πολλοί θα ήθελαν να κάνουν ό,τι είναι δυνατόν, προκειμένου να αποτρέψουν αυτήν

την επιλογή. Άκουσα μάλιστα να χαρακτηρίζεται ως πραξικόπημα η προσφυγή στη δημοκρατία. Πραξικόπημα η επιλογή της δημοκρατίας! Κι άκουσα και πάρα πολλούς να ζητούν από τον ίδιο τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να παραβιάσει το Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής. Τι ακριβώς ζητάτε όσοι αναφέρεστε στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, μια επίκληση που αποτελεί και πολιτειακά επικίνδυνη επιλογή; Ζητάτε να παραβιάσει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας το Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής; Αυτές τις κρίσιμες ώρες όλοι αναλαμβάνουμε τις ευθύνες μας.

Σελ. 3957

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Ζωή Κωνσταντοπούλου): Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, κηρύσσεται περαιωμένη η διαδικασία της ψηφοφορίας και παρακαλώ τους Γραμματείς της Βουλής και τον συνάδελφο, τον κ. Μπάρκα που ήρθε να μας επικουρήσει, να προβούν στην καταμέτρηση των ψήφων και στην εξαγωγή αποτελέσματος.

(ΚΑΤΑΜΕΤΡΗΣΗ)

(ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΜΕΤΡΗΣΗ)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Ζωή Κωνσταντοπούλου): Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, έχω την τιμή να σας ανακοινώσω το αποτέλεσμα της διεξαχθείσης ονομαστικής ψηφοφορίας.

Εψήφισαν συνολικά 298 Βουλευτές. Υπέρ της πρότασης του Υπουργικού Συμβουλίου προς τη Βουλή, δηλαδή «ΝΑΙ» ψήφισαν 178 Βουλευτές. (Χειροκροτήματα από την πτέρυγα του ΣΥΡΙΖΑ) Κατά της πρότασης του Υπουργικού Συμβουλίου προς τη Βουλή, δηλαδή «ΟΧΙ» ψήφισαν 120 Βουλευτές. «ΠΑΡΩΝ» δεν δήλωσε κανένας Βουλευτής, σύμφωνα με το παρακάτω πρωτόκολλο ονομαστικής ψηφοφορίας:

2. Απόψεις Συνταγματολόγων, Οικονομολόγων και Πολιτικών Αναλυτών για το θέμα που εξετάζουμε.
--

Ο Γιώργος Γεραπετρίτης, Αν. Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου Νομικής Αθηνών αναγράφει πως το δημοψήφισμα το οποίο προκηρύχθηκε για την 5η Ιουλίου 2015 είναι σύμφωνο με το Σύνταγμα, αλλά θέτει σοβαρά ζητήματα πολιτικής ορθότητας. Σχετικά με το ζήτημα της πολιτικής ορθότητας του τρόπου και της ουσίας του προκηρυχθέντος δημοψηφίσματος. Πρώτον για το ζήτημα της διαδικασίας. Δεύτερον, το ζήτημα της διαβούλευσης. Για να παράγει ένα δημοψήφισμα το προϊόν νομιμοποίησης που το Σύνταγμα επιθυμεί θα πρέπει να υπάρχει ικανή συμμετοχή και

επαρκής διαβούλευση. Η πρώτη προϋπόθεση ικανοποιείται από το όριο του 40% που θέτει το άρθρο 16 παρ. 3 του ν. 4023/2014 για να καταστεί το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα δεσμευτικό. Η δεύτερη προϋπόθεση απαιτεί εκτενή προβολή του τιθέμενου ερωτήματος και έκφραση όλων των επιχειρημάτων, πολιτικών και τεχνικών, από τις δύο πλευρές. Αν και το Σύνταγμα και ο νόμος δεν προβλέπουν ελάχιστο χρόνο που πρέπει να παρέλθει μεταξύ της προκήρυξης και της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, είναι αδύνατον να υπάρξει επαρκής ανάπτυξη επιχειρημάτων επί εξ ορισμού σύνθετων τεχνικών θεμάτων σε λίγες μόνον ημέρες.

Τρίτον το ζήτημα του ερωτήματος. Το ερώτημα σε δημοψήφισμα οφείλει να είναι σαφές και σύντομο σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 2 του ν. 4023/2011. Επιπλέον, όμως, οφείλει να αφορά ένα ζήτημα επί του οποίου η χώρα ασκεί αποκλειστικά κρίσιμη επενέργεια. Ένα ερώτημα, όπως αυτό που τίθεται στο επικείμενο δημοψήφισμα, κείται υπεράνω της σφαίρας επιρροής του κράτους, εξαρτώμενο από τη βούληση των εταίρων και δανειστών μας, και κατά τούτο δεν προσιδιάζει σε δημοψηφισματικό ερώτημα: ακόμη και αν υπερισχύσει το «ναι», αυτό δεν σημαίνει άνευ ετέρου την επαναφορά του προγράμματος των δανειστών».

Στην συνέχεια ο κ. Κώστας Φ. Μενουδάκος, ο οποίος είναι επίτιμος πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας αναγράφει, ότι για να εκπληρωθεί ο σκοπός ενός δημοψηφίσματος στο πλαίσιο λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος απαιτείται, τουλάχιστον: α) να είναι απολύτως σαφές και κατανοητό το ερώτημα, β) να είναι εκ των προτέρων γνωστές οι συνέπειες της λαϊκής ετυμηγορίας και γ) να τηρείται διαδικασία, στο πλαίσιο της οποίας να παρέχεται δυνατότητα ανάπτυξης των επιχειρημάτων υπέρ της θετικής και της αρνητικής ψήφου για την πληρέστερη δυνατή ενημέρωση των πολιτών.

Ένας ακόμα πολύ σπουδαίος Αμερικανός οικονομολόγος, πανεπιστημιακός και συγγραφέας, βραβευμένος με το Βραβείο Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών, ο Πολ Κρούγκμαν, προσυπογράφει τους δύο λόγους για τους οποίους ο ίδιος θα ψήφιζε «όχι» στο ελληνικό δημοψήφισμα. Πρώτον, γιατί όσο κι εάν η προοπτική εξόδου από το ευρώ τρομάζει τους πάντες – εμού συμπεριλαμβανομένου – η τρόικα, στην πράξη, αξιώνει τώρα το πολιτικό καθεστώς της τελευταίας πενταετίας να συνεχιστεί επ' αόριστον. Δεύτερον, οι πολιτικές επιπτώσεις ενός αποτελέσματος υπέρ του «ναι» θα ήταν βαθιά προβληματικές

Μια ακόμα σημαντική άποψη είναι του Νίκου Αλιβιζάτου, ο οποίος, είναι τακτικός καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου στη Νομική Σχολή Αθηνών και αναγράφει πως από συνταγματική σκοπιά, η πρωτοβουλία της κυβέρνησης να οργανώσει το δημοψήφισμα της προσεχούς Κυριακής θέτει σοβαρά ζητήματα νομιμότητας. Πρώτον αν ο κ. Γιουνκέρ αποσύρει το κείμενο ή το τροποποιήσει, τότε το δημοψήφισμα θα καταστεί άνευ αντικειμένου. Δεύτερον, παρότι το δημοψήφισμα θα διεξαχθεί για «κρίσιμο εθνικό θέμα» -και, συνεπώς, μπορεί κατ' αρχήν να αφορά κάθε ζήτημα μείζονος σημασίας για το έθνος- στη συγκεκριμένη περίπτωση θα είναι κατά 80%-90% δημοσιονομικού ενδιαφέροντος. Αν προσθέσει κανείς και τον ελάχιστο χρόνο που θα αναπτυχθούν οι απόψεις η κυβέρνηση επιχειρεί ανευθυμιάστα να παγιδεύσει τον ελληνικό λαό.

Επόμενος που διατύπωσε δημόσια την άποψή του ήταν ο Λ. Παπαδήμος, που διετέλεσε πρωθυπουργός της Ελλάδας μεταξύ 11ης Νοεμβρίου 2011 και 16ης Μαΐου 2012. Υπέρμαχος του ΝΑΙ στην Ευρώπη και του ΝΑΙ στο ευρώ θεωρώντας πως είναι η σωστή επιλογή που υπηρετεί ασφαλέστερα το εθνικό συμφέρον και θα εξασφαλίσει ένα ευνοϊκότερο περιβάλλον για ανάπτυξη, σταθερότητα, ασφάλεια και κοινωνική ευημερία.

Επί προσθέτως ο καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου του Πανεπιστημίου Αθηνών Γιώργος Χ. Σωτηρέλης αναφέρει πως η κυβερνητική πρωτοβουλία για διεξαγωγή δημοψηφίσματος είναι συμβατή με το Σύνταγμα, αλλά ο τρόπος με τον οποίο η κυβέρνηση προσφεύγει στη λαϊκή ετυμηγορία πάσχει σε δύο σημεία: στη διατύπωση του ερωτήματος και στα ασφυκτικά χρονικά περιθώρια. Καταθέτει την άποψή του ότι η πρόταση του πρωθυπουργού αναφέρεται στην πρώτη μορφή δημοψηφίσματος, καθώς επικαλείται όντως κρίσιμο εθνικό θέμα, για το οποίο δεν ισχύει ο περιορισμός ως προς τα δημοσιονομικά, Ωστόσο, η πρόταση της κυβέρνησης, όπως διατυπώθηκε, παρουσιάζει δύο άλλα νομικά προβλήματα, τα οποία συνδέονται εκ των πραγμάτων με την ως άνω συνταγματική προσέγγιση:

Πρώτον, είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν υπάρχει πράγματι μια τελική πρόταση από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, εν είδει τελεσιγράφου (take it or leave it), η οποία πράγματι θα μπορούσε να τεθεί θεμιτά, από τη σκοπιά της λαϊκής κυριαρχίας, προς έγκριση. Δεύτερον, μια συνταγματικώς αποδεκτή αλλά και στοιχειωδώς επαρκής, από θεσμική άποψη, διεξαγωγή ενός τέτοιου δημοψηφίσματος δεν είναι σε καμία περίπτωση συμβατή με την ασφυκτική ημερομηνία που ανακοίνωσε ο πρωθυπουργός. Μια τέτοια βεβιασμένη και πρόχειρη διαδικασία είναι προφανές ότι

υπονομεύει εκ των πραγμάτων την αξία της λαϊκής συμμετοχής και κινδυνεύει να εξελιχθεί σε παρωδία και αυτό ελπίζω να το λάβει σοβαρά υπ' όψιν της η Ολομέλεια της Βουλής».

Αξίζει να αναφέρουμε και την επιστολή που κατέθεσε ο κ. Κώστας Χρυσόγονος, Ευρωβουλευτής του Σύριζα, όπου τάσσεται υπέρ του «ναι», λέγοντας πως πρέπει να αγωνισθούμε μέσα στα υπάρχοντα ευρωπαϊκά και διεθνή (=ΔΝΤ) πλαίσια. Η λαϊκή εντολή προς την κυβέρνηση είναι εντολή για σκληρή διαπραγμάτευση και όχι για χρεοκοπία και έξοδο από την ευρωζώνη και ενδεχομένως και την Ένωση.

Τέλος ο Σταύρος Λυγερός, ο οποίος είναι Έλληνας δημοσιογράφος και συγγραφέας διατυπώνει την άποψη πως το δημοψήφισμα μπορεί όχι μόνο να καλύψει το κενό πολιτικής νομιμοποίησης, αλλά και να επηρεάσει αποφασιστικά τους όρους της αντιπαράθεσης με τους δανειστές. Συγκεκριμένα στο δημοψήφισμα μπορεί να αθροισθούν πολιτικά οι αντιμνημονιακές ψήφοι. Το δεύτερο πολιτικό πλεονέκτημα που έχει το δημοψήφισμα είναι ότι η απόρριψη της επιστροφής στο μνημονιακό μονοπάτι

Στις απόψεις καλό θα ήταν να καταθέσουμε και την πλευρά του δικηγορικού συλλόγου Αθηνών που έκανε γνωστή τη θέση του λέγοντας πως ανακύπτουν τουλάχιστον επιφυλάξεις για την εκπλήρωση των βασικών διαδικαστικών εγγυήσεων που προβλέπει ο ν. 4023/2011 ως προς τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος. Επίσης δικαίωμα συμμετοχής στο δημόσιο διάλογο επί των ερωτημάτων που τίθενται, αυτό, για να έχει ουσιαστικό αντίκρυσμα, προϋποθέτει την προηγούμενη σαφή και πλήρη ενημέρωσή από αυτούς που ανέλαβαν την πρωτοβουλία. Το ερώτημα ενός δημοψηφίσματος δεν μπορεί να είναι ούτε ασαφές ούτε υπαινικτικό. Καταλήγει ο Δικηγορικός Σύλλογος πως η προκήρυξη του δημοψηφίσματος υποκρύπτει καταστρατήγηση της συνταγματικής απαγόρευσης διενέργειας δημοψηφισμάτων επί δημοσιονομικών θεμάτων και βασίζεται σε στρέβλωση των νομικών εγγυήσεων με την σύντμηση των συνήθων εκλογικών προθεσμιών. Επομένως οι γνώμες για το κατά πόσο το δημοψήφισμα έχει νομική υπόσταση δίστανται, γεγονός που οδηγεί στην άποψη πως χρειάζεται περαιτέρω εξέταση.

Ακολουθεί το κείμενο της απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου της 26^{ης} Ιουνίου 2015 με τις υπογραφές του Πρωθυπουργού και των μελών του.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ 26/06/2015

Το Υπουργικό Συμβούλιο κατά την συνεδρίαση της 26/06/2015, κατόπιν εισήγησης του Πρωθυπουργού για την εξέλιξη της διαπραγμάτευσης για τη συμφωνία όπως αυτή καταγράφηκε κατά τις διαδοχικές συναντήσεις με τους ηγέτες της Ευρώπης και τους επικεφαλής των θεσμών και εξειδικεύτηκε στο Eurogroup της 25/06/15, αποφάσισε να προχωρήσει σε πρόταση διενέργειας Δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα κατ' άρθρον 44, παρ. 2, εδ. α του Συντάγματος καθώς και στην άμεση κατάθεση της πρότασης στην Βουλή προκειμένου να διεξαχθεί κατεπείγουσα συζήτηση κατά προτεραιότητα, όπως ορίζεται στο άρθρο 115 του Κανονισμού της Βουλής.

Η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου έχει ως εξής:

Προτείνεται η προκήρυξη δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα σύμφωνα με το άρθρο 44, παράγρ. 2, εδ. α του Συντάγματος.

1. Ο ελληνικός λαός καλείται να αποφασίσει με την ψήφο του εάν πρέπει να γίνει αποδεκτό το σχέδιο συμφωνίας το οποίο κατέθεσαν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στο Eurogroup της 25/06/2015 και αποτελείται από δύο μέρη τα οποία συγκροτούν την ενιαία πρότασή τους.

Το πρώτο έγγραφο αποκαλείται *Reforms for the completion of the Current Program and beyond* και το δεύτερο *Preliminary Debt Sustainability Analysis*.

Όσοι από τους πολίτες της χώρας απορρίπτουν την πρόταση των τριών θεσμών ψηφίζουν :
Δεν εγκρίνεται / OXI.

Όσοι από τους πολίτες της χώρας συμφωνούν με την πρόταση των τριών θεσμών ψηφίζουν :
Εγκρίνεται / ΝΑΙ.

2. Το Δημοψήφισμα προτείνεται από το Υπουργικό Συμβούλιο προκειμένου ο ελληνικός λαός, αφού ενημερωθεί αναλυτικά για την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων που διαρκούν από την 20/02/2015 έως σήμερα εντατικά σε όλα τα θεσμικά επίπεδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης, να πάρει θέση για το περιεχόμενο της πρότασης των ως άνω τριών θεσμών και να εξουσιοδοτήσει την κυβέρνησή του στους περαιτέρω χειρισμούς της κρίσιμης εθνικής υπόθεσης. Κατά συνέπεια, το Δημοψήφισμα εντάσσεται στην διαδικασία της διαπραγμάτευσης για την σύναψη της συμφωνίας και ο λαός καλείται από την κυβέρνηση να έχει τον πρώτο λόγο για τη συμφωνία αυτή.
3. Το Δημοψήφισμα θα διενεργηθεί σ' ολόκληρη την χώρα την Κυριακή, 05/07/2015, σύμφωνα με την εκλογική νομοθεσία όπως αναλόγως εφαρμόζεται.
4. Η εκλογική περίοδος αρχίζει την επομένη της δημοσίευσης του ΠΔ του άρθρου 44, παρ. 2, εδ. α του Συντάγματος και λήγει την ημέρα διενέργειας του Δημοψηφίσματος. Ο Υπουργός των Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης εξουσιοδοτείται να εκδώσει κάθε αναγκαία απόφαση για την ομαλή διεξαγωγή του Δημοψηφίσματος.

5/9

-562-

ΕΥΡΩ ΖΗΤΩ / ΛΙΑΒΕΤΖΟΠΟΥΛΟΥ /

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ

ΑΛΕΞΙΟΣ Π. ΤΣΙΠΡΑΣ

ΤΑ ΜΕΛΗ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Ιωάννης Δραγασάκης

Νικόλαος Βούτσης

Γεώργιος Σταθάκης

Παναγιώτης Καμμένος

Αριστείδης – Νικόλαος – Δημήτριος Μπαλτάς

Παναγιώτης Λαφαζάνης

Νικόλαος Παρασκευόπουλος

Νικόλαος Κοτζιάς

Ιωάννης Βαρουφάκης

Παναγιώτης Σκουρλέτης

Παναγιώτης Κουρουμπλής

6/9

-563-

Αλέξανδρος Φλαμπουράρης

Παναγιώτης Νικολούδης

Γεώργιος Κατρούγκαλος

Ιωάννης Πανούσης

Αναστασία Χριστοδουλοπούλου

Θεόδωρος Δρίτσας

Έλενα Κουντουρά

Χρήστος Σπίρτζης

Κωνσταντίνος - Ηρακλής Ήσυχος

Νικόλαος Ξυδάκης

Αναστάσιος Κουράκης

Κωνσταντίνος Φωτάκης

Ιωάννης Τσιρώνης

Ευάγγελος Αποστόλου

Νικόλαος Χουντής

Ευκλείδης Τσακαλώτος

Όλγα- Νάντια Βαλαβάνη

Δημήτριος Μάρδας

7/9

-564-

Θεανώ Φωτίου

Ουρανία Αντωνοπούλου

Δημήτριος Στρατούλης

Ανδρέας Ξανθός

Η πλήρης πρόταση των θεσμών

(Πηγή: <http://www.referendum2015gov.gr/giati-i-diexagogi-tou-dimopsifismatos/i-pliris-protasi-ton-thesmon/>)

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

Αθήνα 29/6/2015

Τα ξημερώματα της 27^{ης} Ιουνίου ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας, Αλέξης Τσίπρας, ανακοίνωσε τη διενέργεια δημοψηφίσματος ώστε ο ελληνικός λαός να αποφασίσει για την υπογραφή ή όχι των μέτρων που πρότειναν οι θεσμοί.

Την Κυριακή ο ελληνικός λαός καλείται με δημοψήφισμα να εγκρίνει ή όχι τις μεταρρυθμίσεις και τις νομοθετικές ρυθμίσεις που θα πρέπει να υλοποιήσει η ελληνική κυβέρνηση. Για να το πράξει αυτό θα πρέπει να είναι πλήρως ενημερωμένος για το περιεχόμενο των προτάσεων αυτών.

Δεν θα πρέπει να υπάρξει ούτε ένας Έλληνας που θα βρεθεί μπροστά στην κάλπη, χωρίς να έχει διαβάσει προσεκτικά το κείμενο των προτάσεων των θεσμών.

Για το λόγο αυτό δίνουμε στη δημοσιότητα την πλήρη πρόταση που παρέδωσαν οι θεσμοί στην Ελληνική Κυβέρνηση (επίσημη μετάφραση από την αρμόδια Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών):

Μεταρρυθμίσεις για την ολοκλήρωση του τρέχοντος προγράμματος και για τη συνέχεια αυτού.

Εισαγωγή

Αυτό το έγγραφο παρουσιάζει μία πλήρη περίληψη των μεταρρυθμίσεων και των νομοθετικών σχεδίων που θα αναλάβει και θα ολοκληρώσει η ελληνική κυβέρνηση σύμφωνα με τους όρους της Παράτασης της Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης της 20ης Φεβρουαρίου. Παρουσιάζεται στους εταίρους της Ελλάδας με στόχο να ολοκληρωθεί η αξιολόγηση της σημερινής δανειακής σύμβασης, ώστε η Ελλάδα και οι εταίροι της να μπορέσουν να προχωρήσουν στην εγκαίνιαση μιας νέας εταιρικής σχέσης και ενός νέου κεφαλαίου για την Ελλάδα, που θα παρέχει φως και προοπτική στο λαό, ιδιαίτερα στους νέους και άνεργους.

Αυτές οι προτάσεις μεταρρυθμίσεων αποτελούν τμήμα μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης τριών πυλώνων, η οποία περιλαμβάνει μία νέα συμφωνία χρηματοδότησης και υποστήριξη από τους Ευρωπαίους εταίρους, με στόχο την ανάπτυξη και τις επενδύσεις. Σε σχέση με τη χρηματοδότηση, η ολοκλήρωση της αξιολόγησης θα ξεκλειδώσει τη βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση, που θα επιτρέψει στην ελληνική κυβέρνηση να ανταποκριθεί στις άμεσες υποχρεώσεις της και θα βοηθήσει έτσι τη σταθεροποίηση της οικονομίας. Θα πρέπει, επίσης, να οδηγήσει σε μία διευθέτηση για μεσοπρόθεσμη χρηματοδότηση, κάτι που θα διευκολύνει την Ελλάδα να αποκτήσει ξανά πρόσβαση στις αγορές με βιώσιμο τρόπο.

Αυτές οι μεταρρυθμίσεις θα απαιτήσουν χρόνο προκειμένου να αποφέρουν καρπούς και, ενώ η μακροπρόθεσμη ανάκαμψη θα χρειαστεί να χρηματοδοτηθεί από ιδιωτικούς πόρους, η έναρξη της ροής των επενδυτικών κεφαλαίων θα χρειαστεί μία αρχική ώθηση. Πρέπει να επιτραπεί στην Ελλάδα να επωφεληθεί από τα ουσιαστικά μέσα που είναι διαθέσιμα μέσω του προϋπολογισμού της Ε.Ε. και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, ώστε να υποστηριχθούν οι επενδύσεις και οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες. Για την περίοδο 2007-2013, η Ελλάδα ήταν επιλέξιμη για πόρους ύψους 38 δις ευρώ από τις ευρωπαϊκές πολιτικές, και θα πρέπει να της επιτραπεί να επωφεληθεί από τα εναπομείναντα ποσά αυτού του προγράμματος. Για την περίοδο 2014-2020, περισσότερα από 35 δις είναι διαθέσιμα για την Ελλάδα μέσω των Ταμείων της ΕΕ και, προκειμένου να διευκολυνθεί η απορρόφησή τους, το Επενδυτικό Σχέδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ευρώπη θα πρέπει να παράσχει μία πρόσθετη πηγή επενδύσεων, όπως και τεχνική βοήθεια, στους δημόσιους και ιδιώτες επενδυτές, με στόχο τη διαμόρφωση, την προώθηση και την ανάπτυξη εφικτών και υψηλής ποιότητας σχεδίων προγραμμάτων. Αυτές οι επενδύσεις θα βοηθήσουν επίσης το ελληνικό κράτος στη μάχη του κατά της φτώχειας, μέσω της αύξησης της απασχόλησης και της παροχής συνδρομής σε σχέση με τις πρωτοβουλίες κοινωνικής συνοχής. Αντιλαμβανόμαστε ότι η Επιτροπή είναι έτοιμη να υιοθετήσει ένα τέτοιο σχέδιο άμεσα και βασιζόμαστε και στους άλλους θεσμούς της ΕΕ για την υποστήριξή τους.

Η ελληνική κυβέρνηση παραμένει πλήρως προσηλωμένη στο πρόγραμμα που βασίζεται στη δανειακή σύμβαση. Πιστεύει ότι οι πολιτικές του είναι επαρκείς για να επιτευχθούν οι στόχοι που ορίζονται από το πρόγραμμα, και δηλώνει έτοιμη να λάβει κάθε μέτρο που ενδέχεται να καταστεί πρόσφορο για την επίτευξη αυτού του σκοπού, καθώς οι περιστάσεις θα μεταβάλλονται. Οι ελληνικές αρχές δεσμεύονται να απέχουν

από κάθε υπαναχώρηση / ανάκληση των μέτρων και από μονομερείς αλλαγές στις πολιτικές και στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που θα επηρέαζαν αρνητικά τους δημοσιονομικούς στόχους, την οικονομική ανάκαμψη ή την οικονομική σταθερότητα, όπως αυτές αξιολογούνται από τους θεσμούς, σύμφωνα με τη Δήλωση του Eurogroup της 20ης Φεβρουαρίου. Η ελληνική κυβέρνηση θα διαβουλευθεί με τους θεσμούς σχετικά με την υιοθέτηση οποιασδήποτε τέτοιας ενέργειας και πριν από κάθε αναθεώρηση.

Η ελληνική κυβέρνηση θα επιβεβαιώσει την πλήρη δέσμευσή της στην ολοκλήρωση του καταλόγου των μεταρρυθμίσεων μέσω Ψήφου στη Βουλή μέσα σε διάστημα ημερών, για μία απόφαση επί του καταλόγου των μεταρρυθμίσεων που περιλαμβάνονται στην επιστολή αυτή και ενός καταλόγου προαπαιτούμενων ενεργειών, που θα περιλαμβάνουν την αναγκαία νομοθεσία για τον ΦΠΑ και άλλα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να εκπληρωθούν οι συμφωνημένοι δημοσιονομικοί στόχοι.

Αντιμέτωπη της κοινωνικής κρίσης και ενίσχυση της δίκαιης μεταχείρισης στην κοινωνία.

Η οικονομική κρίση έχει έναν άνευ προηγουμένου αντίκτυπο στην ευημερία των Ελλήνων πολιτών. Η πιο επείγουσα προτεραιότητα της κυβέρνησης είναι να παρέχει άμεση υποστήριξη στους πιο ευάλωτους, ώστε να ελαφρύνει το βάρος της οικονομικής κρίσης. Ήδη, ένα πακέτο μέτρων ανθρωπιστικής βοήθειας, που αφορά τις ανάγκες τροφής, στέγης και πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας, έχει υιοθετηθεί και έχει τεθεί σε εφαρμογή. Αποτελεί συλλογική μας αποστολή να οδηγήσουμε τους πολίτες ξανά στην απασχόληση και να αποτρέψουμε την παγίωση της μακροχρόνιας ανεργίας. Οι Αρχές, συνεργαζόμενες στενά με τους Ευρωπαίους εταίρους, θα θεσπίσουν μέτρα για την απασχόληση 50.000 ατόμων, με ιδιαίτερη στόχευση στους νέους, τις γυναίκες, τους ηλικιωμένους και τους μακροχρόνια άνεργους.

Μία δικαιότερη κοινωνία θα απαιτήσει από την Ελλάδα να βελτιώσει το σχεδιασμό του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, έτσι ώστε να υπάρχει ένα γνήσιο κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας, που θα παρέχει τους εν ανεπαρκεία πόρους σε εκείνους που έχουν περισσότερο ανάγκη. Η ελληνική κυβέρνηση θα λάβει μέτρα για την ανακούφιση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στα πιο ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού και θα βελτιώσει το κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας. Δεσμεύεται να εγκαινιάσει μία ολοκληρωμένη Μελέτη Αξιολόγησης του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας, που θα περιλαμβάνει τα οικογενειακά επιδόματα, τα επιδόματα αναπηρίας, με τη βοήθεια της

Παγκόσμιας Τράπεζας, η οποία θα ολοκληρωθεί έως τον Οκτώβριο του 2015, με στόχο να παράγει ετησίως εξοικονόμηση ύψους ½% του ΑΕΠ, που θα χρησιμεύσει ως βάση για τον επανασχεδιασμό ενός στοχευμένου συστήματος κοινωνικής ασφάλειας, συμπεριλαμβανόμενης και της σταδιακής εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, τον Ιανουάριο του 2016. Οι Αρχές σχεδιάζουν να επωφεληθούν από τη διαθέσιμη τεχνική βοήθεια από τους διεθνείς οργανισμούς.

Διασφάλιση βιώσιμων δημόσιων οικονομικών που υποστηρίζουν την οικονομική ανάπτυξη και την εργασία

Η πρωτοφανής δημοσιονομική προσαρμογή των πρόσφατων ετών απαίτησε τεράστιες θυσίες από την Ελλάδα και τους πολίτες της. Τα δημόσια οικονομικά έχουν αποκτήσει πλέον μια περισσότερο βιώσιμη βάση, σε σύγκριση με την περίοδο προ κρίσης, παρότι η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα πρωτογενές έλλειμμα που ανέρχεται περίπου στα 2/3 του ΑΕΠ της το 2015, ελλείπει εφαρμογής πρόσθετων μέτρων. Η δημοσιονομική προσαρμογή στηρίχθηκε επίσης στη δραματική κλιμάκωση των περικοπών των δημοσίων επενδύσεων και υπηρεσιών, που θα πρέπει να ομαλοποιηθούν σταδιακά προκειμένου να είναι βιώσιμη η δυναμική της οικονομικής ανάπτυξης. Επιπλέον, το βάρος της δημοσιονομικής προσαρμογής επωμίστηκαν περισσότερο ορισμένες κοινωνικές ομάδες, και ιδιαίτερα οι εργαζόμενοι. Αυτό είναι κάτι που θα διορθωθεί με τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης και την εξάλειψη της φοροδιαφυγής και των φοροαπαλλαγών και των ειδικών προνομίων που έχουν προστατεύσει συγκεκριμένες ομάδες φορολογουμένων από τη δίκαιη συμμετοχή τους στη νομή των βαρών της δημοσιονομικής προσαρμογής.

Οι ελληνικές αρχές δεσμεύονται ότι θα διασφαλίσουν τη δημοσιονομική βιωσιμότητα και ότι θα επιτύχουν, μεσοπρόθεσμα, μεγάλα και βιώσιμα πρωτογενή πλεονάσματα που θα μειώνουν σταθερά το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ και που θα είναι αντίστοιχα με τα πρωτογενή πλεονάσματα άλλων οικονομιών της Ευρωζώνης που έχουν υψηλά επίπεδα δημοσίου χρέους. Η πορεία επίτευξης των δημοσιονομικών στόχων συνάδει με τους αναμενόμενους ρυθμούς ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, καθώς αυτή ανακάμπτει από τη βαθύτερη ύφεση που έχει καταγραφεί στην ιστορία της. Προκειμένου να καταστήσουν σαφή τη δέσμευσή τους για αξιόπιστες δημοσιονομικές πολιτικές, οι ελληνικές αρχές θα εφαρμόσουν τις ακόλουθες διαρθρωτικές δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις:

- Με ημερομηνία έναρξης εφαρμογής την 1η Ιουλίου, θα υιοθετήσουν ένα συμπληρωματικό προϋπολογισμό για το 2015 και μια μεσοπρόθεσμη δημοσιονομική στρατηγική για την περίοδο 2016-2019 που θα υποστηρίζεται από ένα μεγάλο και αξιόπιστο πακέτο μέτρων
- Θα ακολουθήσουν μία νέα δημοσιονομική πορεία που θα θέτει ως στόχο την επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος σε ποσοστό 1, 2, 3 και 3,5% ως ποσοστό του ΑΕΠ, για τα έτη 2015, 2016, 2017 και 2018 και εξής, αντιστοίχως.
- Η δημοσιονομική αυτή στρατηγική θα βασιστεί σε παραμετρικά μέτρα, συμπεριλαμβανόμενης και της ευρείας απλοποίησης του συστήματος του ΦΠΑ, που θα οδηγήσει σε επιπρόσθετα φορολογικά έσοδα σε ποσοστό 1% του ΑΕΠ και της διαρθρωτικής μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού συστήματος, με αποτέλεσμα την εξοικονόμηση 1% του ΑΕΠ εντός του 2016. Θα υπάρξει και ένα πρόσθετο συμπληρωματικό πακέτο παραμετρικών μέτρων, συμπεριλαμβανόμενων και των μεταρρυθμίσεων που έχουν ήδη καθυστερήσει πολύ να εφαρμοστούν και αφορούν την εξάλειψη της φοροδιαφυγής και τον περιορισμό των δαπανών που αφορούν τομείς όπως η άμυνα και οι επιδοτήσεις, τομείς στους οποίους είναι δυνατή η επίτευξη περαιτέρω εξοικονόμησης.

Τα παραμετρικά δημοσιονομικά μέτρα θα ενισχυθούν επιπλέον από ένα ευρύ φάσμα διοικητικών δράσεων προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ανεπάρκειες σε φοροεισπρακτικό επίπεδο και σε επίπεδο εφαρμογής της φορολογικής νομοθεσίας: αυτά τα μέτρα θα απαιτήσουν κάποιο χρόνο προκειμένου να αποδώσουν καρπούς, ωστόσο αναμένεται ότι θα παρέχουν σημαντική απόδοση σε δημοσιονομικό επίπεδο, καθώς θα τίθενται σταδιακά σε εφαρμογή.

Η ελληνική κυβέρνηση θα εποπτεύει τους δημοσιονομικούς κινδύνους, συμπεριλαμβανόμενων και των πιθανών δικαστικών αποφάσεων, και θα βρίσκεται σε ετοιμότητα για τη λήψη αντισταθμιστικών μέτρων, αν παραστεί ανάγκη, προκειμένου να επιτευχθούν οι δημοσιονομικοί στόχοι.

Μεταρρυθμίσεις στο ΦΠΑ

Η Ελλάδα διαθέτει ένα ιδιαίτερα κατακερματισμένο σύστημα ΦΠΑ. Ως τμήμα της δέσμευσής τους να επιφέρουν βελτιώσεις στην είσπραξη του ΦΠΑ, οι Αρχές θα θεσπίσουν νομοθεσία που θα μεταβάλει τις παραμέτρους προκειμένου να διευρύνει

σημαντικά τη φορολογική βάση με βασικό συντελεστή 23%, όπου θα συμπεριλαμβάνονται και τα εστιατόρια, τα ξενοδοχεία και οι υπηρεσίες εστίασης. Απηχώντας την ανάγκη για την προστασία του διαθέσιμου εισοδήματος των κατώτερων και μεσαίων νοικοκυριών, θα υπάρχει ένας μειωμένος συντελεστής 13% που θα καλύπτει ένα περιορισμένο αριθμό αγαθών, συμπεριλαμβανόμενης και της ενέργειας, των βασικών αγαθών διατροφής και των υπηρεσιών ύδρευσης (και αποχέτευσης). Θα ισχύσει επίσης ένας υπέρ – μειωμένος συντελεστής 6% για φαρμακευτικά προϊόντα, βιβλία και θέατρα. Ως μέρος των προσπαθειών για την προαγωγή της φορολογικής δικαιοσύνης, η μεταρρύθμιση θα απαλείψει τις εκπτώσεις, συμπεριλαμβανόμενων και των νησιών, θα εξορθολογίσει τις φοροαπαλλαγές και θα αυξήσει τις φορολογικές επιβαρύνσεις στην ασφάλιση. Αυτές οι νομοθετικές μεταβολές των παραμέτρων, που θα παράγουν φορολογικά έσοδα αρχής γενομένης από τον Ιούλιο του 2015, με μια αναμενόμενη αύξηση της τάξης του 1% ως ποσοστό του ΑΕΠ, υποστηρίζονται και από διοικητικά μέτρα που αποβλέπουν στην πάταξη της φορολογικής απάτης και την αύξηση της συμμόρφωσης. Η αύξηση του συντελεστή ΦΠΑ που περιγράφεται παραπάνω δύναται να αναθεωρηθεί στο τέλος του 2016, υπό τον όρο ότι θα προκύπτουν ισοδύναμα επιπρόσθετα έσοδα από τα μέτρα που θα ληφθούν για την πάταξη της φοροδιαφυγής και τη βελτίωση της εισπραξιμότητας του ΦΠΑ. Οποιαδήποτε απόφαση για την αναθεώρηση θα λαμβάνεται κατόπιν διαβούλευσης με τους θεσμούς.

Μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού / συνταξιοδοτικού συστήματος

Οι μεταρρυθμίσεις στο ασφαλιστικό/ συνταξιοδοτικό σύστημα κατά τα έτη 2010 και 2012 βελτίωσαν συνολικά τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος, το οποίο, κατά το παρελθόν, ήταν κατακερματισμένο και δαπανηρό και δημιουργούσε δυσβάσταχτα βάρη για τις επόμενες γενιές. Ωστόσο το συνταξιοδοτικό σύστημα εξακολουθεί να απαιτεί σημαντικές χρηματοδοτικές μεταβιβάσεις, σε ετήσια βάση, από τον Κρατικό Προϋπολογισμό. Επιπλέον, πολύ πιο θαρραλέα και φιλόδοξα μέτρα απαιτούνται προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι υφιστάμενες διαρθρωτικές προκλήσεις και οι επιπρόσθετες επιβαρύνσεις του συστήματος λόγω της οικονομικής κρίσης, καθώς οι εισφορές έχουν μειωθεί εξαιτίας των υψηλών ποσοστών της ανεργίας ενώ, ταυτόχρονα, οι πιέσεις για δαπάνες έχουν αυξηθεί λόγω της πρόωρης συνταξιοδότησης πολλών πολιτών. Προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα ζητήματα αυτά, οι ελληνικές αρχές έχουν δεσμευτεί να εφαρμόσουν πλήρως τις μεταρρυθμίσεις

του 2010 και του 2012 και να προχωρήσουν σε περαιτέρω μεταρρυθμίσεις, σε δύο φάσεις.

Ένα πρώτο πακέτο μέτρων θα υιοθετηθεί αμέσως, στοχεύοντας στο 1% του ΑΕΠ από την επιπλέον ετήσια εξοικονόμηση, από το 2016. Ο δημοσιονομικός αντίκτυπος αυτών των μέτρων, όπως παρατίθενται στη συνέχεια, αναμένεται να γίνει μεγαλύτερος το 2017.

Με αυτούς τους στόχους, οι Αρχές πρόκειται να:

- θεσπίσουν νομοθεσία προκειμένου να δημιουργήσουν ισχυρά αντικίνητρα για την πρόωρη συνταξιοδότηση, με την αναπροσαρμογή των επιβαρύνσεων γι' αυτή την περίπτωση και με τη σταδιακή κατάργηση κεκτημένων δικαιωμάτων ως προς τη νόμιμη ηλικία συνταξιοδότησης και την πρόωρη συνταξιοδότησης και τη σταδιακή προσαρμογή του ορίου των συνταξιοδοτήσεων στην ηλικία των 67 ετών ή των 62 ετών με 40 χρόνια υπηρεσίας και καταβολής εισφορών, έως το 2022, που θα ισχύουν ανεξαιρέτως για όλους τους συνταξιοδοτούμενους (εξαιρουμένων όσων εργάζονται σε βαρέα επαγγέλματα και των μητέρων παιδιών με αναπηρία), με ισχύ μετά τις 30 Ιουνίου του 2015. Οι αποχωρήσεις από το ταμείο κοινωνικής ασφάλισης θα επισύρουν ετήσια επιβάρυνση για όσους επηρεάζονται από την επιμήκυνση των ηλικιακών ορίων συνταξιοδότησης, που θα ισοδυναμεί με 10 ποσοστιαίες μονάδες, πλέον της ισχύουσας επιβάρυνσης του 6%.
- ενσωματώσουν στο Ενιαίο Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης (ΕΤΕΑ), όλα τα επικουρικά συνταξιοδοτικά ταμεία και να διασφαλίσουν ότι, αρχής γενομένης από την 1η Ιανουαρίου 2015, όλα τα επικουρικά ταμεία θα χρηματοδοτούνται μόνο εξ ιδίων πόρων
- βελτιώσουν τη στόχευση των κοινωνικών συντάξεων, αυξάνοντας τη σύνταξη ανασφάλιστων του ΟΓΑ
- εξαλείψουν σταδιακά το κοινωνικό επίδομα (ΕΚΑΣ) για όλους τους συνταξιούχους, έως τα τέλη Δεκεμβρίου 2019. Αυτό θα ξεκινήσει άμεσα σε ό,τι αφορά το ανώτερο 20% των δικαιούχων, ενώ οι τεχνικές λεπτομέρειες της σταδιακής κατάργησης θα συμφωνηθούν με τους θεσμούς
- αυξήσουν τις εισφορές υγείας που καταβάλουν οι συνταξιούχοι σε 6% κατά μέσο όρο, και να τις επεκτείνουν στις επικουρικές συντάξεις

καταργηθούν σταδιακά όλες τις χρηματοδοτούμενες από το κράτος εξαιρέσεις και να εναρμονίσουν τις εισφορές σε όλα τα ασφαλιστικά ταμεία με αυτές που ισχύουν στο ΙΚΑ, από την 1η Ιουλίου 2015

- καθιλώσουν τις εγγυημένες σε μηνιαία βάση συνταξιοδοτικές εισφορές, σε ονομαστικούς όρους, έως το 2021
- παρέχουν στα άτομα που συνταξιοδοτούνται μετά τις 30 Ιουνίου 2015 μόνο τη βασική, εγγυημένη, αναλογική και στη βάση ελέγχου των πόρων σύνταξη, μετά τη συμπλήρωση του νομίμου ορίου συνταξιοδότησης, που σήμερα είναι στα 67 έτη

Για την ολοκλήρωση του πακέτου, οι Αρχές θα προχωρήσουν, σε δεύτερη φάση, σε νέες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, με στόχο να εγκαθιδρυθεί ένας στενότερος δεσμός ανάμεσα στις εισφορές και στις παροχές και την ενοποίηση όλων των υπόλοιπων ταμείων. Κατά το σχεδιασμό αυτών των μεταρρυθμίσεων, η κυβέρνηση θα διασφαλίσει ότι το βάρος της προσαρμογής θα είναι δίκαιο, ώστε να διασφαλίζεται ότι πιο ευάλωτα νοικοκυριά θα προστατεύονται, και ότι δεν θα μετακυλιστούν υπερβολικά βάρη στις επόμενες γενεές. Επίσης, θα διασφαλίσει ότι θα υπάρχει σαφής σχέση ανάμεσα στις εισφορές και τις παροχές, ώστε να δοθούν κίνητρα για τη δηλωμένη εργασία και το μακρύτερο εργασιακό βίο. Γι' αυτό το σκοπό, οι Αρχές θα νομοθετήσουν έως τον Οκτώβριο του 2015 ώστε να τεθούν σε ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2016: (i) ειδικά σχεδιασμένες και παραμετρικές βελτιώσεις ώστε να υπάρξει στενότερη σχέση ανάμεσα στις εισφορές και τις παροχές (ii) θα διευρύνουν και θα εκσυγχρονίσουν τη βάση εισφορών και σύνταξης για όλους τους αυτοαπασχολούμενους, συμπεριλαμβανόμενης και της μετάπτωσης από το τεκμαρτό στο πραγματικό εισόδημα, που θα υπόκειται σε κανόνες ελάχιστων απαιτούμενων εισφορών και (iii) θα διευρύνουν και θα εξορθολογίσουν όλα τα διαφορετικά συστήματα για την παροχή της βασικής, εγγυημένης, αναλογικής και επί τη βάση ελέγχου των πόρων σύνταξης, λαμβάνοντας υπόψη τα κίνητρα που έχουν θεσπιστεί για την εργασία και τις εισφορές, (iv) τα κύρια στοιχεία για την ολοκληρωμένη ενοποίηση των ασφαλιστικών ταμείων, συμπεριλαμβανόμενης και της εναρμόνισης όλων των κανόνων και των διαδικασιών για τις εισφορές και την παροχή συντάξεων, σε όλα τα ταμεία. v) θα καταργήσουν όλους τους φόρους υπέρ τρίτων στη χρηματοδότηση των συντάξεων και θα τους αντισταθμίσουν με τη μείωση των παροχών ή την αύξηση των εισφορών, σε συγκεκριμένα ταμεία, με ισχύ από 31

Οκτωβρίου 2015 και vi) θα εναρμονίσουν τους κανόνες απονομής σύνταξης του ΟΓΑ με αυτούς των υπολοίπων Ταμείων του συνταξιοδοτικού συστήματος, με αναλογικό τρόπο, εκτός και αν ο ΟΓΑ συγχωνευτεί με άλλα Ταμεία. Αυτό θα γίνει με την πλήρη συμφωνία των θεσμών. Οι Αρχές θα διαβουλευτούν με τους κοινωνικούς εταίρους και θα συνεργαστούν με την Ομάδα Εργασίας για τη Γήρανση του Πληθυσμού (Ageing Working Group) της ΕΕ.

Η ενοποίηση των ταμείων κοινωνικής ασφάλισης θα ολοκληρωθεί έως το τέλος του 2017. Το 2015 η διαδικασία θα ενεργοποιηθεί μέσω νομοθετικών παρεμβάσεων, προκειμένου το ασφαλιστικό σύστημα να ενοποιηθεί σε μία ενιαία ενότητα έως το Δεκέμβριο του 2015 και να ολοκληρωθεί η λειτουργική του ενοποίηση έως το τέλος του Δεκεμβρίου 2016. Θα υποστηριχθούν ενεργά περαιτέρω μειώσεις στα λειτουργικά κόστη, σε συνδυασμό με αποτελεσματικότερη διοίκηση των πόρων των Ταμείων και επιπρόσθετα με την εξισορρόπηση των αναγκών μεταξύ των προνομιούχων και των μη προνομιούχων Ταμείων. Ο ασφαλιστικός νόμος θα κωδικοποιηθεί εντός του 2016, προκειμένου να ανταποκρίνεται στο νέο σχήμα οργάνωσης του νέου και πιο ενοποιημένου ασφαλιστικού συστήματος. Τέλος, η κυβέρνηση θα υιοθετήσει όλη την απαραίτητη νομοθεσία προκειμένου να αντισταθμίσει πλήρως το δημοσιονομικό αποτέλεσμα που θα προκύψει από την εφαρμογή των πρόσφατων αποφάσεων του ΣτΕ σχετικά με τη συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση του 2012.

Παράλληλα με τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος, θα καταρτιστεί μία Μελέτη Αξιολόγησης του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας, προκειμένου να διασφαλιστεί η δικαιοσύνη στις διάφορες μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις.

Οι θεσμοί είναι προετοιμασμένοι να συνυπολογίσουν και άλλα παραμετρικά μέτρα εντός του συστήματος συνταξιοδότησης, με ισοδύναμα αποτελέσματα, προκειμένου να αντικατασταθούν κάποια από τα μέτρα που προαναφέρονται, λαμβάνοντας υπόψη την επίδρασή τους στην οικονομική ανάπτυξη και με την προϋπόθεση ότι αυτά τα μέτρα θα παρουσιαστούν στους θεσμούς κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού τους και ότι θα είναι επαρκώς συγκεκριμενοποιημένα και ποσοτικοποιημένα και, στην περίπτωση που κάτι τέτοιο δεν ισχύσει, η βασική επιλογή είναι αυτή που περιγράφεται παραπάνω.

Επιπρόσθετα παραμετρικά δημοσιονομικά μέτρα.

Η κυβέρνηση θα υιοθετήσει, συμπεριλαμβάνοντάς τα σε συμπληρωματικό προϋπολογισμό, πρόσθετα παραμετρικά δημοσιονομικά μέτρα τα οποία θα

επηρεάσουν θετικά, με βιώσιμο τρόπο, τα δημόσια οικονομικά. Σ' αυτά τα μέτρα θα περιλαμβάνονται τα εξής:

- εξάλειψη των δυνατοτήτων φοροαποφυγής (π.χ. με περιορισμό του ορισμού του αγρότη), λήψη μέτρων για την αύξηση του φόρου εισοδήματος επιχειρήσεων το 2015 και απαίτηση 100% προκαταβολής φόρου για το εταιρικό εισόδημα, καθώς και για το ατομικό εισόδημα ελευθέρων επαγγελματιών, μέχρι το τέλος του 2016, κατάργηση της ευνοϊκής φορολογικής μεταχείρισης των αγροτών στον κώδικα φορολογίας εισοδήματος, αύξηση της εισφοράς αλληλεγγύης, υιοθέτηση εκκρεμών μεταρρυθμίσεων στους κώδικες φορολογίας εισοδήματος και φορολογικών διαδικασιών και κατάργηση όλων των προστίμων του Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων
- κατάργηση επιδοτήσεων για τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης στο πετρέλαιο κίνησης των αγροτών και καλύτερος έλεγχος των δικαιούχων, προκειμένου να μειωθούν στο μισό οι δαπάνες για τα επιδόματα πετρελαίου θέρμανσης στον προϋπολογισμό του 2016
- μείωση του ανώτατου ορίου των στρατιωτικών δαπανών κατά 400 εκατομ. ευρώ, με μια στοχευμένη δέσμη δράσεων, που θα περιλαμβάνει μείωση προσωπικού και προμηθειών
- αύξηση της εισφοράς αλληλεγγύης το 2015. Μέχρι το Σεπτέμβριο του 2015 επίσης οι Αρχές θα ανασχεδιάσουν τον Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος για τα εισοδήματα του 2016, προκειμένου να πετύχουν αποτελεσματικότερα την προοδευτικότητα στο σύστημα της φορολογίας εισοδήματος, το οποίο θα απλοποιεί το πρόγραμμα εκπτώσεων στο φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων
- μεταρρύθμιση του κώδικα φορολογίας εισοδήματος προκειμένου να καλύψει, μεταξύ άλλων τη [φορολόγηση κεφαλαίων], τους οργανισμούς επενδύσεων, τους αγρότες και τους αυτοαπασχολούμενους
- αύξηση του φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων το 2016 από 26 σε 28% καθιέρωση φόρου επί των τηλεοπτικών διαφημίσεων και προκήρυξη διεθνούς δημόσιου διαγωνισμού για την απόκτηση τηλεοπτικών αδειών, με αντάλλαγμα την απόκτηση και χρήση των σχετικών συχνοτήτων

- επέκταση της εφαρμογής του φόρου πολυτελείας στα σκάφη αναψυχής μήκους μεγαλύτερου των 10 μέτρων και αύξηση του ποσοστού από το 10 στο 13%, με ισχύ από την είσπραξη του φόρου εισοδήματος για το έτος 2014 και εφεξής
- εν όψει οποιασδήποτε αναθεώρησης των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων, προσαρμογή των συντελεστών φορολογίας ακινήτων, αν αυτό είναι αναγκαίο, προκειμένου να διασφαλιστούν τα φορολογικά έσοδα των ετών 2015 και 2016 ύψους 2,65 δις. ευρώ και προσαρμογή του εναλλακτικού κατώτατου ορίου ατομικής φορολογίας εισοδήματος
- κατάργηση της διασυνοριακής παρακράτησης φόρου που θεσπίστηκε με το νόμο για τη ρύθμιση οφειλών (νόμος XXXX/2015) και ανατροπή των πρόσφατων τροποποιήσεων του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (ΚΦΕ) στο νόμο για τη δημόσια διοίκηση (νόμος XXXX/2015), συμπεριλαμβανόμενης και της ειδικής μεταχείρισης του αγροτικού εισοδήματος (νόμος XXXX/2015) εφαρμογή φορολογίας στα ακαθάριστα έσοδα από τυχερά παιχνίδια (gross gaming revenues / GGR) ύψους 30% επί των βιντεοπαιχνιδιών που αναμένεται να εγκατασταθούν το δεύτερο μισό του 2015 και το 2016
- προκήρυξη της διαγωνιστικής διαδικασίας για την έκδοση αδειών 4 και 5G
- αύξηση του συντελεστή φορολογίας χωρητικότητας (tonnage tax) και σταδιακή κατάργηση της ειδικής φορολογικής μεταχείρισης για τον κλάδο της ναυτιλίας
- σχετικά με την υγειονομική περίθαλψη, η κυβέρνηση θα επανακαθορίσει την πλήρη υποχρεωτική συνταγογράφηση δραστικής ουσίας (INN prescription), χωρίς εξαιρέσεις. Θα μειώσει την τιμή όλων των φαρμάκων εκτός πατέντας (off-patent) και των γενοσήμων, καταργώντας τη σχετική ρήτρα. Θα μειώσει τις τιμές των διαγνωστικών εξετάσεων και θα ενισχύσει τις φαρμακευτικές επιστροφές. Θα εφαρμόσει και θα επεκτείνει ως το 2016 το πλαφόν (clawbacks) για τις ιδιωτικές κλινικές, τα διαγνωστικά κέντρα και τις φαρμακευτικές εταιρείες. Ως το τέλος του Δεκεμβρίου 2015, θα αυξηθεί το ποσοστό των κεντρικών προμηθειών των γενόσημων φαρμάκων και των προμηθειών φαρμακευτικών προϊόντων, κατά δραστική ουσία, από τα νοσοκομεία, σε εναρμόνιση με τους συμφωνηθέντες στόχους και θα λάβει διαρθρωτικά μέτρα αναγκαία για τη διασφάλιση της διατήρησης των δαπανών

για το 2016, σε συμφωνία με τα ανώτατα όρια αυτόματων περικοπών (claw-back)

Ως το Σεπτέμβριο του 2015, η κυβέρνηση θα απλοποιήσει το πρόγραμμα των εκπτώσεων στο φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων. Θα επανασχεδιάσει και θα ενσωματώσει στον ΚΦΕ την εισφορά αλληλεγγύης για τα εισοδήματα του 2016. Θα εκδώσει εγκύκλιο για τα πρόστιμα και θα υιοθετήσει και άλλες εκκρεμούσες φορολογικές μεταρρυθμίσεις. Ως το Νοέμβριο του 2015, οι Αρχές θα εκδώσουν όλη την παράγωγη νομοθεσία για την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων των κωδίκων φορολογίας εισοδήματος και φορολογικών διαδικασιών, με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2016. Επίσης, ως το Νοέμβριο του 2015, οι Αρχές θα κωδικοποιήσουν και θα απλοποιήσουν τη σχετική με τον ΦΠΑ νομοθεσία, εναρμονίζοντάς τη με τον κώδικα φορολογικών διαδικασιών, εξαλείφοντας καταφανή νομικά κενά και μειώνοντας την περίοδο απόδοσης του ΦΠΑ. (Οι Αρχές) θα απλοποιήσουν το καθεστώς της φορολογίας εισοδήματος και θα διασφαλίσουν τη συνεκτικότητα της εισοδηματικής βάσης για τη φορολογία εισοδήματος και τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης των μικρών επιχειρήσεων κάτω από το όριο εγγραφής ΦΠΑ.

Μεταρρυθμίσεις φορολογικής διοίκησης

Η ικανότητα είσπραξης φόρων έχει πληγεί από μια μακρά ιστορία πολυδαίδαλης νομοθεσίας, κακής διοίκησης, πρακτικών πολιτικής παρέμβασης και γενναιόδωρων αμνηστιών, με χρόνια κακή εφαρμογή. Προκειμένου να αλλάξουν αυτές οι πρακτικές και να βελτιωθεί η κουλτούρα πληρωμής φόρων, η κυβέρνηση δεσμεύεται απαρέγκλιτα να μην θεσπίσει νέες ρυθμίσεις για την καταβολή δόσεων ή άλλη αμνηστία ή άλλες μορφές διακανονισμού, ούτε να επεκτείνει τις ήδη υπάρχουσες ρυθμίσεις.

Οι Αρχές θα:

- θεσπίσουν νομοθεσία για την εγκαθίδρυση μιας ανεξάρτητης φορολογικής και τελωνειακής αρχής, η οποία θα είναι πλήρως λειτουργική ως το τέλος του Ιουνίου 2016 και θα ενσωματώσει όλο το προσωπικό και τις αρμοδιότητες που σχετίζονται με τα φορολογικά και τελωνειακά έσοδα, συμπεριλαμβανόμενου και του ΣΔΟΕ. Ως τον Οκτώβριο του 2015, θα διοριστεί το Διοικητικό Συμβούλιο και θα θεσπιστεί κατά προτεραιότητα παράγωγη νομοθεσία σχετικά με το νόμο για την αυτόνομη αρχή φορολογικής διοίκησης

- προβούν σε άμεση ενίσχυση (σε μόνιμη βάση) των δυνατοτήτων της φορολογικής διοίκησης, ειδικά σε θέματα σχετικά με τη ρευστοποίηση και τη συλλογή φόρων από μεγάλους οφειλέτες και, ως τον Οκτώβριο του 2015, θα ενισχύσουν την Υπηρεσία Μεγάλων Οφειλετών με ειδικευμένους νομικούς συμβούλους για τη βελτίωση της δυνατότητας ελέγχου της βιωσιμότητας του χρέους των οφειλετών αυτών
- εφαρμόσουν μέτρα για τη βελτίωση της είσπραξης φόρων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, μέσω της ενίσχυσης εργαλείων εφαρμογής, όπως οι κατασχέσεις. Ως τον Οκτώβριο 2015, θα υιοθετήσουν ένα πλήρες σχέδιο για τη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης, θα εκδώσουν νομοθεσία για την εφαρμογή μέτρων απομόνωσης (quarantine) μη εισπράξιμων χρεών από εισφορές κοινωνικής ασφάλισης και θα λάβουν μέτρα για την πλήρη στελέχωση του Κέντρου Είσπραξης Ασφαλιστικών Οφειλών (ΚΕΑΟ) καθώς και τη διασφάλιση της πρόσβασής του σε σχετικές πληροφορίες της φορολογικής διοίκησης
- τροποποιήσουν τη νομοθεσία για τις δόσεις προκειμένου, μεταξύ άλλων, να αποκλειστούν όσοι δεν πληρώνουν τρέχουσες υποχρεώσεις, να θεσπίσουν προϋποθέσεις για τη μείωση των προθεσμιών για όσους έχουν τη δυνατότητα να πληρώσουν νωρίτερα και να θεσπίσουν επιτόκια με βάση την αγορά. Η Υπηρεσία Μεγάλων οφειλετών και το ΚΕΑΟ θα εξετάσουν, ως το Σεπτέμβριο του 2015, τους μεγαλοοφειλέτες με χρέη προς την εφορία και τα ασφαλιστικά ταμεία που υπερβαίνουν το ένα 1 εκ. ευρώ, ώστε να ελεγχθεί η δυνατότητά τους να πληρώσουν και θα αναλάβουν διορθωτικές πρωτοβουλίες
- εντατικοποιήσουν τις δράσεις της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, μέσω ελέγχων σε τραπεζικές συναλλαγές και καταθέσεις σε πιστωτικά ιδρύματα της Ελλάδας και του εξωτερικού, ώστε να διαπιστωθεί τυχόν μη δηλωθέν εισόδημα ή πλούτος Ελλήνων φορολογουμένων, με στόχο την είσπραξη μη καταβληθέντων φόρων, μέσω και της πλήρους εφαρμογής του Μητρώου Τραπεζικών Λογαριασμών
- λάβουν όλα τα απαραίτητα και αναγκαία μέτρα για την έγκαιρη είσπραξη δημοσίων εσόδων από διάφορες κατηγορίες, συμπεριλαμβανόμενων και των

προστίμων των ΚΤΕΟ, των προστίμων ανασφάλιστων οχημάτων και των τελών από τη χρήση μη αδειοδοτημένων συχνοτήτων

- καταπολεμήσουν το λαθρεμπόριο καυσίμων εισάγοντας, μέσω νομοθετικών μέτρων, διευθετήσεις για τον εντοπισμό δεξαμενών αποθήκευσης καυσίμων (σταθερών ή κινητών), οι οποίες χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά λαθραίων καυσίμων σε όλη την επικράτεια
- υιοθετήσουν μέτρα ώστε να δοθεί προτεραιότητα σε φορολογικούς ελέγχους, στη βάση της ανάλυσης κινδύνου και όχι, όπως συμβαίνει σήμερα, στη βάση της αρχαιότητας (πχ. χρόνος παραγραφής). Η παραγραφή των μη εισπραξιμων χρεών θα υλοποιηθεί μέσω νομοθεσίας που θα εστιάσει στην είσπραξη στις υποθέσεις που είναι πιθανότερο να αποφέρουν έσοδα
- ενισχύσουν την είσπραξη του ΦΠΑ φόρων και την εφαρμογή της νομοθεσίας, μεταξύ άλλων μέσω μέτρων για την καταπολέμηση της κυκλικής φορολογικής απάτης ΦΠΑ (απάτη τύπου carousel). Οι Αρχές θα υποβάλουν αίτηση στην Επιτροπή ΦΠΑ της ΕΕ και θα εκπονήσουν μια αξιολόγηση των επιπτώσεων της αύξησης του ορίου του ΦΠΑ στις 25.000 ευρώ
- προωθήσουν τη χρήση των πρακτικών ηλεκτρονικής πληρωμής, κάνοντας χρήση των Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων της ΕΕ προκειμένου να διευκολυνθεί η υιοθέτηση των πρακτικών αυτών.

Διαχείριση των Δημόσιων Οικονομικών

Οι Αρχές δεσμεύονται να συνεχίσουν τις μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στη βελτίωση της διαδικασίας κατάρτισης του προϋπολογισμού και ελέγχου των δαπανών, στην εκκαθάριση ληξιπρόθεσμων οφειλών, στη διαρκή παρακολούθηση της πορείας του προϋπολογισμού και της διαχείρισης των ταμειακών διαθεσίμων. Σε συνέχεια των μεταρρυθμίσεων που αφορούν τους κώδικες φορολογίας εισοδήματος και φορολογικών διαδικασιών, οι Αρχές θα θεσπίσουν ένα νέο Ποινικό Κώδικα για τη Φοροδιαφυγή και τη Φορολογική Απάτη.

Οι Αρχές θα υιοθετήσουν άμεσα ένα δεύτερο πακέτο τροποποιήσεων στον Οργανικό Νόμο για τον Προϋπολογισμό (OBL), και θα θεσπίσουν τη σχετική παράγωγη νομοθεσία έως το Νοέμβριο 2015, με ισχύ από 1η Ιανουαρίου 2016. Το Δημοσιονομικό Συμβούλιο θα λειτουργήσει πλήρως.

Οι Αρχές θα παρουσιάσουν ένα σχέδιο για την εκκαθάριση των ληξιπρόθεσμων οφειλών, την επιστροφή του φόρου και τις αιτήσεις συνταξιοδότησης έως το τέλος

του 2016. Η Κυβέρνηση θα διασφαλίσει τη μεταφορά των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης από τα Ταμεία Κοινωνικής Ασφάλισης στα Ταμεία Υγείας και στα νοσοκομεία, ώστε να εκκαθαρίσει τις ληξιπρόθεσμες οφειλές στον τομέα της υγείας. Έως τον Ιανουάριο του 2016, οι Αρχές θα διενεργήσουν εξωτερικό έλεγχο των πληρωτέων οφειλών του ΕΟΠΠΥ και θα υιοθετήσουν μέτρα για την αντιμετώπιση των συσσωρευμένων οφειλών.

Στον Τομέα της υγείας/πρόνοιας, θα ληφθούν άμεσα μέτρα για α) τον επανακαθορισμό της πλήρους υποχρεωτικής συνταγογράφησης δραστικής ουσίας (INN prescription), χωρίς εξαιρέσεις, β) τη μείωση της τιμής όλων των φαρμάκων εκτός πατέντας (off-patent) και των γενοσήμων, καταργώντας τη ρήτρα για τα φάρμακα που τιμολογήθηκαν στην αγορά πριν από το 2012, γ) την αναθεώρηση και τον περιορισμό των διαγνωστικών εξετάσεων, προκειμένου να εναρμονιστούν οι δαπάνες με τους νέους στόχους για το αυτόματη περικοπή των προμηθειών (claw-back targets) και δ) την πλήρη είσπραξη του πλαφόν του 2014 για τις ιδιωτικές κλινικές, τα διαγνωστικά κέντρα και τις φαρμακευτικές εταιρίες και την επέκταση της αυτόματης περικοπής της υπερβάλλουσας δαπάνης του 2015 έως το 2016.

Διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας

Οι Αρχές θα υιοθετήσουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για τη διασφάλιση της συνολικής χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και θα συνεχίσουν να εγγυώνται την επαρκή ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος, σύμφωνα με τους κανόνες του Ευρωσυστήματος (Eurosystem), μεταξύ άλλων μέσω της τριμηνιαίας υποβολής σχεδίων χρηματοδότησης στην Τράπεζα της Ελλάδος, προκειμένου να διασφαλιστεί ο συνεχής έλεγχος και η αξιολόγησή του.

Η ιδιωτική διοίκηση των ελληνικών τραπεζών θα γίνει σεβαστή. Η κυβέρνηση δεν θα παρεμβαίνει στη διαδικασία λήψης καθημερινών αποφάσεων και διοίκησης των τραπεζών, οι οποίες θα συνεχίσουν να λειτουργούν με τις αρχές της αγοράς. Τα μέλη του Δ.Σ. και η ανώτατη διοίκηση θα διορίζονται σύμφωνα με το ισχύον πλαίσιο, την ευρωπαϊκή νομοθεσία και τις βέλτιστες διεθνείς πρακτικές, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικότερες προβλέψεις του νόμου για το ΤΧΣ, όσον αφορά στα δικαιώματα των ιδιωτών μετόχων που συμμετείχαν στις αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου των τραπεζών. Η ανεξαρτησία του ΤΧΣ θα είναι απολύτως σεβαστή και η δομή της διοίκησής του θα παραμείνει αμετάβλητη. Δεν θα ληφθεί κανένα μέτρο δημοσιονομικής πολιτικής που να υπονομεύει τη φερεγγυότητα των τραπεζών.

Οι ελληνικές Αρχές θα προβούν σε άμεσες ενέργειες για τη μεταρρύθμιση του πτωχευτικού δικαίου των επιχειρήσεων, και του νόμου για τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά, κατά τα πρότυπα των βέλτιστων διεθνών πρακτικών, και θα ενισχύσουν τις νομικές ρυθμίσεις για την αφερεγγυότητα, μεταξύ άλλων μέσω της δημιουργίας ειδικών τμημάτων στα δικαστήρια και θα λάβουν μέτρα για τη μείωση των εκκρεμών υποθέσεων στα δικαστήρια, σύμφωνα με το Νόμο 3869. Θα θεσπίσουν νέο κλάδο ειδικών εκκαθαριστών, χωρίς επαγγελματικό περιορισμό, που θα είναι σύμφωνος με τις βέλτιστες διεθνείς πρακτικές. Θα τροποποιήσουν το νόμο για τον εξωδικαστικό διακανονισμό. Θα εκπονήσουν μια πλήρη στρατηγική για το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Η στρατηγική αυτή θα έχει στόχο να επιστρέψουν οι τράπεζες σε καθεστώς πλήρους ιδιωτικής ιδιοκτησίας, μέσω της προσέλκυσης διεθνών στρατηγικών επενδυτών, και να επιτύχουν ένα βιώσιμο χρηματοδοτικό μοντέλο μεσοπρόθεσμα.

Οι Αρχές θα προχωρήσουν περαιτέρω στην εκπόνηση και την άμεση εφαρμογή μιας συνολικής στρατηγικής για την αντιμετώπιση του ζητήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων, χρησιμοποιώντας την εμπειρία εξωτερικών συμβούλων, τόσο για την ανάπτυξη όσο και για την εφαρμογή της. Αυτή θα περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός μόνιμου κοινωνικού δικτύου ασφαλείας και μέτρα στήριξης των πιο εύλωτων οφειλετών, καθώς και ένα προσωρινό μορατόριουμ πλειστηριασμών μέχρι το τέλος του 2015, κάνοντας παράλληλα τη διάκριση μεταξύ εκείνων που επιλέγουν συνειδητά να μην πληρώνουν και των καλή τη πίστει οφειλετών.

Στο πλαίσιο της επόμενης αξιολόγησης θα πραγματοποιηθεί νέα εκτίμηση των κεφαλαιακών αναγκών των τραπεζών.

Αγορές εργασίας

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικές αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει την αγορά εργασίας και το σύστημα συλλογικών διαπραγματεύσεων, έτσι ώστε να καταστεί η αγορά εργασίας πιο ευέλικτη και αποτελεσματική. Οι αλλαγές αυτές δεν θα ανακληθούν. Οι ελληνικές αρχές δεσμεύονται για την επίτευξη των βέλτιστων πρακτικών στο επίπεδο της ΕΕ, για το σύνολο του νομοθετικού πλαισίου που διέπει την αγορά εργασίας, μέσω εποικοδομητικού διαλόγου με τους κοινωνικούς εταίρους. Η προσέγγιση αυτή δεν θα πρέπει μόνο να εξισορροπεί την ευελιξία και το αίσθημα δικαίου μεταξύ εργαζομένων και εργοδοσίας, αλλά πρέπει, επίσης, να λαμβάνει υπόψη τον πολύ υψηλό αριθμό των ανέργων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας, μέσω μιας διαδικασίας διαβούλευσης με τους

κοινωνικούς εταίρους, χρησιμοποιώντας την εμπειρία δεξαμενών σκέψης και διεθνών Οργανισμών, όπως ο ΟΟΣΑ και η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO).

Οι Αρχές θα επανεξετάσουν, μέσω διαβούλευσης, το υφιστάμενο πλαίσιο για τις μαζικές απολύσεις, τις εργασιακές σχέσεις και τις συλλογικές διαπραγματεύσεις, λαμβάνοντας υπόψη τις βέλτιστες πρακτικές στην Ευρώπη. Επιπρόσθετα στοιχεία στην ανωτέρω περιγραφείσα επανεξέταση θα δοθούν από διεθνείς οργανισμούς, συμπεριλαμβανόμενου και του ILO. Έπειτα από την ολοκλήρωση της διαδικασίας, οι Αρχές θα εναρμονίσουν τα ζητήματα των ομαδικών απολύσεων και των εργασιακών σχέσεων με τις βέλτιστες πρακτικές της ΕΕ, έως το Δεκέμβριο του 2015. Επιπλέον, οι Αρχές θα αναλάβουν δράση για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας, με στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των νόμιμων εταιριών, την προστασία των εργαζομένων, όπως και των εισφορών φορολογίας και κοινωνικής ασφάλισης. Έως τον Οκτώβριο του 2015, οι Αρχές θα επεκτείνουν την επαγγελματική εκπαίδευση και ειδίκευση μέσα στα όρια του Προϋπολογισμού.

Αγορές προϊόντων

Οι ανοικτές αγορές συμβάλλουν ουσιαστικά στη βελτίωση της κοινωνικής δικαιοσύνης, μειώνοντας μονοπωλιακές και προσοδοθηρικές πρακτικές που έχουν σαν αποτέλεσμα υψηλότερες τιμές και χαμηλότερο επίπεδο διαβίωσης. Οι Αρχές θα εντείνουν τις προσπάθειές τους για τη λήψη ουσιαστικών πρωτοβουλιών και μεταρρυθμιστικών προτάσεων, χρησιμοποιώντας την τεχνική εξειδίκευση θεσμών, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και ο ΟΟΣΑ. Οι αρχές θα νομοθετήσουν ώστε :

- να εφαρμόσουν όλες τις εκκρεμούσες συστάσεις των εργαλειοθηκών I και II του ΟΟΣΑ και, ως τον Ιανουάριο του 2016, τις συστάσεις που προέκυψαν από τη συνεργασία του ΟΟΣΑ με τις ελληνικές αρχές, οι οποίες περιλαμβάνουν ένα φάσμα αγορών προϊόντων και άλλους τομείς δομικών μεταρρυθμίσεων. Οι Αρχές θα συνεργαστούν επίσης με τον ΟΟΣΑ για την αναθεώρηση της Αξιολόγησης Ανταγωνισμού και Διοικητικού Κόστους, έως τον Ιανουάριο του 2016
- να ανοίξουν άμεσα επιλεγμένα κλειστά επαγγέλματα, και τα υπόλοιπα έως τον Οκτώβριο του 2016, καθώς και να φιλελευθεροποιήσουν συγκεκριμένες αγορές, στις οποίες περιλαμβάνονται οι μισθώσεις τουριστικών κατοικιών και οι θαλάσσιες μεταφορές μέσω φερυ μπόουτ
- να εξαλείψουν τις ανταποδοτικές και μη εισφορές υπέρ τρίτων

- να μειώσουν το γραφειοκρατικό κόστος, συμπεριλαμβανόμενων και των οριζόντιων απαιτήσεων αδειοδότησης για τις επενδύσεις και τις δραστηριότητες χαμηλού ρίσκου, σε συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα και να συστήσουν μια διυπουργική νομοπαρασκευαστική επιτροπή. Έως τον Οκτώβριο του 2015 οι Αρχές θα κάνουν βήματα για τη διευκόλυνση του εμπορίου και έως το Δεκέμβριο του 2015 για τη βελτίωση των χρήσεων γης, ενώ έως το Φεβρουάριο του 2016 θα θεσπίσουν συμπληρωματική νομοθεσία σε σχέση με το νόμο περί αδειοδοτήσεων, σε συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα και τις συστάσεις του ΟΟΣΑ σε συγκεκριμένους βασικούς τομείς.

Ιδιωτικοποιήσεις

Οι ελληνικές αρχές δεσμεύονται να εγκρίνουν και να προχωρήσουν ένα φιλόδοξο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων.

Οι Αρχές δεσμεύονται να προχωρήσουν ένα φιλόδοξο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων, η εφαρμογή του οποίου έχει σαν στόχο τη δημιουργία ετησίων εσόδων (εκτός των τραπεζικών μετοχών) 1,4 δις ευρώ για το 2015, 3,7 δις ευρώ για το 2016 και 1,2 δις ευρώ για το 2017. Οι Αρχές δεσμεύονται για την ιδιωτικοποίηση όλων των περιουσιακών στοιχείων που κατέχει το ΤΑΙΠΕΔ καθώς και για την ολοκλήρωση όλων των κυβερνητικών ενεργειών που εκκρεμούν. Μεταξύ άλλων δράσεων, οι Αρχές θα υλοποιήσουν άμεσα, μη αναστρέψιμα, βήματα για την πώληση των περιφερειακών αεροδρομίων και του Ελληνικού, τη μεταβίβαση των μετοχών που κατέχει το Δημόσιο στον ΟΤΕ στο φορέα ιδιωτικοποιήσεων ΤΑΙΠΕΔ, την ολοκλήρωση των όρων πώλησης των λιμανιών Πειραιά, Θεσσαλονίκης και του διαχειριστή των σιδηροδρόμων, καθώς και για την προώθηση του διαγωνισμού για την επέκταση της συμφωνίας παραχώρησης του Διεθνούς Αερολιμένα Αθηνών και την πώληση των μετοχών. Για τα θέματα ακίνητης περιουσίας, το ΤΑΙΠΕΔ θα θέσει ετήσιους στόχους εσόδων που θα είναι εναρμονισμένοι με τους γενικούς στόχους εσόδων από τις ιδιωτικοποιήσεις.

Ενέργεια

Οι Αρχές θα υιοθετήσουν τη μεταρρύθμιση για την αγορά φυσικού αερίου και το συγκεκριμένο οδικό χάρτη της, και θα πρέπει να ακολουθήσει η εφαρμογή. Θα υιοθετήσουν και θα εφαρμόσουν τη μεταρρύθμιση στα αποδεικτικά διαθεσιμότητας ισχύος (ΑΔΙ) καθώς και άλλους κανόνες της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, θα αναθεωρήσουν τα τιμολόγια της ΔΕΗ με βάση το κόστος και θα προσδιορίσουν τα προϊόντα NOME.

Επίσης, οι Αρχές θα συνεχίσουν την εφαρμογή του οδικού χάρτη προς το πρότυπο στόχου της ΕΕ για την ηλεκτρική ενέργεια. Οι Αρχές θα προετοιμάσουν ένα πλαίσιο υποστήριξης για την ανανεώσιμη ενέργεια, την εφαρμογή της ενεργειακής αποδοτικότητας και την επανεξέταση της φορολογίας της ενέργειας. Οι Αρχές θα εκκαθαρίσουν τις ληξιπρόθεσμες οφειλές του δημοσίου τομέα προς τη ΔΕΗ και θα ενισχύσουν τη χρηματοπιστωτική και λειτουργική ανεξαρτησία του ρυθμιστή ηλεκτρικής ενέργειας. Η κυβέρνηση θα λάβει μη αναστρέψιμα μέτρα (συμπεριλαμβανόμενης και της ανακοίνωσης ημερομηνίας υποβολής δεσμευτικών προσφορών) για την ιδιωτικοποίηση της εταιρείας μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας, ΑΔΜΗΕ. Έως το Νοέμβριο του 2015, οι Αρχές θα έχουν εισάγει το σύστημα δημοπρασιών ΝΟΜΕ, ενώ θα θεσπίσουν και θα εφαρμόσουν παράγωγη νομοθεσία και κανονισμό για τη μεταρρύθμιση της αγοράς φυσικού αερίου και θα αναθεωρήσει τη φορολογία ενέργειας

Η κυβέρνηση θα ενσωματώσει την Οδηγία 27/2012 για την ενεργειακή αποδοτικότητα και θα υιοθετήσουν ένα νέο σχέδιο για την αναβάθμιση των δικτύων ηλεκτρισμού, με στόχο τη βελτίωση της απόδοσης, την ενίσχυση της διαλειτουργικότητας και τη μείωση του κόστους για τους καταναλωτές.

Δημόσια Διοίκηση

Οι Αρχές θα θεσπίσουν νομοθεσία για τη μεταρρύθμιση του ενιαίου μισθολογίου που θα εφαρμοστεί από την 1η Ιανουαρίου 2016, εναρμονισμένη με τους συμφωνημένους μισθολογικούς στόχους, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται η αποσυμπίεση της μισθολογικής κατανομής σε όλο το μισθολογικό φάσμα, σε συνάρτηση με την ικανότητα, την απόδοση και τις ευθύνες του προσωπικού.

Οι πράξεις της παράγωγης νομοθεσίας που απαιτούνται για την εφαρμογή του νέου ενιαίου μισθολογίου, με εγγυημένο αρχικό σημείο τους μισθούς κάθε υπαλλήλου την 31/12/2014, καθώς και η νομοθεσία για τον εξορθολογισμό των ειδικών μισθολογίων, θα υιοθετηθούν έως το τέλος του Νοεμβρίου 2015. Οι Αρχές θα θεσπίσουν ένα ανώτατο όριο για τους μισθούς, στο πλαίσιο του νέου ΜΠΔΣ και του επιπέδου απασχόλησης στο Δημόσιο που συνάδει με την επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων και διασφαλίζει την πτωτική πορεία του μισθολογικού κόστους σε σχέση με το ΑΕΠ, έως το 2019. Οι μη μισθολογικές παροχές σε όλη τη δημόσια διοίκηση θα εναρμονιστούν με τις βέλτιστες πρακτικές της ΕΕ.

Οι Αρχές θα αναθεωρήσουν και θα εφαρμόσουν νομοθεσία για την πρόσληψη διευθυντών και την αξιολόγηση της απόδοσης όλων των εργαζομένων και θα

ολοκληρώσουν την πρόσληψη νέων διευθυντών μέχρι το τέλος του έτους. Θα συνεχίσουν να εντοπίζουν παλιότερες υποθέσεις παράνομων προσλήψεων και προσωρινών διαταγών και θα λάβουν κατάλληλα μέτρα επιβολής του νόμου.

Δικαιοσύνη

Οι Αρχές θα νομοθετήσουν και θα εφαρμόσουν το νέο Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, όπως έχει συμφωνηθεί παλαιότερα. Θα προτείνουν περαιτέρω δράσεις για τη μείωση της καθυστέρησης των υποθέσεων στα διοικητικά δικαστήρια και για την υιοθέτηση επιλεκτικής αύξησης των δικαστικών παραβόλων. Οι Αρχές θα συνεχίσουν, επίσης, να έχουν στενή συνεργασία με τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς και την τεχνική βοήθεια για τον εκσυγχρονισμό του δικαστικού συστήματος, συμπεριλαμβανόμενων και πρωτοβουλιών στον τομέα της δικαστικής ηλεκτρονικής διακυβέρνησης (e-justice), της διαμεσολάβησης και των δικαστικών στατιστικών.

Καταπολέμηση της Διαφθοράς

Οι Αρχές θα αναβαθμίσουν και θα δημοσιεύσουν ένα αναθεωρημένο Στρατηγικό Πλάνο για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς (ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ) στα τέλη Ιουλίου. Για το σκοπό αυτό έχει δημιουργηθεί μία ομάδα εργασίας, με τη συμμετοχή εκπροσώπων από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και τη ΓΓ Καταπολέμησης της Διαφθοράς.

Οι Αρχές θα τροποποιήσουν και θα εφαρμόσουν το νομικό πλαίσιο για τη δήλωση των περιουσιακών στοιχείων και τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και θα θεσπίσουν νομοθεσία η οποία θα θωρακίσει τις έρευνες που αφορούν το οικονομικό έγκλημα και τη μάχη κατά της διαφθοράς από πολιτικές παρεμβάσεις σε μεμονωμένες περιπτώσεις. Θα διασφαλίσουν, επίσης, το σωστό συντονισμό και την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των ερευνητικών φορέων, μέσω ενός Συντονιστικού Σώματος Οικονομικών Εισαγγελιών και Εισαγγελιών κατά της Διαφθοράς.

Στατιστικές

Οι ελληνικές αρχές θα θεσπίσουν νομοθεσία για την ενίσχυση της διοίκησης και της ανεξαρτησίας της ΕΛΣΤΑΤ και για τη διασφάλιση τη κατάλληλης πρόσβασης της στα δεδομένα της δημόσιας διοίκησης.

Ελλάδα – Χρηματοδοτικές ανάγκες και χρονοδιάγραμμα εκταμίευσης που σχετίζεται με την ολοκλήρωση της πέμπτης αξιολόγησης.

Διαθέσιμοι χρηματοδοτικοί πόροι για το ποσό επέκτασης από την Ευρωπαϊκή πλευρά σε €1,8 δις. από το ΕΤΧΣ, σύνολο €3,6 δις. από τα κέρδη που σχετίζονται με τα προγράμματα SMP και τα ANFA για το 2014 και το 2015 και €10,9 δις. από το πρώην αποθεματικό του ΤΧΣ. Η επέκταση επιτρέπει, επίσης, προστασία για πιθανή

υποστήριξη του τραπεζικού συστήματος. Οι προαναφερόμενοι χρηματοδοτικοί πόροι συνοδεύονται και από μια εκταμίευση από το ΔΝΤ. Πριν την εκταμίευση, το ΔΝΤ θα χρειαστεί εφαρμογή όλων των προαπαιτούμενων, συγκεκριμένες διαβεβαιώσεις χρηματοδότησης με βάθος 12μήνου, διαβεβαιώσεις μέχρι την περίοδο που η Ελλάδα θα μπορέσει να επανακτήσει πλήρη πρόσβαση στις αγορές, με όρους συνεπείς με τη βιωσιμότητα του χρέους και το χρέος να έχει μεγάλες πιθανότητες βιωσιμότητας.

Προκειμένου να λάβουμε υπόψη αυτούς τους περιορισμούς των χρηματοδοτικών πόρων, μια πεντάμηνη επέκταση (μέχρι το τέλος του Νοεμβρίου του 2015) του τρέχοντος προγράμματος είναι εφικτή, κατά τη διάρκεια της οποίας συνολικά €12 δις. οικονομικής υποστήριξης θα παρέχονταν από το ΕΤΧΣ και τη μεταφορά των κερδών που σχετίζονται με το SMP/ANFA, τα οποία θα συνοδεύονται και από μια υποτιθέμενη εκταμίευση €3,5 δις. από το ΔΝΤ. Κατά τη διάρκεια της περιόδου εκείνης αυτοί οι εξωτερικοί πόροι, οι οποίοι θα συνοδεύονται από το Ελληνικό πρωτογενές πλεόνασμα, θα επέτρεπαν να καλυφθούν τα χρεολύσια και η εξυπηρέτηση του χρέους σε σύνολο €14,3 δις., ενώ θα μπορούσε να υπάρξει και εκκαθάριση ληξιπρόθεσμων οφειλών καθώς και την επανασύσταση κάποιων Κρατικών αποθεματικών.

Προτείνεται επίσης η εκταμίευση της οικονομικής βοήθειας να χωριστεί σε τέσσερις δόσεις οι οποίες θα εξαρτώνται από την προηγούμενη εφαρμογή των νομοθετικών πράξεων, των προαπαιτούμενων και των ορόσημων.

Χρονοδιάγραμμα εκταμίευσης

Η εκταμίευση από το ΕΤΧΣ που σχετίζεται με την πέμπτη αξιολόγηση θα ανερχόταν σε €8,7 δις. και θα εκταμιεύονταν €3,3 δις. κέρδη του SMP. Με δεδομένη την εμπροσθοβαρή φύση των χρηματοδοτικών αναγκών και λαμβάνοντας υπόψη τις προκλήσεις που είναι πιθανόν να αντιμετωπίσουν οι αρχές κατά την εφαρμογή των πράξεων/οροσήμων, προτείνεται να διαιρεθούν οι εκταμιεύσεις **σε τέσσερα στάδια, μεταξύ του τέλους Ιουνίου και του Οκτωβρίου.** Τα διαθέσιμα €1,8 δις. και μέρος των €10,9 δις που επιστρέφονται στο ΕΤΧΣ από το αποθεματικό του ΤΧΣ θα χρησιμοποιηθούν για εκταμίευση στο δεύτερο μισό του 2015, μετά από την απόφαση να διευρυνθεί το πεδίο εφαρμογής των χρηματικών ποσών.

- Πρώτον, δεδομένης της έντονης ανάγκης του Ιουνίου, θα χρειαστεί **να εκταμιευτούν €1,8 δις από τα κέρδη του SMP για το 2014**, μόλις η Ελληνική Βουλή εγκρίνει, με απόφαση της, τη συμφωνία με τους θεσμούς και υιοθετήσει την πρώτη δέσμη νομοθετικών πράξεων και τα εθνικά κοινοβούλια

έχουν συμφωνήσει με την αρχή της εκταμίευσης των κερδών του SMP. Το πλήρες ποσό θα κατατεθεί σε ξεχωριστό λογαριασμό, προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες εξυπηρέτησης του χρέους.

- Δεύτερον, **μια πρώτη δόση του δανείου από το ΕΤΧΣ ύψους €4,0 δις. θα χρειαστεί μέχρι τα μέσα Ιουλίου**, αφού πρώτα η Ελλάδα έχει εκπληρώσει μία δέσμη προαπαιτούμενων/ορόσημων στις αρχές Ιουλίου. Αυτή η δόση του δανείου μπορεί να αποτελείται από το υπόλοιπο της εκταμίευσης του προγράμματος του ΕΤΧΣ €1,8 δις., και €2,2 δις. από το ανακατευθυνόμενο απόθεμα του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (HFSF). Από το συνολική πρώτη δόση του δανείου, €3,5 δις. θα εκταμιεύονταν κατευθείαν στον ξεχωριστό λογαριασμό για την κάλυψη των αναγκών εξυπηρέτησης του εξωτερικού χρέους. Τα υπόλοιπα €500 εκ. θα μπορούσαν να εκταμιευτούν σε έναν καινούργιο υπολογαριασμό του Ενιαίου Λογαριασμού του Δημόσιου Ταμείου, ώστε να χρησιμοποιηθούν για πληρωμές για έργα που χρηματοδοτούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ (και στον οποίο η ΕΕ θα διενεργεί τις πληρωμές μετά από τη δημιουργία του).
- Τρίτον, **η δεύτερη δόση του δανείου της τάξεως των €4,7 δις. από το ΕΤΧΣ θα εκταμιευόταν στις αρχές Αυγούστου**, αφού η Ελλάδα εκπληρώσει μια δέσμη προαπαιτούμενων/ορόσημων στα τέλη Ιουλίου. Ολόκληρο το ποσό των €4,7 δις. θα εκταμιευτεί κατευθείαν στον ξεχωριστό λογαριασμό για την κάλυψη των αναγκών εξυπηρέτησης του εξωτερικού χρέους για το μήνα Αύγουστο. Παράλληλα, τα κέρδη του προγράμματος, σχεδόν €300 εκ., για το 2015 θα πρέπει να μεταφερθούν.
- Τέταρτον, **τα κέρδη από τον SMP, ύψους €1,5 δις., θα εκταμιεύονταν τον Οκτώβριο**, αφού η Ελλάδα εκπληρώσει την τελική δέσμη των προαπαιτούμενων/ορόσημων. Ολόκληρο το ποσό θα εκταμιευτεί απευθείας στον ξεχωριστό λογαριασμό για την εξυπηρέτηση των αναγκών του εξωτερικού χρέους. Εφόσον εκπληρωθεί η ανωτέρω προϋπόθεση, η Επιτροπή εικάζει ότι, για το σκοπό αυτό, θα υπάρξει εκταμίευση από το ΔΝΤ, ύψους €3,5 δις., τον Οκτώβριο, αφού η Ελλάδα εκπληρώσει όλα τα προαπαιτούμενα. Επίσης, αναμένεται ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να αυξήσει τη χρηματοδότησή της μέσω Εντόκων Γραμματίων του Ελ. Δημοσίου, από επενδυτές εκτός Γενικής Κυβέρνησης, κατά €2 δις. το Νοέμβριο, αφού υπάρξει συμφωνία με

τους θεσμούς. Αυτά θα χρησιμοποιούνταν ώστε να ανατροφοδοτηθεί το αποθεματικό του ΤΧΣ.

Πίνακας: Μηνιαίος χρηματοδοτικός πίνακας για την Ελλάδα Ιούνιος – Νοέμβριος 2015

Χρηματοδοτικές ανάγκες της Ελλάδος για το 2015

	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Σύνολο Ιούνιος – Νοέμβριος 2015
A.							
Χρηματοδοτικές ανάγκες εκ των οποίων							
χρεολύσια και ωρίμανση χρέους	2,3	3,3	3,8	1,0	4,1	0,7	15,3
Πρωτογενές ταμειακό ισοζύγιο μετρητών ('-€ πλεόνασμα)	-0,1	-2,2	-0,2	-0,8	-0,5	-0,8	-4,6
Εκκαθάριση ληξιπρόθεσμων οφειλών	0,0	0,5	0,2	0,2	0,9	1,1	2,9
B.							
Χρηματοδοτικοί πόροι	2,3	3,3	3,8	1,0	4,1	0,7	15,3
Ιδιωτικοποιήσεις	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Κέρδη από SMP και ANFA	1,8	0,3	0,0	0,0	1,5	0,0	3,5
ΕΤΧΣ	0,0	4,0	4,7	0,0	0,0	0,0	8,7
ΔΝΤ	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	0,0	0,0
Αγορά Εντόκων Γραμματίων του Δημοσίου από φορείς	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	2,0

εκτός Γενικής Κυβέρνηση ς								
Γενικοί κυβερνητικ οί πόροι	0,5	-1,0	-0,5	1,0	-0,8	-1,3		-2,0
Γ. Χρηματοδο τικό κενό	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0
<u>Στοιχεία υπόμνησης</u>								
Συνολικό Κρατικό Ταμιακό Απόθεμα	0,6	1,6	2,1	1,0	1,9	3,2		
Απόθεμα ΤΧΣ	10,9	8,7	4,0	4,0	7,0	7,0		

Σημείωση: το ποσό της εκταμίευσης του ΔΝΤ θα αποφασιστεί από το Εκτελεστικό Συμβούλιο του ΔΝΤ. Θα υπόκειται στην εφαρμογή όλων των προαπαιτούμενων, συγκεκριμένες διαβεβαιώσεις για χρηματοδότηση με δωδεκάμηνο χρονικό ορίζοντα, τη βιωσιμότητα του χρέους με υψηλή πιθανότητα και γενικές διαβεβαιώσεις για την περίοδο πέραν των 12 μηνών, μέχρι η Ελλάδα να ανακτήσει πλήρη πρόσβαση στις αγορές, υπό όρους συμβατούς με τη βιωσιμότητα του χρέους. Η αγορά Εντόκων Γραμματίων του Ελ. Δημοσίου (ΕΓΕΔ) από φορείς εκτός Γενικής Κυβέρνησης είναι μια τεχνική υπόθεση η οποία υπονοεί ότι οι κυβερνητικοί φορείς θα μειώσουν την κατοχή ΕΓΕΔ στον ιστορικό τους μέσο όρο.

25 Ιουνίου 2015

Προκαταρκτική Ανάλυση Βιωσιμότητας του Χρέους για την Ελλάδα

Το παρόν σημείωμα, το οποίο έχει εκπονηθεί από το προσωπικό των Ευρωπαϊκών θεσμών, συνοψίζει τις απόψεις τους, καθώς και εκείνες του προσωπικού του ΔΝΤ. Παρουσιάζει μια προκαταρκτική ανάλυση βιωσιμότητας του χρέους για την Ελλάδα, υποθέτοντας ότι θα υπάρξει ένα Staff Level Agreement και μια επέκταση του τρέχοντος προγράμματος οικονομικής βοήθειας του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής σταθερότητας (EFSF) για πέντε μήνες. Κατά την περίοδο αυτή θα υπάρξει παροχή οικονομικής βοήθειας με τη μορφή εκταμίευσης από το EFSF (συμπεριλαμβανόμενης και της ανακατεύθυνσης του αποθέματος του ΤΧΣ), μεταφορά κερδών του προγράμματος SMP και εκταμίευση από το ΔΝΤ. Πρώτα ανατρέχει στις παραμέτρους της συμφωνίας του Eurogroup του 2012, μετά εξετάζει

τις τρέχουσες εκτιμήσεις σχετικά με το επίπεδο του χρέους/ΑΕΠ, με ορίζοντα το 2020 και το 2022, με βάση διαφορετικά σενάρια, και μετά, συμπληρωματικά, εξετάζει τις ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες, ώστε να αξιολογήσει τη βιωσιμότητα του χρέους υπό το πρίσμα των ιδιαιτεροτήτων της δομής του Ελληνικού χρέους. Μια λεπτομερέστερη Ανάλυση Βιωσιμότητας Χρέους (DSA) θα παρουσιαστεί κατά την πλήρη ολοκλήρωση της αξιολόγησης.

1. Το πλαίσιο του Eurogroup του 2012 για το χρέος

Το Eurogroup του 2012 συμφώνησε σε μια σειρά μέτρων προκειμένου να διασφαλίσει ότι η Ελλάδα θα μπορέσει να φτάσει σε ένα λόγο χρέους προς ΑΕΠ της τάξεως του 124% το 2020, και το 2022 σε ένα λόγο χρέους προς ΑΕΠ αρκετά χαμηλότερη από 110%. Συμφώνησε επίσης να εξετάσει και περαιτέρω μέτρα, αν κριθεί αναγκαίο, ώστε να επιτευχθεί μια αξιόπιστη και βιώσιμη μείωση του λόγου χρέους – ΑΕΠ, όταν η Ελλάδα πετύχει ένα ετήσιο πρωτογενές πλεόνασμα, όπως προβλέπεται στο τρέχον μνημόνιο, υπό την προϋπόθεση ότι θα εφαρμοστούν πλήρως όλοι οι όροι που περιέχονται στο πρόγραμμα. Το Eurogroup της 20ης Φεβρουαρίου 2015 επιβεβαίωσε τη δέσμευση σε αυτό το πλαίσιο.

Η Ελλάδα έχει ήδη επωφεληθεί από μια σειρά μέτρων για τη μείωση του χρέους. Οι όροι σχετικά με το Greek Loan Facility έχουν αναθεωρηθεί τρεις φορές (επέκταση της περιόδου χάριτος και των ωριμάνσεων, μείωση των επιτοκίων). Οι όροι του EFSF τροποποιήθηκαν το 2012 (επέκταση ωριμάνσεων, κατάργηση χρεώσεων και αναβολή πληρωμών τόκων). Επιπλέον, το Eurogroup δεσμεύτηκε να μεταφέρει τα κέρδη των προγραμμάτων SMP και ANFA. Συνολικά, τα μέτρα αυτά ήδη συνεπάγονται μια άμεση μείωση των χρηματοδοτικών αναγκών κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας και ισοδυναμούν με μια οικονομική ανακούφιση του χρέους, σε όρους καθαρής παρούσας αξίας, από την σκοπιά των αγορών. Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι οι πληρωμές τόκων της Ελλάδος είναι συγκρίσιμες με εκείνες των λιγότερο χρεωμένων χωρών (Ιταλία, Πορτογαλία για παράδειγμα). Τέλος, το PSI οδήγησε σε μείωση του δημόσιου χρέους κατά περίπου 100 δις Ευρώ το Μάρτιο του 2012 (52% του ΑΕΠ του 2012).

2. Τρέχουσα κατάσταση σχετικά με την Ανάλυση Βιωσιμότητας Χρέους

Είναι ξεκάθαρο ότι η ανεπαρκής εφαρμογή της πολιτικής και οι αβεβαιότητες των τελευταίων μηνών έχουν καταστήσει την επίτευξη των στόχων του 2012 ανέφικτη σε κάθε περίπτωση. Οι βασικοί παράγοντες που οδήγησαν στην επιδείνωση της Ανάλυσης Βιωσιμότητας Χρέους είναι η μείωση της οικονομικής ανάπτυξης, η

αναθεωρημένη πορεία του πρωτογενούς ισοζυγίου, τα χαμηλότερα έσοδα από τις ιδιωτικοποιήσεις και πιθανές επιπρόσθετες οικονομικές ανάγκες του τραπεζικού τομέα.

3. Η Ανάλυση Βιωσιμότητας Χρέους (DSA) υπό το πρίσμα διαφορετικών σεναρίων

Στην παρούσα προκαταρκτική Ανάλυση Βιωσιμότητας Χρέους (DSA) παρουσιάζονται τρία σενάριο. Το πρώτο υποθέτει πλήρη εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων του προγράμματος και τις αντίστοιχες συνέπειες στην ανάπτυξη. Το δεύτερο υποθέτει μερική εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων, συμπεριλαμβανόμενων και των ιδιωτικοποιήσεων, οδηγώντας σε 0,5% χαμηλότερη ανάπτυξη και σε ένα υψηλότερο επιτόκιο κινδύνου (0,6%). Το τρίτο σενάριο αποτελεί το σενάριο βάσης του ΔΝΤ. Πραγματοποιούνται περαιτέρω εργασίες προκειμένου να συγκλίνουν τα σενάριο.

Σύμφωνα με όλα τα σενάριο, το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι σε πτωτική πορεία, αλλά παραμένει σημαντικά πάνω από τους στόχους του Eurogroup του Νοεμβρίου του 2012, οι οποίοι περιγράφονται ως «πολύ κάτω από το 110% μέχρι το 2022».

			2015	2020	2022	2030
			15	20	2	0
	Χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)	Σενάριο Α	17,2,8	13,7,5	124,0	85,0
		Σενάριο Β	17,4,3	14,6,5	135,0	100,9
		Σενάριο Γ	17,6,7	14,9,9	142,2	118,0
Παράδοχές *	Πρωτογενές πλεόν	Σενάριο Α	1,0	3,5	3,5	3,5
		ο Α	1,0	3,5	3,5	3,5
		Σενάριο Β	1,0	3,5	3,5	3,5
		ο Β	1,0	3,5	3,5	3,5

	ασμα (% ΑΕΠ)	Σενάρι ο Γ				
	Έσοδα από ιδιωτικοποιήσεις (€ δισ.), Συγκεντρωτικά	Σενάρι ο Α Σενάρι ο Β Σενάρι ο Γ	1,4 0,4 0,5	15, 2 9,2 3,0	22,0 16,0 4,0	26, 8 20, 8 4,0
	Ονομαστική αύξηση σημείωσης ΑΕΠ	Σενάρι ο Α Σενάρι ο Β Σενάρι ο Γ	– 0,6 – 1,2 – 1,2	4,1 3,5 3,7	4,1 3,5 3,7	4,0 3,5 3,5
	Επιτόκιο αναχρηματοδότησης (%)	Σενάρι ο Α Σενάρι ο Β Σενάρι ο Γ	1,4 1,4 1,4	5,1 5,4 6,3	4,9 5,2 6,3	4,1 4,7 6,3

Σημείωση: όλα τα σενάρια υποθέτουν ένα νέο τριετές πρόγραμμα με ευνοϊκούς όρους χρηματοδότησης. Το ποσοστό του χρέους θα είναι υψηλότερο εάν απαιτηθεί πρόσθετη ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών.

4. Ο Ρόλος των Χρηματοδοτικών Αναγκών

Η εστίαση στο επίπεδο του χρέους προς ΑΕΠ δεν επιτρέπει να αποτυπωθεί η διάρθρωση του χρέους και, αυτή καθαυτή, δεν απεικονίζει πλήρως τα μέτρα που

έχουν ληφθεί για την ευρωπαϊκή οικονομική ενίσχυση, ώστε να καταστεί βιώσιμο το ελληνικό χρέος. Αυτή η πτυχή μπορεί να αντιμετωπιστεί καλύτερα από τις ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες της χώρας, οι οποίες αποτυπώνουν τη δομή των πληρωμών της σε βάθος χρόνου. Χαμηλότερες ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες συνεπάγονται καλύτερη πρόσβαση στις αγορές και λιγότερο κίνδυνο για την οικονομική σταθερότητα.

Η μέθοδος υπολογισμού των ακαθάριστων χρηματοδοτικών αναγκών δέχεται ότι υπάρχει ζήτημα βιωσιμότητας, σύμφωνα με τα δύο πρώτα σενάρια. Οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες παραμένουν πολύ κάτω από το όριο του 15%, ένα όριο το οποίο αναφέρεται στις οδηγίες του ΔΝΤ σχετικά με αυτό το κριτήριο. Σύμφωνα με το σενάριο Γ, σημαντική αναμόρφωση του ύψους του χρέους και ευνοϊκοί όροι δανεισμού θα βελτίωναν τη βιωσιμότητα. Η αναμόρφωση των ροών των πληρωμών δεν συνεπάγεται ονομαστικό κούρεμα ή δημοσιονομικά κόστη για τους πιστωτές. Αυτό επίσης θα οδηγούσε σε πρόσθετα κέρδη Καθαρής Παρούσας Αξίας (NPV) για την Ελλάδα και μακροπρόθεσμα θα ενίσχυε τη βιωσιμότητα του Ελληνικού δημόσιου χρέους.

Ακριβής μετάφραση του Αγγλικού πρωτότυπου εγγράφου.

Αθήνα, 29/06/2015

Ο μεταφραστής, Στέφανος Τέφος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλιβιζάτου Ν., *Εισαγωγή στην ελληνική συνταγματική ιστορία*, εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981.
- Αλιβιζάτου Ν., «Δημοψήφισμα ή εκτροπής», εφημ. *Καθημερινή*, 28.6. 2015.
- Ανθόπουλου Χ., «Δημοψήφισμα και αρχή της ειλικρίνειας», εφημ. *Έθνος*, 30.6.2015.
- Γεραπετρίτη Γ., «Συνταγματικότητα και πολιτική ορθότητα του δημοψηφίσματος», *Ηλεκτρονική έκδοση της Huffington Post*, 29.6.2015.
- Βολουδάκη Β., *Επίκαιρα συνταγματικά ζητήματα*, εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1983.
- Βολουδάκη Β., Ο θεσμός του Δημοψηφίσματος μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος σελ. 60, Τσάτσος Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τόμος Β΄,
- Βενιζέλου Ε., *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, εκδ. Παρατηρητή, Θεσσαλονίκη 1991.
- Δαγτόγλου Π., *Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα*, Τέταρτη Έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2012.
- Δαγτόγλου Π., *Διοικητικό δικονομικό δίκαιο*, εκδ. Σάκκουλας Αντ. Ν., 2010.
- Δερβιτσιώτης Α., *Το Σύνταγμα*, 4/2015, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2015
- Δημητρόπουλου Α., *Το Δημοψήφισμα: Ο ρόλος και η σημασία του θεσμού στη σύγχρονη Δημοκρατία*, εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1997.
- Δημητρόπουλου Α., *Γενική Συνταγματική Θεωρία Τόμος Α΄* Εκδόσεις Αντ, Ν. Σάκκουλα Αθήνα- Κομοτηνή 2004
- Δημητρόπουλου Α., *Η δομή και η λειτουργία της σύγχρονης Δημοκρατίας*, Αθήνα, 1977.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΕ.
- Δημητρόπουλου Α., *Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους*, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Β΄ Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2009.
- Καλτσόγια Ν.-Τουρναβίτη, *Προβληματική της σύγχρονης ελληνικής συνταγματικής ιστορίας 1935-1975 (Προσπάθεια οριοθέτησης)*. Αθήνα 1981.
- Κοντιάδη Ξ., «Η αυτοκριτική του κ. Τσίπρα», εφημ. *Έθνος* 1.7.2015.
- Κοντιάδη Ξ. και Φωτιάδου Αλκ. «Το αντισυνταγματικό δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου ως επιστέγασμα της κρίσης», άρθρο στο περιοδικό *Εφημερίδα*, Νομοθεσία-Νομολογία-Θεωρία, τ.5, 2015, Εκδόσεις Σάκκουλα

Κοντόγιωργα Δ.-Θεοχαροπούλου, «Το κριτήριο του «λειτουργικού διχασμού των οργάνων» (dédoublement fonctionnel) του Διεθνούς Δικαίου, ως κριτήριο φαινομένου της δικαστικής ασυλίας των «Κυβερνητικών Πράξεων» στο Εσωτερικό Δημόσιο Δίκαιο», ΔιοικΔικ, 1990.

Μάνεσης -Μανιτάκης -Παπαδημητρίου, Η υπόθεση Ανδρεάδη και το οικονομικό Σύνταγμα, εκδ Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1991.

Μάνεσης -Μανιτάκης, Κρατικός παρεμβατισμός και Σύνταγμα (γνωμ), ΝοΒ 29, 1981.

Μαυριάς .Κ. - Παντελής Α., Συνταγματικά κείμενα ελληνικά και ξένα , εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990.

Μαυριά Κ., Συνταγματικό Δίκαιο, 5η Έκδοση, Αθήνα, 2014.

Παντελής Αντ. Μ., Οι συνταγματικές ρυθμίσεις του 1986, εκδ. Λιβάνη, 1994.

Παπαχρίστου Θ., «Το Νομοθετικό Δημοψήφισμα», Τα Νεα, 16/1/1986.

Παραρά Π., Το Σύνταγμα- Corpus, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1980.

Παραρά Π., «Το παραπλανητικό δημοψήφισμα», εφημ. Καθημερινή της 3.7.2015

Πατσίκας, Δ. «Το δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου 2015: πολιτικό και συνταγματικό χρονολόγιο», ΕφημΔΔ 4/2015

Παυλόπουλου Π, Η Συνταγματική κατοχύρωση της Αιτήσεως Ακυρώσεως, 1982.

Πέρβου Ι., «Το φαινόμενο των κυβερνητικών πράξεων και οι προβολές του στο διεθνές δίκαιο», σε ΔιΔικ, τομ.25, 2013.

Πετρίδη Π., Πολιτικές δυνάμεις και συνταγματικοί θεσμοί στη νεότερη Ελλάδα 1844-1936, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1984.

Ράϊκος Αθ. Γ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Ι, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή, 1982.

Σγουρίτσα Χ., Το δημοψήφισμα εν τη Δημοκρατία, εκδ. Ελευθερουδάκη, Αθήνα 1929.

Σπηλιωτόπουλου Ε., Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, Δέκατη τέταρτη Έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 2011.

Σπυρόπουλου Φ., Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή, 2006.

Τάχος Α., Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, Ένατη Έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2008.

Τσάτσου Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Α. Σάκκουλας, Αθήνα, 1994.

Το Σύνταγμα (ΤοΣ),4/2015.

Τσιλιώτης Χ., «Νέα ενδιαφέροντα δημοσιολογικά ζητήματα μέσα από την επιβεβαίωση μίας παγιωμένης νομολογίας», σχόλιο στην ΟλΣτΕ 2787/2015. Περιοδικό «Θεωρία και Πράξη Διοικητικού Δικαίου» αρ. τ. 78, Ιούλιος 2015.

Τσιλιώτης Χ., «Το χρονολόγιο, τα νομικά ζητήματα από την προκήρυξη και διεξαγωγή του δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου 2015 και οι νομικές συνέπειες του αποτελέσματός του» άρθρο στο Περιοδικό «ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ» 4/2015.

Τσίρων Α., Οι συγκρούσεις λειτουργιών και δικαιοδοσιών και η επίλυσή τους από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, 2015

Χρυσόγονου Κ, Συνταγματικό δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2003.